

Nastava zavičajne povijesti: izvanučionička nastava u dvorac obitelji Oršić u Gornjoj Stubici

Hursa, Iris

Master's thesis / Diplomski rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:321674>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-04-02**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

FILOZOFSKI FAKULTET

IRIS HURSA

**NASTAVA ZAVIČAJNE POVIJESTI:
IZVANUČIONIČKA NASTAVA U DVORAC OBITELJI
ORŠIĆ U GORNJOJ STUBICI**

DIPLOMSKI RAD

MENTORICA: DR. SC. SILVIJA PISK

ZAGREB, SRPANJ, 2021.

SADRŽAJ

1. Uvod	1
2. Zavičajna povijest	4
3. Frontalna, izvanučionička i projektna nastava	7
4. Izvanučionička terenska nastava	11
4.1. Učenje otkrivanjem u izvanučioničkoj nastavi (zavičajne) povijesti	14
5. Kurikulum Povijesti: izvanučionička nastava, zavičajna povijest i aktivno učenje	17
6. Korištenje izvora u nastavi povijesti	19
7. Povijest svakodnevice	22
8. Zavičajna povijest: Hrvatsko zagorje	24
8.1. Plemićka obitelj Oršić	25
8.2. Dvorac Oršić u Gornjoj Stubici	31
8.3. Kapela sv. Franje Ksaverskog	34
8.4. Portreti koji <i>znače</i>	37
8.5. Predmeti svakodnevne uporabe	40
9. Nastava zavičajne povijesti: izvedba izvanučioničke terenske nastave i učeničkog projekta	42
9.1. Nastava prije nastave: priprema učenika za izvanučioničku terensku nastavu	43
9.2. Nastava na terenu: zadaci za aktivno učenje na izvanučioničkoj terenskoj nastavi	52
9.3. Nastava nakon nastave: projekt pripreme razredne izložbe	63
9.4. Vrednovanje i samovrednovanje grupnog i projektnog rada	65
10. Podizanje svijesti o očuvanju kulturne baštine u školama	69
11. Zaključak	72
12. Sažetak	74
13. Izvori i literatura	76
14. Popis priloga	81

1. UVOD

Jedan od brojnih izazova s kojima se danas susreću nastavnici i budući nastavnici povijesti je kako biti što inovativniji, originalniji, kako najbolje ostvariti ciljeve nastave i ishode učenja te kako učenicima učiniti nastavu zanimljivom. Nastavnik ima slobodne ruke u osmišljavanju svoje nastave, a za što kvalitetnije rezultate mora osmisliti što kvalitetnije aktivnosti.¹ Vjerojatno je namjera svakog nastavnika povijesti potaknuti kod učenika zanimanje za taj predmet, ali i želju za samostalnim radom u učionici i izvan nje te pripremiti učenika za budućnost. Svrha nastave povijesti je spremanje učenika za rješavanje kompleksnih problema, razvoj kritičkog mišljenja i sposobnosti elokventnog iznošenja svog mišljenja uz uvažavanje tuđeg.

Iako zavičaj nije vezan samo uz jedan nastavni predmet, u ovom će se radu izložiti perspektiva nastavnog predmeta Povijest. Nastava povijesti se sve više udaljava od učenja i poučavanja o događajnici, faktografiji, bitkama i ratovima te se okreće kulturi i svakodnevicu. Unatoč tome što mnogi ovaj pristup ne smatraju ispravnim, on donosi doista mnogo prednosti. Kroz proučavanje samo jednog aspekta svakodnevice možemo donositi zaključke o kontekstu tog vremena iz hrvatske, ali i europske perspektive. Ujedno kod učenika potičemo želju i volju za proučavanjem i istraživanjem. No nije naglasak samo na želji i na volji, već i na samoj sposobnosti, odnosno vještini provođenja istraživanja, interpretiranja izvora te na samostalnom radu. Naravno, od faktografije se ne može u potpunosti odustati, no to nije namjera nastavnika povijesti jer su nam činjenice polazna točka za daljnji rad.

U planiranju i provođenju nastave zavičajne povijesti nastavnik povijesti nije (uvelike) ograničen sadržajem iz udžbenika ni odgojno-obrazovnim dokumentima, što otvara prostor novom i kreativnom pristupu nastavi. Nastavnik temu zavičaja može uklopiti u povijesno razdoblje koje učenici trenutno obrađuju, a može ju obrađivati i kao zasebnu cjelinu. Kako bi bolje dočarao neko razdoblje i važnost učenja o zavičaju, nastavnik može isplanirati posjet muzeju, dvorcu, spomeniku, memorijalnom centru ili drugoj lokaciji na kojoj učenici dolaze u kontakt s prošlošću i sa stvarnom okolinom i materijalnim predmetima. U svakom slučaju, iznimno je važno posjet bilo kakvim institucijama ili spomenicima uklopiti u nastavu pomoću

¹ U radu će se koristiti pojam *nastavnik* za oba spola te se odnosi jednako na učitelje predmetne nastave u osnovnim školama i nastavnike u srednjim školama. U radu je dan primjer terenske nastave za osnovnu školu.

raznih aktivnosti, u suprotnom izvanučionička nastava, koja bi mogla u mnogočemu koristiti učenicima, postaje samo rekreativni ili zabavni izlet.

Izvođenje izvanučioničke terenske nastave u muzeju, dvorcu ili na drugim lokalitetima učenicima omogućava predočavanje nekog razdoblja, ulaska u to razdoblje i promišljanja o tadašnjem načinu života. Učenici ulaze u povijesno okruženje iz kojeg mogu svakako više naučiti nego samo iz udžbenika, tekstova i fotografija. Terensku nastavu nastavnik bi trebao organizirati na način da se učenici mogu, nakon dogovorenog obilaska muzeja, slobodno kretati i proučiti izložke, dotaknuti zidove dvorca ili prošetati kroz perivoje. Učenici nastavom izvan učionice mogu vidjeti što su dosad (na)učili i bolje razumjeti neko povijesno razdoblje.

Za izvanučioničku terensku nastavu nastavnici najčešće biraju muzej, ne samo u kontekstu nastave povijesti, već i za druge nastave predmete. Na sreću, muzeja u Hrvatskoj je mnogo. Muzejski krajolik pruža nam široku paletu muzeja - od prirodoslovnih do umjetničkih. Također, često se muzeji nalaze u građevinama koje su same od povijesne važnosti. Nastavnik povijesti stoga ima velik raspon razdoblja i sadržaja koje može predstaviti posjetom samo jednom muzeju. Mora se uzeti u obzir da nastava na terenu podrazumijeva više učeničkog angažmana od klasične učioničke nastave. Učenici neće biti samo pasivni promatrači prostora, već bi se od njih trebalo očekivati aktivno sudjelovanje. Nastavnik to osigurava pripremanjem aktivnosti koje će učenici izvoditi prije, tijekom i nakon posjeta određenoj lokaciji.

No, kao što je to uobičajeno kod novog i nepoznatog, nameću nam se mnoga pitanja o nastavi zavičajne povijesti, o radu s povijesnim izvorima u nastavi te o izvanučioničkoj terenskoj i projektnoj nastavi kojima će se baviti ovaj rad. *Kako poučavati o zavičajnoj povijesti? Kako koristiti dvorce i muzeje u nastavi povijesti? Što nam posjet dvorcu može otkriti o životu njegovih stanovnika? Kako koristiti povijesne izvore za rad u nastavi? te Kako iskoristiti prikupljene informacije za izradu učeničkih projekata?*

Ovaj rad prikazuje primjer provođenja terenske i projektne nastave s naglaskom na pripremanja radnih zadataka i rad s povijesnim izvorima za učenike 7. razreda osnovne škole. Zavičaj koji će se predstaviti je područje Hrvatskog zagorja, kao vrlo široka odrednica, odnosno uže područje stubičkog kraja. Obrada nastavnih sadržaja i posjet muzeju uključuju razdoblje oko kasnog 17, 18. i ranog 19. stoljeća. U svrhu uklapanja zavičajne povijesti u redovitu nastavu, nastavnik smišlja vlastitu nastavnu temu pod nazivom *Plemstvo 18. stoljeća u Hrvatskom zagorju: primjer obitelji Oršić*. Budući da se radi o području Hrvatskog zagorja,

uži fokus je na nekadašnjoj Banskoj Hrvatskoj te njezinom velikašima, odnosno svakodnevicima bogate i ugledne zagorske plemićke obitelji Oršić. No ovaj primjer ne mora označavati najbolju moguću soluciju, već samo nekoliko ideja za stvaranje zadataka primjerenih izvanučioničkoj i projektnoj nastavi na temu zavičajne povijesti u zagorskom kraju. Najbolje moguće i univerzalno rješenje u metodici ne postoji, već svi oblici, metode i sredstva ovise o procijeni nastavnika.

Ovaj primjer nastave ostvaruje se kroz održavanje izvanučioničke terenske nastave u dvorcu obitelji Oršić podignutom 1756. godine u Gornjoj Stubici. Izvođenju terenske nastave prethodi nekoliko sati obrade novih nastavnih sadržaja kojima će učenici „učiti“ u burno razdoblje oko 18. stoljeća. Jedna lokacija može se iskoristiti za proučavanje više povijesnih razdoblja. U ovom slučaju se u dvorcu i oko njega može proučavati razdoblje od 16. do 21. stoljeća. Unutar dvorca obitelji Oršić smješten je Muzej seljačkih buna u kojem učenici mogu vidjeti i upoznati razne vrste plemićkog i seljačkog oružja, predmete iz svakodnevice, odjeću i različite druge povijesne izvore. Izvan dvorca nalazi se vrt, vinograd te monumentalni kip Matije Gupca. Posjet dvorcu i muzeju nudi nastavnicima različite mogućnosti obrade novih i ponavljanja starih nastavnih sadržaja. Učenici će tijekom terenske nastave primiti mnogo informacija koje moraju, po naputcima iz radnog listića, pretočiti u mali projektni rad. Najviše će se baviti pronalaženjem, analizom i interpretacijom različitih povijesnih izvora.

Prednost izvanučioničke terenske nastave je i mogućnost interdisciplinarnog pristupa nastavi. Posjet istoj lokaciji može biti koristan za više nastavnika, to jest nastavnici mogu surađivati pa rezultat nastave može biti jedan zajednički projekt. Primjerice u ovom radu to može biti Likovna kultura, Hrvatski jezik ili Geografija.

2. ZAVIČAJNA POVIJEST

Prije samog ulaska u temu zavičajne povijesti valja definirati sastavnice ove sintagme, odnosno odgovoriti na pitanje: “Što je zavičajna povijest?”. Povijest možemo opisati (latinskom) izrekom: “Povijest je svjedok vremena, svjetlo istine, život pamćenja, učiteljica života, glasnica starine.”² Stručnjaci i zaljubljenici u povijest u potpunosti bi se složili s tom izrekom, a nju je važno prenijeti na mlađe generacije. Ne samo izreku kao takvu, već njezino dublje značenje, odnosno poruku koju nam šalje. U ovoj kratkoj i sažetoj izreci leži svrha učenja i poučavanja povijesti. Povijest govori o nekim prošlim vremenima, poučava o precima, ne prenosi samo svjedočanstvo o događajima, već o osjećajima, moralu i životu. Na nastavi povijesti učenici ne bi trebali naučiti samo godine i događaje, već bi trebali naučiti kako (kritički) razmišljati, suprotstaviti stavove te kako biti kreativan i elokventan.³ Iako im se tako ponekad ne čini, učenici trebaju nastavu povijesti. Trebaju iz prošlosti učiti za budućnost, poznavati svijet, svoju zemlju i svoj kraj.

Kod pojma “zavičaj” svaki pojedinac pred sobom ima neku drugu sliku, bili to *zeleni zagorski bregi* ili *plavo jadransko more*. Zavičaj za svakog znači nešto drugo pa ga je zbog toga teško definirati. Definirati zavičaj kao mjesto rođenja i rodni kraj bio bi prejednostavan opis ovog pojma.⁴

Današnja historiografija sve više koristi termine *zavičaj* i *zavičajna povijest* jer se o tim temama nastoji više pisati. Svakodnevnica, zavičaj i povijest onih zaboravljenih, niskih slojeva društva danas je naglašenija od samih događaja. Iz današnjeg pogleda na povijest može se zaključiti da ju više ne pišu samo pobjednici. Povijest pišu svi jer su svi slojevi društva, sva zanimanja i svi pojedinci ostavili traga u njoj.

Mogli bismo zaključiti kako je zavičajna povijest kompleksan i zamršen pojam, a nastava zavičajne povijesti još više. U svome članku o izazovima s kojima se susrećemo kod pojmova *zavičaj* i *zavičajna povijest* prof. dr. sc. Drago Roksandić ističe problematiku zavičajnosti. Što pojedincu predstavlja zavičaj, a što je zavičaj u školskom kontekstu? “Dakle,

² Izreka Marka Tulija Cicerona (106-43. g. pr. Kr.). „Historia (est) magistra vitae,“ *Proleksis enciklopedija*, mrežno izdanje, <https://proleksis.lzmk.hr/26673/> (pristup 20. 12. 2020).

³ *Kurikulum nastavnog predmeta Povijest za osnovne škole i gimnazije* (Zagreb: Ministarstvo znanosti i obrazovanja, 2019), 5-6.

⁴ „zavičaj,“ *Hrvatski jezični portal*, <http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search> (pristup 20. 1. 2020).

oni koji podučavaju i oni koje se podučava,..., stvaraju zavičajnu povijest mjesta izvođenja nastave, neovisno o njihovim osobnim zavičajnostima.”⁵

Susrećući se sa svim problemima zavičajne povijesti nameće se pitanje koristi i smislenosti izvođenja nastave o zavičaju. Postavlja se pitanje ima li smisla poučavati o zavičaju u kontekstu današnjeg globalnog društva? S današnjim brojnim migracijama iz političkih, ekonomskih i drugih razloga, stalnim promjenama u političkom i društvenom životu te promjenama o samoj percepciji čovjekovog položaja unutar neke zajednice, ima li smisla učiti i poučavati o zavičaju?

Prisutnost pojma *zavičaj* u odgojno-obrazovnim dokumentima mogla bi ukazati na to da zaista ima potrebe i smisla.⁶ O zavičaju se uči još tijekom razredne nastave za upoznavanje prirode i društva svoga kraja, a na nastavi povijesti služi ilustriranju, zornom i konkretnom prikazu nekog događaja, pojave, razdoblja, staleža i slično, kako bi ih učenici mogli bolje zapamtiti, razumjeti i vizualizirati. „Njezina neposrednost [zavičajne povijesti] potiče zanimanje učenika za mjesta i ljude koje poznaju, događaje za koje su čuli i daje novu dimenziju poučavanju nacionalne, regionalne i međunarodne povijesti.“⁷

Nastava zavičajne povijesti ne mora nužno biti usmjerena na samo jednu odrednicu, na jednu definiciju zavičaja, već na sve zavičaje za koje učenici smatraju da im pripadaju. Interkulturalnost, originalnost i samostalni rad danas su izuzetno naglašeni aspekti nastave pa zašto ih ne iskoristiti u nastavi zavičajne povijesti? Zašto ne poticati kreativnost i samostalni rad učeničkim projektima o onome što oni smatraju svojim zavičajem? Prema novim kurikulumima nastavnih predmeta dana je velika sloboda nastavnicima u osmišljavanju i provođenju nastave, tako nastavnik može stvoriti kreativno, poticano i istraživačko okruženje u svome razredu. Učenici tako mogu steći iskustvo u samostalnom istraživanju neke teme, u osmišljavanju kako će je prezentirati te kako surađivati i usuglasiti se s drugim učenicima, odnosno dobivaju smisao za grupni i timski rad. Učenici će steći nova znanja o različitim zavičajima, različitim običajima i jednoj sasvim novoj kulturi u postojećoj kulturi. Iz te bismo nastave mogli zaključiti kako već jedan jedini kraj može imati kompleksnu strukturu, različite

⁵ Drago Roksandić, „Zavičajna povijest: pojmovni izazovi,“ u: *Zavičajna povijest u interkulturalnom kontekstu* (Zagreb: FF Press, 2006), 27.

⁶ *Nacionalni okvirni kurikulum* (Zagreb: Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa, 2011); *Kurikulum nastavnog predmeta Povijest za osnovne škole i gimnazije* (Zagreb: Ministarstvo znanosti i obrazovanja, 2019); Dijana Vican, Ivan Milanović Litre ur., *Nastavni plan i program za osnovnu školu* (Zagreb: Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa, 2006).

⁷ Suzana Pešorda, Tvrtko Božić, „Strukturiranje samostalnih istraživačkih radova učenika iz povijesti,“ *Povijest u nastavi* 7/13 (2009), 9.

kulture i običaje. Također, nastava usmjerena na kulture, tradicije i običaje može ojačati učenikov smisao za toleranciju, poštivanje tuđeg mišljenja i tuđih običaja.

Kroz proučavanje zavičajne povijesti učenici stječu smisao za kulturnu baštinu u svom zavičaju, za njezino očuvanje i njegovanje, procjenjuju koliko se u njihovom kraju brine o kulturnoj baštini.⁸ Tako i sami mogu započeti proučavati područje oko sebe, kulturne spomenike, natpise, institucije i druge zanimljivosti. Učenici ne uče samo o povijesti svoga kraja, već o spomenicima kulture i povijesti, o živim tragovima prošlosti koji su nam potrebni i za budućnost.

Na taj način učenje o povijesti svog zavičaja može imati višestruke koristi. S jedne strane, učenici će bolje upoznati svoj zavičaj, svoje korijene, te će kroz proučavanje zavičaja saznati ponešto o životu ljudi u određenom kraju, to mogu proširiti daljim proučavanjem i smještanjem svega što su naučili u hrvatski, a potom u europski i svjetski kontekst. S druge strane, učenici će individualnim, grupnim ili timskim radom te aktivnim učenjem, otkrivanjem te osmišljanjem i izradom projekta steći znanja i vještine koje će im biti korisne u svim nastavnim predmetima, a zatim i van školskog okruženja, u svakodnevnom životu i radu.⁹

⁸ *Kurikulum nastavnog predmeta Povijest*, 5-6.

⁹ Meral Metin Göksu, Tugba Somen, „History teachers' views on using local history,“ *European Journal of Education Studies* 6/2 (2019), 269-271.

3. FRONTALNA, IZVANUČIONIČKA I PROJEKTNASTAVA

Nedostaci frontalne nastave i određene prednosti drugačijih oblika nastave, na primjer grupnog ili samostalnog rada, nisu novosti u nastavi. Odmicanje od frontalne nastave i napuštanje “stare škole” dogodilo se još krajem 19. i početkom 20. stoljeća.¹⁰ Svakako bismo, barem po pitanju nastave u Hrvatskoj, sve oblike nastave osim frontalnog te sve metode osim predavanja (nastavnika) mogli nazvati novitetima. Još uvijek mnogi nastavnici koriste zastarjeli oblik frontalnog poučavanja bez aktivnog sudjelovanja učenika u nastavi.¹¹ Primjenom isključivo frontalne nastave učenici postaju pasivni i nezainteresirani te na nastavi povijesti neće steći nikakva nova znanja i vještine. Frontalna nastava usmjerena je na nastavnika, nastavnikov monolog, bez razmišljanja o aktivnostima koje izvode učenici. Zadaci na takvoj nastavi također ne potiču aktivno učenje, učeničko sudjelovanje na nastavi i ne razvijaju kreativnost kod učenika, već su usmjereni prema reprodukciji činjeničnog znanja.

Možemo vidjeti i zašto su upravo nastavnici povijesti skloni izravnom načinu poučavanja. U nastavi povijesti imamo mnogo nastavnih sadržaja, no premalo vremena da ih sve spomenemo tijekom nastave. Frontalna je nastava vremenski vrlo ekonomična, daje nastavnicima mogućnost da učenicima ispričaju sve što bi oni trebali znati.¹² No upravo u tome leži njezin problem. Frontalna nastava okrenuta je reprodukciji i površinskom znanju, a namjera suvremene nastave povijesti je produbiti znanje, povezivati nastavne sadržaje i samostalno stvarati.¹³ Ako nastavnik učenicima prenosi znanje i oni ga moraju usvojiti u točno određenom obliku, nismo li promašili cjelokupni cilj suvremenog odgojno-obrazovnog procesa?

U nastavi učenicima moramo omogućiti da razmišljaju, daju vlastiti sud i stvaraju. Frontalna nastava korisna je do neke mjere, ali ne bismo trebali cijeli nastavni sat ispuniti samo njome. Sve više stručnih radova o temi nastave povijesti pristupa nastavi na neki novi, kreativni način, daju primjere dobre prakse. U primjeni raznovrsnih metoda i oblika rada, bez korištenja istog stila tijekom cijelog nastavničkog vijeka, leži ključ ostvarenja kvalitetne

¹⁰ U to doba se krenulo u novi smjer zvan „nova škola“. Takve škole i pristupe danas objedinjujemo pod nazivom “alternativne škole” (npr. Jena-plan, pokret za umjetnički i radni odgoj, Montessori-sustav itd.) budući da djelomično ili potpuno odbacuju razredno-predmetno-satni sustav. Ladislav Bogнар, Milan Matijeвиć, *Didaktika* (Zagreb: Školska knjiga, 2002), 40-46, 58-67.

¹¹ Ivo Rednić Miočević, *Učenik istražitelj prošlosti. Novi smjerovi u nastavi povijesti* (Zagreb: Školska knjiga, 2000), 7.

¹² Bogнар, Matijeвиć, *Didaktika*, 235.

¹³ Snježana Koren, *Čemu nas uči povijest? Nastava povijesti, ideje o učenju/ poučavanju i ishodi učenja* (Zagreb: Profil, 2014), 24-25.

nastave usmjerene na učenika i njegov rad. „Nastavne aktivnosti trebaju pridonijeti stjecanju raznih *kompetencija*, vještina i sposobnosti te kvaliteta osobe, što je mnogo važnije za život od glave pune informacija.“¹⁴

Što se tiče omjera vremena i nastavnih sadržaja i straha mnogih nastavnika da neće uspjeti obraditi sve teme, sve se više govori o tome da nije naglasak na kvantiteti, već na kvaliteti te da je važno nastavne sadržaje pobliže objasniti na određenim primjerima.¹⁵ Povijest na lokalnoj ili regionalnoj razini jednako je značajna i korisna kao povijest velesila, stoga se na nastavi povijesti cjelokupni sadržaj jedne cjeline može prezentirati samo jednim događajem, jednom društvenom skupinom i slično. „Napokon, nije bez značenja ni argument koji se temelji na didaktičkom načelu *egzemplarnosti*. U poučavanju svjetske povijesti, naime, hrvatska povijest može biti izvanredan *primjer* za mnoge teme (feudalizam, komune, povijest Crkve itd.).“¹⁶

Jedan od načina na koji bismo mogli pomoći učenicima u boljem razumijevanju i povezivanju nastavnih sadržaja je nastava na terenu, izvan učionice. Odavno su pedagozi, metodičari, psiholozi, nastavnici i drugi stručnjaci uvidjeli da je nastava izvan šturog radnog prostora kojeg pruža školska učionica pogodna za učenje i poučavanje.¹⁷ Izvanučionička nastava uvelike pomaže učenicima u vizualizaciji i boljem shvaćanju nastavnih sadržaja. Vidjeti nešto u knjizi i vidjeti istu stvar uživo budi u učenicima različita osjetila. Zornim prikazom sadržaja koje su učenici netom prije obradili ili spomenuli na nastavi, učenici će tu cjelinu moći bolje vizualizirati te bolje razumjeti. Kada vodimo učenike kroz dvorac ili muzej oni vide predmete, građevine, kipove ili druge materijalne, pisane ili slikovne izvore uživo, u njihovoj pravoj veličini i u prikladnom povijesnom okruženju.¹⁸

Tijekom nastave, pa tako i izvanučioničke terenske nastave na satovima Povijesti, učenici bi trebali razvijati svoje kognitivne i psihomotoričke vještine. Primjenom različitih nastavnih metoda, kao što su rad s izvorima i projektni rad, te uz pomoć nastavnika, učenici stječu nova znanja i vještine koje dugoročno ostaju zapamćene, za razliku od učenja i reprodukcije činjenica. U tom procesu nastavnik ne poučava izravno, već usmjerava učenike,

¹⁴ Milan Matijević, Diana Radovanović, *Nastava usmjerena na učenika* (Zagreb, Školske novine d.o.o., 2011), 156.

¹⁵ Snježana Koren, „Regionalni aspekti interkulturalizma u nastavi povijesti: pristupi, koncepti i praktična iskustva,“ *Povijest u nastavi* 2/4 (2004), 342.

¹⁶ Rednić Miočević, *Učenik istražitelj prošlosti*, 7.

¹⁷ Denis Detling, „Izvanučionička nastava u Muzeju Slavonije,“ *Povijest u nastavi* 8/16 (2010), 259.

¹⁸ Suzana Jagić, „Izvanučionička nastava u muzeju Dvor Trakošćan,“ *Povijest u nastavi* 8/16 (2010), 300.

daje prijedloge te ostavlja mjesta učeničkoj kreativnosti.¹⁹ Sam nastavnik može utjecati na razvoj izvanučioničke nastave pripremom učenika za terenski rad te osmišljavanjem poučnih i kreativnih zadataka. Na taj način potiče samostalnost učenika preuzimanjem samo savjetničke uloge tijekom rješavanja zadataka i pripremanja projekata.²⁰ Cilj izvanučioničke nastave povijesti je zornim prikazom učenicima predstaviti povijesno razdoblje koje obrađuju. Od učenika se očekuje aktivno sudjelovanje i rješavanje zadataka kako bismo realizirali kvalitetnu nastavu.

Za nastavni predmet Povijest, nastavnici će odabrati posjet dvorcu, muzeju, spomeniku, memorijalnom centru ili drugim povijesnim institucijama. S tehničke strane je nastavnicima najjednostavnije i najpovoljnije posjetiti povijesnu ustanovu ili znamenitost u blizini škole. Gotovo svaki grad i svaka općina imaju spomenik ili, u najmanju ruku, ulice nazvane prema značajnim povijesnim osobama. Na taj se način tema zavičaja i opća povijesna tema mogu spojiti te bolje predočiti i shvatiti. Povijest je svuda oko nas, samo čeka da otkrijemo njezin značaj.

Muzej je zasigurno jedno od najboljih mjesta za realizaciju nastave usmjerene prema učeničkom otkrivanju i samostalnom radu. Tijekom posjeta muzeju, koji je često smješten u dvorcu ili drugoj zgradi povijesnog značaja, učenici mogu razviti "originalnost, otvorenost duha i širinu pogleda budući [da] u muzejima učenici ostvaruju željenu neposrednu komunikaciju s povijesnim izvorima bolju od verbalnog doživljaja istih."²¹

No ukoliko se nastava ne organizira na odgovarajući način, ona neće imati nikakve korisne ishode. Organiziranjem nastave u prevelikim grupama ili nastava nevezana uz nastavno gradivo koje učenici obrađuju te nastava bez ikakve učeničke obveze prije, tijekom ili nakon posjeta, neće imati ništa doli izletničkog smisla. Taj problem može riješiti nastava o zavičaju koja se može odviti izvan učionice, no u blizini škole. Osim što takav pristup smanjuje financijske troškove izvanučioničke nastave, ona može učenike zainteresirati učenike za proučavanje vlastite okoline, grada i zavičaja.

Što se tiče metoda i oblika rada u izvanučioničkoj nastavi povijesti, ili nastavi povijesti uopće, ne postoji jedna metoda i jedan oblik koje bismo mogli nazvati najboljima. Najbolje metode i oblici su oni koje nastavnik za neku aktivnost smatra najprikladnijima i

¹⁹ Dragica Husanović-Pejnović, *Održivi razvoj i izvanučionička nastava u zavičaju* (Zagreb: Školska knjiga, 2011), 67.

²⁰ Matijević, Radovanović, *Nastava usmjerena na učenika*, 155.

²¹ Jagić, „Izvanučionička nastava u muzeju Dvor Trakošćan,“ 300.

najefikasnijima. U zadacima uz posjet muzeju prevladavaju vizualne metode (demonstracija, crtanje), verbalne metode (monološke i dijaloške metode) i metode praktičnih radova (pisani radovi, izrada makete). Od nastavnih oblika tijekom terenske nastave mogu se primijeniti gotovo svi, pogotovo oblici kooperativnog rada.²²

Svakako bi se na nastavi povijesti trebale koristiti raznolike metode i oblici rada, svaki nastavni sat može se drugačije oblikovati te nastava ne bi trebala uvijek izgledati jednako i predvidljivo. Verbalnim metodama učenici jačaju svoje govorne sposobnosti, na nastavi povijesti mogu opisivati događaje ili predmete, sastaviti priču o njima i podijeliti je s drugim učenicima. Također su za nastavu povijesti pogodne vizualne metode. Crtanje dvoraca, haljina i odijela ili prikaza nekih događaja bit će zabavan i kreativan zadatak za učenike. U vizualne metode spada i izrada umnih mapa kojom uvodimo učenike u sistematizaciju gradiva, odvajanje važnog od nevažnog te ujedno uče kako sastaviti mentalnu mapu te kako ju koristiti čime ulazimo u međupredmetnu temu *učiti kako učiti*.²³

U našoj nastavnoj praksi nemamo dugu tradiciju korištenja različitih nastavnih oblika i metoda, kao što su rad na izvorima, pisani radovi, usmeno izlaganje učenika, razgovor i drugi. Pogotovo su projektni rad, odnosno projektna nastava (kao metoda ili oblik), dosad bili više vezani uz prirodoslovne predmete, a ne toliko uz društvene i humanističke.²⁴ Projektna nastava i korištenje izvora nisu nove metode, osmišljene su još početkom prošlog stoljeća, no dosad nisu korištene, ili su slabo korištene, u pristupu poučavanja povijesti u Hrvatskoj.²⁵

Projektna nastava, iako je vremenski najzahtjevnija, može najviše pomoći učenicima u shvaćanju nastavnih sadržaja, vizualizaciji i kontekstualizaciji te time učenici razvijaju i kritičko mišljenje, smisao za timski rad, samostalnost i originalnost. Okretanjem nastave prema učeniku i poticanjem učenika na samostalni i istraživački rad sasvim se promijenio nastavu povijesti te uloge učenika i nastavnika.²⁶

Raznolike metode mogu biti od iznimne pomoći nastavnicima u poučavanju povijesti. Nastavnici iz široke palete različitih metoda mogu za svaki sat odabrati nekoliko njih koje smatraju najprikladnijima.

²² Rednić Miočević, *Učenik istražitelj prošlosti*, 54-58.

²³ Mijo Cindrić, Dubravka Miljković, Vladimir Strugar, *Didaktika i kurikulum* (Zagreb: IEP-D2, 2010), 150-163.

²⁴ Aleksandra Đurić, „Utjecaj praktičnih radova na formiranje interesa za povijesne sadržaje,“ *Školski vjesnik* 58 (2009), 399.

²⁵ Isto.

²⁶ Rednić Miočević, *Učenik istražitelj prošlosti*, 25.

4. IZVANUČIONIČKA TERENSKA NASTAVA

Temu zavičajne povijesti nastavnici mogu realizirati na bezbroj načina, ovisno o resursima, kreativnosti nastavnika, učeničkim znanjima i vještinama. Neki od načina uključuju: projektne radove, predstave/ glumu, izrada plakata/ različitih vrsta pisanih i likovnih radova/ maketa, ali se često spominje i izvanučionička nastava u obliku posjeta muzejima, dvorcima i sličnim lokacijama.²⁷

Pod pojmom *izvanučionička nastava* podrazumijevamo skup različitih oblika izvođenja nastave: nastavne posjete, nastava u prirodi, izleti, ekskurzije, zimovanja, ljetovanja, terenska nastava i drugi.²⁸ O izvođenju izvanučioničke terenske nastave i opsežnih projekata nastavnik mora razmišljati mnogo prije samog izvođenja nastave te to mora uzeti u obzir tijekom pisanja godišnjeg izvedbenog kurikulumu. No sve ostalo, lokacija, trajanje, pripremanje nastave, tema projekta, prepušteno je domišljatosti nastavnika i interesima učenika.

U današnje doba neprestanog tehnološkog napretka u kojem se čini da sve postaje moguće, postavlja se pitanje potrebe za odlaskom na teren. Učenicima na prezentacijama ili pametnoj ploči pomoću mnogih vizualnih i audiovizualnih sredstava možemo predočiti sve od velikih piramida u Gizi do Kineskog zida. Također, danas se kao alternativa fizičkom odlasku u muzej ili galeriju nude virtualni posjeti.²⁹ Prednosti tehnologije vidljive su u mnogim aspektima nastave, a posjeti virtualnim muzejima i galerijama može biti odličan način za jednostavno, jeftino i kvalitetno poučavanje. No, kao što je to već prethodno spomenuto, izvanučionička nastava i rad na terenu itekako su potrebne učenicima. Izvanučionička nastava je odličan „alat“ koji pomaže nastavnicima povijesti. Nastavnik na taj način može dovesti učenike u neposredan kontakt s prošlom zbiljom koja je okružena sadašnjošću. „Nikakvi tehnički mediji ne mogu tako uvjerljivo prikazati te proizvode ljudskog rada kao neposredan kontakt s njima.“³⁰

²⁷ Metin Göksu, Somen, „History teachers' views on using local history,“ 263, 269; Detling, „Izvanučionička nastava u Muzeju Slavonije,“ 201.

²⁸ Pojam *izvanučionička nastava* spominje se u novijoj pedagoškoj literaturi. Pavao Skok, *Izvanučionička nastava* (Zagreb: Pedagoški servis, 2002), 4; „Pravilnik o izvođenju izleta, ekskurzija i drugih odgojno-obrazovnih aktivnosti izvan škole,“ (Zagreb: Narodne novine br. 67/14, 81/15), čl. 1.

²⁹ Caitlin Chien Clerkin, Bradley. L. Taylor, „Online Encounters with Museum Antiquities,“ *American Journal of Archeology* 125/1 (2021), 165-166.

³⁰ Bognar, Matijević, *Didaktika*, 302.

Učenje i poučavanje izvan učionice omogućuje učenicima da sami osmisle nastavu, istražuju i osvješćuju svoju okolinu, rješavaju probleme, razvijaju svoju kreativnost i stvaraju nova iskustva. Također, učenici su motivirani za nastavu te ju shvaćaju kao novu avanturu. Nastavnicima je prednost što mogu stvoriti korelaciju s drugim nastavnim predmetima (npr. Geografijom) i međupredmetnim temama (npr. uporaba informacijsko-komunikacijske tehnologije).³¹

Izvanučioničku nastavu povijesti nastavnik može realizirati na mnogo načina. Ključna je dobra priprema triju etapa organizacije terenske nastave: priprema, realizacija i vrednovanje.

Za uspješno izvođenje terenske nastave nastavnik treba pripremiti dobre nastavne materijale te treba pripremiti same učenike za predstojeći posjet i zadatke. Osim pripreme učenika za terenski rad, na primjer uvođenjem u neko povijesno razdoblje na nastavnim satovima prije polaska na teren, nastavnik mora razmisliti koje će nastavne oblike i metode koristiti tijekom nastave. U izvanučioničku nastavu nastavnici mogu uvrstiti grupni rad učenika te svakoj skupini zadati određene zadatke. A na nastavi nakon posjeta dvorcu i muzeju nastavnik može, na temelju skupnog rada, organizirati rad u obliku praktične nastave.

Radni materijali služe realizaciji nastave. Učenici tijekom posjeta dvorcu i muzeju zapisuju potrebne informacije, fotografiraju predmete i razmišljaju kako najbolje riješiti postavljene zadatke. Kada se učenici vrate na nastavu povijesti u učionici, ne smiju zaboraviti sve novo što su čuli, zapisali i istražili. Te nove informacije moraju spojiti sa starima te ih sve zajedno prezentirati ostatku razreda. Nakon izleta može slijediti manji ili veći projektni rad u kojem će svaka skupina učenika izložiti što su kreirali te se može na kraju urediti pano u učionici ili organizirati izložba. Posljednja etapa je vrednovanje. Nastavnik će od učenika očekivati da su usvojili nova znanja te da ih mogu povezati sa starima u jednu cjelinu. Također, nastavnik može učenicima podijeliti ankete o samovrednovanju, vrednovanju drugih učenika iz svoje skupine i vrednovanju radova drugih skupina.³²

Izvanučionička nastava podrazumijeva mnoge oblike i metode nastave. Kada se radi o muzeju, nastavnik će zatražiti vodstvo muzejskog pedagoga koji će cijelu grupu provesti kroz

³¹ Husanović-Pejnović, *Održivi razvoj*, 46-47.

³² Istraživanje Zorice Babić pokazuje na koji način nastavnici pristupaju organizaciji nastave, kako pripremaju učenike, izvode nastavu u muzeju te kako provode evaluaciju nakon izvanučioničke nastave. Zorica Babić, „Nastava Povijesti u Arheološkom muzeju u Zagrebu,“ *Povijest u nastavi* 1/31 (2020), 21-26.

postav.³³ Njihova je uloga na najbolji mogući način posjetiteljima predstaviti izložke, no oni su također i pripremaju te vode edukativne radionice. Sve više muzeja osmišljava vlastite kreativne radionice za djecu različitih uzrasta koje nastavnik može odabrati za svoj razred.³⁴

Muzejski pedagozi uglavnom primjenjuju oblik izravnog poučavanja, no sve se više nastoji promijeniti i taj aspekt nastave.³⁵ Tijekom dobro organizirane terenske nastave poučavanje ne bi smjelo trajati predugo i ulaziti u prevelike detalje. Učenici trebaju dobiti samo pregled vremena i kontekst za povijesne izvore s kojima će se susresti u samom muzeju i dvorcu. Predavanja bi trebala biti sažeta i trebale bi biti izložene zanimljivosti, a izlaganje kostimiranog vodiča bit će učenicima još zanimljivije jer se na taj način stječe dojam da se zaista nalazite u tom vremenu i razgovarate s ljudima koji su tada živjeli. Na ovaj novi način predstavljanja izložaka učenik muzej i muzejski postav percipira na novi način, kao da se nalazi u tom vremenu. Metoda „oživljene povijesti“ učenicima posjet muzeju čini zanimljivim i interaktivnim.³⁶ Tijekom obilaska muzejskog postava učenici dobivaju informacije o muzejskim izlošcima, to jest povijesnim izvorima. U muzeju učenici promatraju oblik, veličinu, očuvanost i druge karakteristike predmeta. Također vide kako se povijesni ostaci pravilno čuvaju i izlažu pa na taj način mogu saznati više o samom očuvanju kulturne baštine.³⁷ U toku izlaganja učenici slušaju, promatraju i postavljaju pitanja ili daju komentare, a nakon toga, tijekom samostalnog rada, zapisuju potrebne informacije te fotografiraju izvore koji će im biti potrebni u daljnjem radu. Učenicima se u takvim situacijama tijekom terenske nastave treba dopustiti da samostalno istražuju, obilaze i usvajaju nove informacije.

No planiranje i izvođenje nastave izvan učionice stvara nastavnicima dodatne probleme s kojima se ne susreću u svakodnevnoj učioničkoj nastavi. Jedan od problema izvanučioničke nastave je neupućenost nastavnika u njezinu artikulaciju. Mnogi nastavnici smatraju da bi se češće opredijelili i kvalitetnije provodili terensku nastavu ukoliko bi dobili

³³ Muzejski pedagog je stručnjak nekog područja koji ima i pedagošku izobrazbu. Posrednik je između izložaka i učenika te povijesne izvore prezentira na način primjeren uzrastu učenika, osmišljava te vodi edukativne radionice za djecu. Husanović-Pejnović, *Održivi razvoj*, 46.

³⁴ Muzej seljačkih buna nudi muzejsko-edukativne radionice: *Složi sam svoj dvorac, Arheološka slagalica, Heraldika, Povijest moje obitelji, Streličarenje, U potrazi za burgovima, Putovima preporoditelja, Ljubav se mijenja kroz povijest, Muzejski predmeti kao povijesni izvori* prilagođene različitim uzrastima djece. „Edukativne radionice,“ *Muzej seljačkih buna*, <https://msb.mhz.hr/muzejsko-edukativne-radionice/> (pristup 6.12.2020).

³⁵ Primjenom drugih oblika komunikacije (npr. predstava, dijalog) stvara se veća aktivnost učenika te interaktivnost. Detling, „Izvanučionička nastava u Muzeju Slavonije,“ 264.

³⁶ Jelena Hotko, „Nastava povijesti u muzeju i uloga muzejskog pedagoga – Hrvatski povijesni muzej,“ *Povijest u nastavi* 8/16 (2010), 239.

³⁷ Isto, 233.

dodatno osposobljavanje za tu vrstu nastave.³⁸ Odlazak na teren zahtjeva mnogo rada, treba je isplanirati, dogovoriti se sa svim potrebnim institucijama i suradnicima na terenu, uskladiti je s redovitom nastavom i na neki ju način uklopiti, razraditi svrhu, ciljeve i ishode, izraditi zadatke, pripremiti učenike te obavijestiti roditelje, organizirati prijevoz, pripremiti rad na terenu, zaključiti nastavu (projektnim radom) te provesti evaluaciju nastave te provesti vrednovanje i samovrednovanje učenika.³⁹ Nastavnicima predstoji mnogo posla u planiranju i provođenju nastave, pogotovo ako ju namjeravaju završiti projektnim dijelom, ali će rezultati, ukoliko je nastava kvalitetno artikulirana, govoriti sami za sebe.

4.1. UČENJE OTKRIVANJEM U IZVANUČIONIČKOJ NASTAVI (ZAVIČAJNE) POVIJESTI

Kada razmišljamo o razvijanju istraživačkih sposobnosti kod učenika, postavljamo si pitanje: “Kako nam izvanučionička nastava u tome može pomoći?” Izvanučionička terenska nastava u muzeju ili dvorcu nudi nam mogućnost učenja otkrivanjem. Učenje otkrivanjem nastavna je strategija u potpunosti usmjerena na učenika, učenik se najprije treba upoznati s izvorom, zatim treba odgovarati na pitanja ili ih postavljati, potom donositi zaključke i rješavati povezane zadatke.⁴⁰ Nakon toga može slijediti projektni rad u školi (ukrašavanje panoa, pisanje za školske novine, izrada modela, izložba itd.).

Strategija učenja otkrivanjem, koja se odlično uklapa u izvanučionički rad, fokusira se na učenika, njegov rad i njegove vještine. Učenik treba samostalno ili uz pomoć pripremljenih materijala (npr. pitanja na radnom listiću) otkriti svijet oko sebe. U kontekstu muzeja to je jedan nepoznati, prošli svijet s kojim se učenik treba upoznati. Učenici promatraju, prikupljaju podatke, analiziraju ih te na kraju te podatke interpretiraju kako bi mogli riješiti svoje zadatke.⁴¹

³⁸ Cosme J. Gomez-Carrasco, Pedro Miralles-Martinez [et al.], „Cultural Heritage and Methodological Approaches – An Analysis through Initial Training of History Teachers (Spain-England),“ *Sustainability* 12 (2020), 3. Na Nastavničkom smjeru diplomskog studija Povijesti na Filozofskom fakultetu u Zagrebu izvodi se (obavezni) kolegij Radionica kreativne nastave povijesti II na kojem studenti dobivaju osnovne informacije za izvođenje izvanučioničke nastave.

³⁹ „Pravilnik o izvođenju izleta, ekskurzija i drugih odgojno-obrazovnih aktivnosti izvan škole,“ čl. 10-12; Husanović-Pejnović, *Održivi razvoj*, 51.

⁴⁰ Danijela Trškan, „Terenski rad u nastavi povijesti – učenje metodom otkrivanja,“ *Povijest u nastavi* 5/10 (2007), 211.

⁴¹ Isto.

U muzejima učenici imaju pristup raznim izvorima, a kako bi imali koristi od njih, nastavnik mora pripremiti zadatke za učenike. Iz povijesnih izvora učenici bi trebali donositi zaključke o široj slici. Trebaju koristiti izvore kako bi mogli „prepoznati sličnosti i razlike, uzroke i posljedice, vrijeme, te promijene i kontinuitete.”⁴²

Rad s izvorima glavni je zadatak svakog povjesničara, čak i onih najmlađih, a pitanja na koja učenici trebaju odgovoriti protežu se od onih bazičnih do onih u koje dosežu više kognitivne razine. Tako učenici primjenjuju temeljne povijesne koncepte (vrijeme i prostor, uzroci i posljedice, kontinuiteti i promjena, rad s povijesnim izvorima, povijesna perspektiva, usporedba i sučeljavanje)⁴³ te stvaraju vlastito mišljenje o povijesnim događajima, što je oštra suprotnost gotovom i serviranom znanju na koji su mnogi, nastavnici i učenici, navikli.⁴⁴ Učenje otkrivanjem, koje može uključivati metodu praktičnih radova (projekt), grupni ili rad u paru i druge načine rada usmjerenog na učenika, trebalo bi učenike potaknuti na sudjelovanje i probuditi u njima zanimanje za nastavni predmet. Ne samo što učenici stječu nova znanja i vještine, također stječu sposobnost timskog rada i radne navike.⁴⁵

Izvanučionička terenska nastava ne omogućava samo upoznavanje učenika s izvorima, već i dugoročno korištenje istih. Sve što učenici vide i otkriju tijekom terenske nastave, mogu koristiti više puta kasnije u nastavi povijesti. A znanja koja steknu o postupcima istraživanja i analize koristit će učenicima dugoročno, u nastavi povijesti i izvan nje.⁴⁶

Iako izvanučionički terenski rad, strategija učenja otkrivanjem i metoda projektnog rada izgledaju kao da nam činjenice i događaji ne trebaju, oni su nam itekako potrebni. Prije polaska na izvanučioničku nastavu, nastavnik mora učenike uvesti u razdoblje te im tako objasniti što ih čeka. Također, bilo bi dobro prije polaska ponoviti prethodno naučene sadržaje kako bi sve zajedno učenici mogli povezati u smislenu cjelinu kod izvršavanja zadataka. Činjenično znanje treba imati, no ne smijemo ostati samo na njemu. Činjenice u nastavi ne trebaju biti same sebi svrha. One su polazna točka, podloga koju treba imati kako bismo ostvarili više kognitivne razine od samog nabiranja.⁴⁷ Stoga jedan nastavni sat može imati, ako ga promatramo s perspektive revidirane Bloomove taksonomije, sve od procesa pamćenja do procesa stvaranja. Od tih nižih kategorija upamćivanja i reproduciranja činjenica (npr.

⁴² Trškan, „Terenski rad u nastavi povijesti – učenje metodom otkrivanja,” 208.

⁴³ *Kurikulum nastavnog predmeta Povijest*, 10-11.

⁴⁴ Gomez-Carrasco, Miralles-Martinez [et al.], „Cultural Heritage and Methodological Approaches – An Analysis through Initial Training of History Teachers (Spain-England),“ 2.

⁴⁵ Jagić, „Izvanučionička nastava u muzeju Dvor Trakošćan,” 300.

⁴⁶ Detling, „Izvanučionička nastava u Muzeju Slavonije,” 264.

⁴⁷ Rednić Miočević, *Učenik istražitelj prošlosti*, 26-27.

godina i događaja) pa sve do viših kategorija u kojima učenik, na temelju naučenog, stvara nešto novo (npr. u projektnom radu: članke, biografije, makete...)⁴⁸

Izvanučionička nastava korisna je nastavnicima i učenicima. Zadatak nastavnika je pripremiti pitanja, zadatke i projekte za učenike, ali također trebaju pripremiti i učenike za nastavu. S druge strane, učenici trebaju pažljivo pratiti izlaganje muzejskog pedagoga i nastavnika te, što je od velike važnosti za njihov daljnji razvoj, interpretirati izvore.

Dok mnogi povijest ne smatraju znanost, jer je znanost egzaktna, a povijest to zasigurno nije, drugi se zaljubljuju u njezinu ljepotu upravo zato što se može interpretirati na mnogo različitih načina.⁴⁹ Svaki nastavnik povijesti trebao bi u učenicima probuditi tu ljubav i interes za istraživanje, bilo to u nastavi povijesti ili u nekom drugom području.

⁴⁸ Koren, *Čemu nas uči povijest?*, 93-98.

⁴⁹ Povijest pripada skupini humanističkih znanosti. O tome je li povijest zaista znanost postoje brojne rasprave. Jedna od njih koja izlaže argumente autora koji smatraju da povijest je, odnosno nije znanost je: Harvey Wish, „The Historian and Science,“ *The Historian* 27/1 (1964): 37-47. Wilhelm Dilthey smatra da je razlika u položaju subjekta prema objektu, to jest o čovjekovom utjecaju na te znanosti: Wilhelm Dilthey, *Gesammelte Schriften VII* (Stuttgart: B.G. Teubner Verlagsgesellschaft mbH, 1958), 118s. Heinrich Rickert smatra da nije razlika u samim znanostima, već u metodama koje koriste, to jest da se ne radi o različitim stvarnostima, Heinrich Rickert, *Kulturwissenschaft und Naturwissenschaft* (Stuttgart: Philipp Reclam jun., 1986), 77.

5. KURIKULUM POVIJESTI: IZVANUČIONIČKA NASTAVA, ZAVIČAJNA POVIJEST I AKTIVNO UČENJE

U ovom su trenutku u gimnazijama još uvijek na snazi Nastavni plan i program za gimnazije iz 1995. godine (4. razred), a u osnovnim školama Nastavni plan i program za osnovne škole iz 2006. godine (8. razred).⁵⁰ Po tim se dokumentima poučavala povijest u osnovnim školama i gimnazijama sve do reforme i stvaranja novog kurikulumu 2019. godine. Uskoro će Kurikulum nastavnog predmeta Povijest, koji se postupno provodi od nastavne godine 2019/ 2020, postati jedini važeći dokument za nastavu povijesti u osnovnim školama i svim vrstama gimnazije.⁵¹ No što nam taj dokument govori o proučavanju i istraživanju našeg zavičaja te spominju li izvanučioničku nastavu, projektni rad i nastavu usmjerenu na učenika?

Kurikulum nastavnog predmeta Povijest iz 2019. godine se trenutno primjenjuje od 5. do 7. razreda osnovne škole i od 1. do 3. razreda gimnazije. Taj dokument također iznosi da se nastavni proces usmjerava prema učeniku te se stavlja naglasak na primjenu tehničkih koncepata, istraživački rad i aktivno učenje. Smanjen je fokus na nastavne sadržaje, što je uobičajena karakteristika kurikulumu. U školama se već primjenjuju nove rubrike u imeniku: činjenično, konceptualno i proceduralno znanje, koje nastavnik mora ocijeniti na adekvatan način, u čemu ga također usmjerava Kurikulum.

U dokumentu je predloženo koje bi se nastavne teme mogle obraditi i kao teme zavičajne povijesti. Konačna je odluka na nastavniku te ciljevima nastave i ishodima učenja. Kao prijedlog tema vezanih koje bi se mogle usmjeriti i na proučavanje zavičajne povijesti dani su sljedeći: “Prapovijest i antička baština na hrvatskom povijesnom prostoru (zavičajna povijest)”; “Srednjovjekovna umjetnost i kultura - zavičajni primjeri”; “Prvi svjetski rat iz perspektive zavičajne povijesti” i drugi.⁵²

Naravno, u svakoj temi u kojoj stoji “odabrani primjeri” nastavnik može odabrati primjer iz zavičaja. No nastavniku je dana samostalnost u sastavljanju novih tema, stoga ima

⁵⁰ Agneza Szabo, ur., *Nastavni plan i program za gimnazije* (Zagreb: Glasnik Ministarstva prosvjete i športa, 1995); Vican, Dijana, Ivan Milanović Litre ur., *Nastavni plan i program za osnovnu školu* (Zagreb: Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa, 2006).

⁵¹ Od 2019. godine na snagu stupaju 33 predmetna kurikulumu i 7 kurikulumu međupredmetnih tema postepeno u sve razrede osnovne škole (predmetna nastava) i sve vrste gimnazija. *Ministarstvo znanosti i obrazovanja* <https://mzo.gov.hr/> (pristup 27.12.2020).

⁵² Predstavljeno je samo nekoliko primjera. *Kurikulum nastavnog predmeta Povijest*, 14-34.

moгуćnost uvrštavanja nastave zavičajne povijesti te izvanučioničke nastave u svaki segment svoje nastave.

Kao svrha ućenja i poučavanja o povijesti navodi se, između ostalog, ućenje o vlastitoj (i tuđoj) naciji, državi, društvu, kulturnoj i povijesnoj baštini te cijeniti i čuvati svoju kulturnu i duhovnu baštinu.⁵³ U suvremenoj nastavi ne stavlja se naglasak isključivo na odrađivanje nastavnih sadržaja, već na ispunjavanje ishoda i ciljeva te dostizanje svrhe ućenja i poučavanja povijesti. Pripremati učenika za budućnost, za samostalni rad, razvijati sposobnost kritičkog mišljenja, razvijanje vještina i kompetencija te osvještavanje o značaju povijesti i kulturne baštine. U toj zadaći nastavnici svoju nastavu moraju usmjeriti i prema usvajanju temeljnih koncepata potrebnih za proučavanje prošlosti, trebaju učenike naučiti kako postavljati pitanja i doći do odgovora te kako riješiti probleme.⁵⁴

Osim na sadržaje, ciljeve i ishode, u Kurikulumu se daju prijedlozi i o načinu ostvarivanja nastave. Preporuka je da se nastava održava, osim u učionici opremljenoj potrebnim nastavnim sredstvima, izvan škole u ustanovama kao što su muzeju, galerije, arhivi i drugima u sklopu terenske nastave.⁵⁵

Uz kurikulume nastavnih predmeta postoji i sedam kurikuluma međupredmetnih tema kojima je zadaća stvoriti kompetencije na interdisciplinarnoj razini. One se primjenjuju u svim predmetima na način koji odabere nastavnik.⁵⁶

Naposljetku možemo zaključiti kako ućenje i poučavanje o zavičaju i izvan učionice uvelike može pomoći u savladavanju drugih, povezanih nastavnih sadržaja te kako doprinosi stvaranju slike o sebi i o svome kraju. Na taj se način mogu ispuniti ciljevi nastave i ishodi ućenja te učenike angažirati u oblicima nastave s kojima se ne susreću svakodnevno.

⁵³ *Kurikulum nastavnog predmeta Povijest*, 5, 65.

⁵⁴ Isto, 6.

⁵⁵ Isto, 66.

⁵⁶ Isto, 64.

6. KORIŠTENJE IZVORA U NASTAVI POVIJESTI

Rad na povijesnim izvorima te njihova interpretacija predstavlja jedan od temeljnih koncepata u nastavi povijesti.⁵⁷ „Povijesni izvori ostaci su prošlosti koji postaju dokazi u trenutku kada ih povjesničar upotrijebi za stvaranje svoje pripovijesti.“⁵⁸ S jedne strane, korištenje izvora učenicima omogućuje kontakt s radom profesionalnog povjesničara te mogu vidjeti kako postupati prema njima uzeći u obzir kontekst i vrijeme u kojem su nastali. Također vide i ograničenja i prepreke s kojima se susreću povjesničari te razne mogućnosti interpretacije. S druge strane, učenici i sami postaju istraživači prošlosti, a u tome im izvori uvelike pomažu. Rad na izvorima razvija kreativno, ali i kritičko mišljenje, dubinsko razumijevanje sadržaja te priprema učenika na budući rad tijekom daljnjeg školovanja⁵⁹

Povijest jedne obitelji nije potrebno učiti u činjenicama, godinama i događajima, već se ona može iščitati iz sačuvanih ostataka njihovog vremena i života. U ovom je slučaju primjer obitelj Oršić i njihov život u 18. stoljeću. Postoji mnoštvo povijesnih izvora koji se mogu koristiti u procesu rekonstrukcije svakodnevice i života ranonovovjekovne plemićke obitelji. Fokusrajući se na prikupljanje i interpretaciju predmeta iz svakodnevice, učenici mogu svoje znanje o nekom razdoblju prenijeti s mikrorazine na makrorazinu. Odnosno, istražujući povijest i svakodnevicu obitelji Oršić, može se prikupiti mnogo informacija o njima i o njihovom vremenu: *Gdje su sve živjeli? Zašto su se preselili? Gdje su bili na bojištu i u kojim su ratovima sudjelovali? Što se u njihovo doba događalo i zašto? Koji su značajni vladari vladali u njihovo vrijeme? Koliko su bili bogati?* Odgovori na ta pitanja i mnogo drugih važnih podataka upotpunit će učenicima sliku o nekom razdoblju. Zadatak izvora je služiti kao dokaz i argument za njihove teze u formiranju slike o obitelji.⁶⁰

Što se razdoblja baroka tiče, sačuvano je mnoštvo povijesnih izvora. No ni barok nije bio jedno jedinstveno razdoblje koje je trajalo u točno određenom okviru godina. Zasižno je najspektakularnije razdoblje zrelog baroka koje je bilo osobito plodno u sjevernoj Hrvatskoj. Unutar tog razdoblja ističe se i meki, razigrani rokoko, osobito u oblikovanju unutarnjeg prostora. Sve to traje do kasnog 18. stoljeća kada kićeni, ekstravagantni barokni stil

⁵⁷ Kurikulum nastavnog predmeta Povijest, 10-11.

⁵⁸ Koren, *Čemu nas uči povijest?*, 82.

⁵⁹ Isto, 26.

⁶⁰ Detling, „Izvanučionička nastava u Muzeju Slavonije,“ 263.

zamjenjuje ozbiljni, hladni klasicizam.⁶¹ Mnogi predmeti i umjetnička djela baroka i rokokoja ostali su sačuvani i u relativno dobrom stanju zahvaljujući konzervatorskim i restauratorskim radovima.

Izvori mogu biti različiti, termin „povijesni izvori“ učenici nauče u 5. razredu osnovne škole, a u Kurikulumu se navodi kao jedan od temeljnih koncepata za učenje i poučavanje povijesti.⁶² Sam pojam „povijesni izvori“, a zatim i njihova interpretacija učenicima može predstavljati velike probleme, ali im nastavnik može pomoći u tome. Korištenjem uvijek istih osnovnih pitanja učenici će polako samostalno analizirati i interpretirati povijesne izvore. Ponavljanjem pitanja i primjenom na različitim izvorima učenici će zapamtiti obrazac, a s vremenom im on neće trebati. Aktivnost vezana uz povijesne izvore može se ostvariti i u suprotnom smjeru. Nastavnik ne mora nužno biti taj koji postavlja pitanja, već tu ulogu prebacuje na učenike koji postavljaju pitanja o predmetu i pokušavaju odgonetnuti čemu je služio i kome bi mogao pripadati.⁶³ Primarni i sekundarni izvori otvaraju učenicima mogućnost konstrukcije vlastite ideje o prošlosti, o jednom razdoblju, staležu ili obitelji.

Dugoročni cilj ovakvih aktivnosti je potaknuti učenike na analizu svih umjetničkih djela, građevina, starih pisama i fotografija i svijeta oko sebe bez obrasca jer će znati na što trebaju obratiti pozornost. Na taj način učenici uče kako učiti, razmišljati i aktivno promatrati što je važna pretpostavka za daljnji rad i razvoj, a naposljetku i za cjeloživotno obrazovanje.⁶⁴

U slučaju izvora o obitelji Oršić, na kojoj će biti fokus na terenskoj i praktičnoj nastavi, oni mogu biti raznovrsni. Postoje brojni sačuvani pisani, slikovni ili materijalni izvori njihovog svakodnevnog, političkog, društvenog i kulturnog života. Izvore o Oršićima možemo pronaći u muzejima, dvorcima ili arhivima. No osim neposredne primjene, izvori se mogu sakupiti i koristiti u budućem radu, nastavi ili projektu.

Tako, primjerice, učenici posjećuju muzej kako bi upoznali život Oršića u 18. stoljeću, no muzejski postav pruža i informacije o srednjovjekovnom stubičkom kraju, posebice o Velikoj seljačkoj buni te o razdoblju hrvatskog narodnog preporoda. Nastavnik pregledom drugih izložbi može fotografirati i zabilježiti zanimljivosti koje na budućim nastavnim satovima može prezentirati učenicima. To se može ostvariti, na primjer, kao motivacija za

⁶¹ Anđela Horvat, *Barok u kontinentalnoj Hrvatskoj*, (Zagreb : Sveučilišna naklada Liber, 1982), 11.

⁶² *Kurikulum nastavnog predmeta Povijest*, 11.

⁶³ Linda Farr Darling, "Using Artifacts to Foster Historical Inquiry," u: *The Anthology of Social Studies: Issues and Strategies for Elementary Teachers* (Vancouver BC: Pacific Educational Press, 2008), 284-286.

⁶⁴ *Kurikulum nastavnog predmeta Povijest*, 65.

uvod u obradu novih nastavnih sadržaja uz postavljanje pitanja učenicima: *Sjećate li se posjeta Muzeju seljačkih buna? O kojoj je obitelji bilo riječ? Čime su se sve bavili? Kakav je bio njihov društveni status? Jesu li bili bogati?*

Primjer analize jednog pisanog izvora, primjerenog za uvod u temu *hrvatskog narodnog preporoda* za učenike 7. razreda osnovne škole⁶⁵:

Ja Juraj Groff Orssich od Szlavetich, czarske kraljevske szvetlosti Banderiuma Huszarskog Major, kak tulikaj she vishe szlavnih Vermeghy szudnih ztolov prissenih Prizednik

(titula Jurja Oršića 1843.)

Ja Juraj grof Orssich od Slavetić, carske kraljevske svietlosti komornik, Baderiuma husarskoga major, kao takodjer više slavnih županijskih stolov prisežni prisednik

(titula Jurja Oršića 1844.)

Koja je ovo vrsta povijesnog izvora?

U kojem je stoljeću upotrebljavana ova titula?

Čije je to titula? Odredite njegov društveni status.

Što nam ova titula govori o Jurju Oršiću? Što je sve navedeno u titulaturi?

Što mislite, kada se upotrebljavala ovakva titula (usmeno, u pismima, dokumentima)?

Usporedite ove dvije titule, ispišite razlike koje ste uočili! Obratite pozornost na jezične razlike. Kako te riječi danas pišemo?

Što mislite da se moglo dogoditi u razdoblju između pisanja ovih titula? Zašto je Juraj Oršić odlučio drugačije pisati svoju titulu?

⁶⁵ Izvor: *Grofovi Oršić u Hrvatskom zagorju* (Gornja Stubica: Muzeji Hrvatskog zagorja, Muzej seljačkih buna, 1996), 29.

7. POVIJEST SVAKODNEVICE

Umjesto proučavanja i poučavanja povijesti na razini faktografije, nastavnik povijesti može se baviti svakodnevicom i usmjeriti nastavu na nju, prema svojim mogućnostima i željama. Iako na prvi pogled ne izgleda tako, predmeti svakodnevnne upotrebe, portreti, odjeća i namještaj mogu doprinijeti boljem i zornijem razumijevanju povijesti od učenja samih godina i događaja.⁶⁶

Svakodnevica ljudi pruža važne informacije o razvoju cijele države, podjelama unutar društva, smjerovima u kulturi i umjetnosti, o ratu i miru, odnosno prikazuje nam cjelokupnu sliku povijesnih događaja na nekom području.

Što uključuje povijest svakodnevica u Hrvatskoj krajem 17. i u 18. stoljeću? To je razdoblje politički i kulturno veoma raznoliko i burno. Život u Hrvatskoj i Europi odvija se u velikim kontrastima. Na mikrorazini tek vidimo prave razmjere tadašnjeg života. Suprotstavlja se okretanje prema zdravlju i velika smrtnost te izbijanje kuge, barokna raskoš bogatih i siromaštvo i bijeda najnižih slojeva društva, oskudna jela i novootkrivene delicije, vojnički ustroj i lagodni dvorski život, obrazovanje i neškolovanost.⁶⁷

Ključna riječ ovog razdoblja je – novo. Sve je novo i drugačije od prethodnog, od stila odijevanja do izgleda stambenih prostora. Stanje se ne mijenja uvelike među najnižim slojevima. Unatoč novom dobu, ukidanju feudalnog sustava (u Hrvatskoj tek u 19. stoljeću) i naprednim novim idejama u politici i društvu, oni najniži i dalje ostaju najsiromašniji i na dnu društvene piramide. Stvara se novi sloj društva zvan građanstvo. Društveni slojevi nisu crni ili bijeli. Postoje bogatije seljaštvo, bogato građanstvo te siromašno plemstvo. Oni bogatiji nastoje pratiti trendove u Europi, oni siromašniji se prilagođavaju najbolje što mogu. Po brojim materijalnim, slikovnim i pisanim izvorima poznato nam je stanje u društvu, a iz svakodnevica zatim možemo iščitati što se događa na političkom planu. Crkva i država drže glavnu riječ, no i tu se događaju burni preokreti. Novi smjerovi u religiji, apsolutističke monarhije i prosvjetiteljske ideje obilježile su ovo razdoblje.⁶⁸

⁶⁶ Jagić, „Izvanučionička nastava u muzeju Dvor Trakošćan,“ 300.

⁶⁷ Ivana Jukić, Maja Katušić, „Svakodnevje,“ u: *U potrazi za mirom i blagostanjem. Hrvatske zemlje u XVIII. stoljeću*, (Zagreb: Matica hrvatska, 2013), 234- 235, 241-249.

⁶⁸ Isto, 233.

Tijekom planiranja nastave povijesti nameće se pitanje kako na zorniji i kreativniji način predstaviti povijesna razdoblja, promijene ili politička zbivanja, a da pritom motiviramo učenike na rad i potaknemo istraživanje i propitkivanje sadržaja?

Jedan od primjera može biti korištenjem konkretnih, shvatljivih i dostupnih predmeta. Porculan iz Italije, njemačko oružje, fine tkanine, čipka, pozlaćeni predmeti govore o bogatstvu obitelji. Proučavajući svakodnevicu učenici mogu vidjeti različite interpretacije povijesti te prikazati povijest na nov i zanimljiv način. Usvajaju kompetencije rada na izvorima, vještine samostalnog rada te donošenja teze, argumenata i zaključaka.⁶⁹

Kako započeti priču o plemstvu ili o društvu, o kompleksnim i ponekad neshvatljivim fenomenima? Jedan način za stvaranje interesa kod učenika i uvoda u određenu temu je pokazati konkretan predmet iz svakodnevice, fizički ili kao fotografiju. Nastavnik može predmet prikazati na prezentaciji/ pametnoj ploči ili ga donijeti na nastavu kako bi ga učenici mogli promatrati. Zatim se učenicima postavljaju pitanja o predmeti ili učenici postavljaju pitanja (jedni drugima ili nastavniku) o predmetu kojeg vide. Na taj način nastava postaje interaktivna i živahna, a ne skreće se s teme i ostvarivanja cilja nastave i učenja.⁷⁰

⁶⁹ Buga Zdjelar, „Izvanučionička nastava povijesti u Gradskom muzeju u Virovitici,“ *Povijest u nastavi* 8/16 (2010.), 284.

⁷⁰ Linda Farr Darling, „Using Artifacts to Foster Historical Inquiry,“ u: *The Anthology of Social Studies: Issues and Strategies for Elementary Teachers* (Vancouver BC: Pacific Educational Press, 2008), 284-287.

8. ZAVIČAJNA POVIJEST: HRVATSKO ZAGORJE

...

I srce mi greje

I z menom se smeje

I v žalosti plače takaj.

Em nikaj ni slajše,

Ne čuje se rajše

Neg dobri i dragi naš kaj!

Dragutin Domjanić, *Kaj*

Kao što je rečeno u uvodnom dijelu rada, rad će se baviti područjem Hrvatskog zagorja, odnosno stubičkim krajem. Primjer za poučavanje zavičajne povijesti stubičkog kraja je izvanučionička nastava u Muzej seljačkih buna u Gornjoj Stubici koji je smješten u dvorcu plemićke obitelji Oršić. Hrvatsko zagorje jedinstveno je područje „...između Medvednice, rijeke Sutle, Drave i porječja Krapine, od nepunih dvije tisuće kvadratnih kilometara, šticeo ograncima rubnih planina od zapuha slavonsko-turskog sandžaka i vojno krajiškog reglementa, to ubavo gospodarsko gnijezdo postalo je fenomen kakav se na tako malom prostoru rijetko može naći u Europi.“⁷¹

Nakon terenske nastave nastavnik organizira projektnu nastavu u trajanju od dva nastavna sata tijekom kojih učenici predstavljaju život plemićke obitelji Oršić u kontekstu događanja u Hrvatskoj i Europi krajem 17. i tijekom 18. stoljeća. Terenska nastava i projektni rad učenicima predstavljaju i približavaju povijest njihovog kraja te značaj očuvanja i brige o kulturnoj baštini.

Također, učenici mogu vidjeti da, iako je ova plemićka obitelj bila važna na hrvatskom političkom planu, oni čine samo jednu kap u moru uzburkanih politički, društvenih i kulturnih događanja u to vrijeme. S druge strane, učenici mogu postaviti pitanje zašto (poneki) nikada nisu čuli za ime Oršić iako im je dvorac u blizini te su igrali važnu ulogu u vojnom i političkom životu Hrvatske? Mogu si postaviti i brojna druga pitanja: *Kako je izgledao njihov*

⁷¹ Olga Maruševski, „Sadržaj i iskazi života hrvatskog društva u 17. i 18. stoljeću,“ u: *Od svagdana do blagdana. Barok u Hrvatskoj* (Zagreb: Muzej za umjetnost i obrt, 1993), 53-54.

život? S kojim su drugim plemićkim obiteljima bili povezani? Na ta i još mnoštvo drugih pitanja učenici će odgovoriti dijelom tijekom terenske nastave, a dijelom tijekom svojih istraživanja. Jedni drugima će predstaviti svoj dio istraživanja te će sve povezati u jedinstvenu cjelinu koju mogu predstaviti i ostatku škole, na taj način mogu i u drugima pobuditi znatiželju. Možda drugi učenici odluče i sami posjetiti dvorac.

Tijekom izvanučioničke terenske nastave učenici posjećuju Muzej seljačkih buna. Učenici u muzejskoj izložbi mogu vidjeti nastajanje i nestajanje zagorskih burgova i dvoraca, njihov nekadašnji izgled te dinamiku promjena kroz stoljeća. Sve se to odvijalo na istom prostoru u različito vrijeme, a učenici trebaju steći osjećaj o dinamici vremena u svom zavičaju. Izložbene prostorije u Muzeju podijeljene su na tri razdoblja: srednji vijek, rani novi vijek i 19. stoljeće. Nastavnik tijekom pripreme posjeta može odlučiti, što bi bila najbolja opcija za učenje i poučavanje o jednom razdoblju, da će obići samo jedan dio izložbe. U navedenom slučaju, učenici posjećuju dio izložbe vezan uz život zagorskog plemstva krajem 17. i tijekom 18. stoljeća.⁷²

Izvanučionička nastava nije zasebna cjelina, već je dio obrade novih nastavnih sadržaja, ali izvodi se na drugačiji način od klasične učioničke nastave. Učenici tijekom obilaska muzejskog postava o životu u 18. stoljeću (dvije prostorije u muzeju te kapela sv. Franje Ksaverskog) usvajaju nove informacije o ranonovovjekovnom razdoblju u Hrvatskoj, domaćem i stranom plemstvu u Hrvatskom zagorju, političkom životu obitelji Oršić te njihovoj svakodnevnici.

8.1. POVIJEST OBITELJI ORŠIĆ

Postoje mnogobrojne legende o porijeklu i starosti Oršića. Ivan Kukuljević Sakcinski smješta ih u doba „...kad još kraljevi od kervi hervatske, narodu svome poglavari bijahu.“⁷³ Prema obiteljskoj predaji, Oršići potječu od plemićkih rodova Karinjana i Lapčana. O povezanosti s Lapčanima svjedoči i grb obitelji Oršić na kojem je prikazan jednoglavi, na desno okrenuti orao koji je bio simbol plemena Lapčana.⁷⁴ Kukuljević smješta Oršiće u doba Petra Krešimira IV. Prvi poznati pisani trag o Oršićima nalazi se u ispravi iz 1420. godine iz

⁷² *Muzej seljačkih buna*, <https://msb.mhz.hr/zbirke/#> (pristup 4. 1. 2021).

⁷³ Ivan Kukuljević Sakcinski, „Pleme grofova Oršićah,“ *Iskra. Zabavni sastavci od više domorodnih spisateljah* (Zagreb: Tisak k.p.h.s.d. tiskarnice Dra Ljudevita Gaja, 1846), 4.

⁷⁴ Nataša Štefanec, „Visoki vojni časnik iz redova hrvatskog plemstva: grof Ivan Krsto Oršić (1718.-1782.),“ u: *Ljudi 18. stoljeća na hrvatskom prostoru. Od plemića i crkvenih dostojanstvenika do težaka i ribara* (Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2016), 161.

sela Udrinića na Uncu (Vlatko od Udrinića nosi i ime „Orsych de Udrinich“). Zbog prodora Turaka sele u općinu Goricu, sljedećih stotinjak godina nose naziv „Orsych de Goricza“. Kralj Matijaš Korvin 1487. izdaje obitelji darovnicu za posjed Slavetić pokraj Jastrebarskog. Od tada nose ime Oršići Slavetički.⁷⁵

Tijekom 16. stoljeća postupno gube svoja južna imanja te im zbog obiteljskih zavada ostaje samo posjed Slavetić. U to doba im opada ugled i bogatstvo. Sukob između obitelji Oršić i Zimić trajao je pedesetak godina tijekom kojih Oršići nisu mogli preuzeti svoja stara imanja. No to ne znači da su bili pasivni. Nakon navedenih sukoba, kada je Ivan III. Oršić od Gorice i Slavetića odrastao i postao vojnik i gospodar svojih imanja. Kupuju se nova imanja u Međimurju i pokraj Maribora kako bi imali imanje podalje od osmanske opasnosti. Već su u to vrijeme Oršići sklapali snažne i moćne obiteljske veze. Ivan III. Oršić oženio se Anom Konjski te su imali petero djece. Najstariji sin, Krsto I. Oršić, sklopio je brak s Margaretom Tahij, kćeri Stjepana Tahija. No unatoč tome je Krsto tijekom seljačke bune na susedgradsko-stubičkom posjedu 1573. godine stao na stranu seljaka protiv svog šurjaka Franje Tahija. Krsto je imao samo jednu kćer te se loza Oršića nastavila preko druge grane obitelji.⁷⁶

Obiteljska povijest se nastavlja Matijom II. Oršićem. Krajiški kapetan Matija Oršić promijenio je oblik imanja Slavetić. Oršići su u ovom razdoblju ponovno stekli ugled i moć. Matija je imao četvero djece (Ivan Franjo, Juraj Baltazar, Marta, Žužana), svoje dvije kćeri udane su u ugledne plemićke obitelji.⁷⁷

Matijin sin Ivan Franjo Oršić (1630-1686) studirao je u Bologni, nakon studija uputio se u Beč gdje postaje dvorjanik kralja Ferdinanda III. Ivan Franjo Oršić služio je kao potpukovnik Karlovačkog generalata, kasnije je stekao i status baruna (otac potpomoguo bogatstvom). Brat Juraj Baltazar postaje kapetan karlovačkih konjanika. Franjo, koji je 1684. imenovan za velikog župana modruškog, stekao je prve posjede u Hrvatskom zagorju (Bistra, Jakovlje, Psarno, Gornja Stubica) te se obitelj seli u Zagorje.⁷⁸

⁷⁵ Kukuljević Sakcinski „Pleme grofova Oršićah,“ 6-7; *Grofovi Oršić u Hrvatskom zagorju* (Gornja Stubica: Muzeji Hrvatskog zagorja, Muzej seljačkih buna, 1996), 5-6; Adam Oršić Slavetički, *Rod Oršića* (Zagreb: Hrvatski izdavačko bibliografski zavod, 1943.), 7-8.

⁷⁶ Adam Oršić Slavetički, *Rod Oršića*, 8-11.

⁷⁷ *Grofovi Oršić u Hrvatskom zagorju*, 6.

⁷⁸ Isto, 9-11.

Kao ugledni i bogati plemići, Oršići su sudjelovali u političkom životu u kraljevstvu. Tijekom magnatske urote bili su na strani Habsburgovaca te je Franjo Oršić porazio Krstu Frankopana.⁷⁹

Od kralja Leopolda I. Oršići dobivaju pola imanja Turan kod Svete Jane. Osim toga, kralj im dopušta korištenje imena *baruni od Karina, Nelipca i Knina*. Vojnička karijera Franje i dalje je napredovala pa je postao pukovnikom slunjskim, a 1682. njemu i njegovim potomcima dopušteno je korištenje titule velikog župana modruškog. Iako je njegova titula baruna kupljena, njegovi vojni uspjesi to zasigurno nisu. Uspješno se borio protiv Turaka, ponovno je osvojio Sudrovo i Kladašu te oslobađao zarobljenike koje je držala osmanska vojska.⁸⁰

Njegova supruga Elizabeta Petričević zaslužna je za dolazak Oršića u Gornju Stubicu. Njezin je otac Juraj Petričević bio posjednik imanja u Gornjoj Stubici (uz to i u Jakovlju i Priznom). Do Gornje Stubice Oršiće je dovelo i ubojstvo. Brat Franjine supruge Elizabete, koji se također zvao Franjo, ubio je svoju suprugu Katarinu Keglević upravo na stubičkom posjedu (ili je to učinio kmet po njegovoj narudžbi), u vrijeme kada je na mjestu današnjeg dvorca stajao burg.⁸¹ Prema tadašnjem običaju, ubojica bi trebao obitelji žrtve predati zadovoljštinu. Kako ne bi obitelj izgubila stubičko imanje, Franjo Petričević ga je predao svom šogoru Franji Oršiću (predao mu je i druga imanja: Jakovlje, Bistru, Prazno, u zamjenu je dobio Petrovinu u Turopolju). Ubojica nije uhićen, već su mu zaplijenjeni posjedi. Kralj je Oršićima izdao darovnicu za zamijenjena imanje (iako zamjenu nije potvrdio).⁸²

Ivan Franjo i Elizabeta imali su troje djece, dva sina i kćer. Sin Antun slijedio je stope svoga oca te je imao uspješnu vojnu karijeru kao kapetan karlovačkih konjanika, veliki župan modruški i pukovnik lički. Antunova supruga bila je barunica Marija Terezija Wintershofen s kojom je imao troje djece. Oko njihovog braka nastao je veliki skandal nakon što je Antun svoju suprugu tužio zbog nevjere i upotrebe magije te je dobio spor, a majci su oduzeta djeca. Antun je nedugo kasnije umro u borbi s pristašama Franje Rakotzija 1706. godine.⁸³

⁷⁹ *Grofovi Oršić u Hrvatskom zagorju*, 9.

⁸⁰ Isto, 10.

⁸¹ Nataša Štefanec, „Visoki vojni časnik iz redova hrvatskog plemstva: grof Ivan Krsto Oršić (1718.-1782.),“ 161.

⁸² *Grofovi Oršić u Hrvatskom zagorju*, 10.

⁸³ Isto, 11.

Antunovog sina Bernardina također je zadesila tragična sudbina. Prema pričama koje su nastale, iz ljubomore ga je ubila grofica Vojkfi, no iako se taj podatak može često čuti, zapravo ga je ubio kmet Pavao Sutok.⁸⁴

Krsto Oršić (1718-1782), sin ubijenog Bernardina i barunice Ane Patačić, bio je najznačajniji predstavnik obitelji Oršić u 18. stoljeću. Školovao se u Bologni i Beču. Kao i njegovi predci, stupio je u vojsku i postao kapetan čete slobodnih konjanika. Tijekom vojne karijere nije se borio samo na „domaćem“ terenu, već i na drugim bojištima, na primjer u Češkoj i Bavarskoj. Plemstvo 18. stoljeća uglavnom je živjelo od obnašanja vojne službe, poljoprivrede, a neki (malobrojni) postali su poduzetnici.⁸⁵

Iako je bio nesklon sklapanju braka, kao posljednji pripadnik svoje loze morao je imati potomka. Oženio se dobrostojećom Josiom Zichy s kojom je imao jedanaestero djece. Josipa Zichy je, iako je bila Mađarica, znala čitati i pisati na hrvatskom jeziku, što je bila rijetkost među hrvatskim plemkinjama, te je napisala knjigu o liječenju životinja.⁸⁶

Vojna karijera Oršića nastavila se, sada u Banskoj krajini u kojoj Krsto Oršić uživa visoke položaje. Krsto je sudjelovao u značajnim velikim bitkama, u Austrijskom nasljednom ratu (1740-1748) te u Sedmogodišnjem ratu (1756-1763). Unatoč mnogim visokim činovima, odlučio je napustiti Krajinu i otići u mirovinu. No političko djelovanje nije stalo. Da je i u 18. stoljeću ugled, bogatstvo i moć Oršića cvjetala, dokazuje i činjenica da je Krstu Oršića kraljica Marija Terezija imenovala svojim komornikom te je prvi iz svoje loze stekao titulu grofa, kasnije je postao i zlatni vitez.⁸⁷ Od tada Oršići postaju istaknuti plemići koje ubrajamo i u najviše hrvatsko plemstvo te se po svom statusu i bogatstvu nisu znatno razlikovali od visokog europskog plemstva.

Krsto Oršić uredio je stubičko imanje. Nastao je dvorac u baroknom stilu koji stoji, uz neke preinake, i danas. Nešto kasnije gradi i svoj barokni dvorac u Gornjoj Bistri. Često je boravio i u svojoj baroknoj palači u Zagrebu (u kojoj je danas smješten Hrvatski povijesni muzej), što nije bila rijetkost među plemstvom. Tko je imao rezidenciju u gradu, često se

⁸⁴ Nataša Štefanec, „Visoki vojni časnik iz redova hrvatskog plemstva: grof Ivan Krsto Oršić (1718.-1782.),“ 156; *Grofovi Oršić u Hrvatskom zagorju*, 11.

⁸⁵ Nataša Štefanec, „Plemstvo“, u: *U potrazi za mirom i blagostanjem. Hrvatske zemlje u XVIII. stoljeću*, (Zagreb: Matica hrvatska, 2013), 96.

⁸⁶ *Betegujuche sivine vrachitelj to jeszt szuprot vszakojachkomu sivinszkomu betegu basznovita, vnogo puti probuvana ter isztinszka znaidena vracia/ iz vszakojachkeh knig zvelikum marlivosztium zebrana, na horvaczki jezik obernyena, ter od jednoga obchinszke vszega orszaga, navlasztito pako sziromahov haszni lyubitela na szvetlo dana (1772), Vrachitel betegujuche sivine tho jeszt Vrachitva za rogatu marbu, kermke y mladinu (1799).* Nataša Štefanec, „Visoki vojni časnik iz redova hrvatskog plemstva: grof Ivan Krsto Oršić (1718.-1782.),“ 164.

⁸⁷ Isto, 160.

tamo preselio tijekom zimskih mjeseci ili u vrijeme obavljanja političkih funkcija. Umro je u 64. godini života na posjedu u Stubici (drugi izvori kažu u Zagrebu), njegova supruga preminula je nekoliko godina ranije na posjedu u Oroslavju (možda u Gornjoj Stubici ili Bistri).⁸⁸

Kao što je već spomenuto, imao je jedanaestero djece. Od njih troje sinova: Adama, Franju i Ivana Nepomuka. Sin Nepomuk najprije je slijedio dugu tradiciju vojničke karijere, no kasnije u životu radio je u poštanskom poslu. Bio je oženjen Eleonorom Keglević. Za razliku od njega, Franjo Ksaverski posvetio se duhovnom pozivu. Studirao je teologiju u Zagrebu, Grazu, Trnavi i završio ju je u Rimu. Po povratku u rodni kraj postao je krapinski župnik i dao izgraditi župni dvor. Franjo je bio skloniji majčinih interesima te je izdao drugu nakladu njezinog djela o životinjama i izdao vlastito.⁸⁹

Treći brat Adam najpoznatiji je po svojim memoarima u kojima donosi i povijest svoje obitelji te opisuje političke prilike u Hrvatskoj. Adamovi memoari daju nam uvid u svakodnevni život plemića toga doba.⁹⁰ Samim memoarima čitatelj mora oprezno pristupati, iako su dobar iskaz tog vremena, oni nam govore o subjektivnom mišljenju, dojmovima i volji Adama Oršića. Adam nije imao želju za visokim školovanjem te je otišao u vojsku u Prag. U mladosti, kako saznajemo iz memoara, bio je razuzdan i rastrošan. Nakon nekog vremena ipak odlučuje postati dobar vojnik te se pridružuje Banskoj krajini. Namjerava poći u pruski rat, no to mu onemogućava otac.⁹¹

Po povratku iz vojske Adam ne preuzima više nikakav konkretan posao. Oženio se Leonardom Vojkfi s kojom je imao četvero djece: Reginu, Jurja, Josipa i Petra (ubrzo umire). Nakon što je Adam konačno „obuzdao“ svoj život, otac mu prepušta stubičko imanje. Kada mu je umrla prva supruga (od tuberkuloze), oženio se Franciskom Keglević s kojom je imao sina, no on je preminuo od kozica.⁹²

Obitelj Oršić i tijekom kraja 18. i u 19. stoljeću ostaje aktivna na političkom planu. Adamov sin Juraj Oršić bio je aktivni sudionik hrvatskog narodnog preporoda. Suprotstavljao

⁸⁸ *Grofovi Oršić u Hrvatskom zagorju*, 14; Adam Oršić Slavetički, *Rod Oršića*, 56, 60.

⁸⁹ Franjino djelo nosi naslov *Baratanje s finki. Grofovi Oršić u Hrvatskom zagorju*, 15.

⁹⁰ Adam Oršić Slavetički, *Rod Oršića*. Djelo je prvi puta izdano na njemačkom jeziku (*Kurze Erinnerungen jener Merkwürdigkeiten so in dem Bezirke meiner Familie und zu Zeit meines Lebens vorgegangen sind*), izdao ih je Kukuljević Sakcinski u *Arkivu za povjesticu jugoslavensku*. Memoari Adama Oršića su jedan od najznačajnijih izvora za hrvatsku povijest 18. i početka 19. stoljeća. „Oršići,“ *Hrvatska enciklopedija*, mrežno izdanje, <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=45600> (pristup 21. 1. 2021); Maruševski, „Sadržaj i iskazi života hrvatskog društva u 17. i 18. stoljeću,“ 56.

⁹¹ *Grofovi Oršić u Hrvatskom zagorju*, 18.

⁹² Adam Oršić Slavetički, *Rod Oršića*, 61.

se mađarizaciji te se nalazi među najistaknutijim osobama tog vremena na slici *Muževi ilirske dobe*.⁹³ Kao mladića ga njegova obitelj i prijatelji opisuju kao mirnog čovjeka strogog i aristokratskog duha. Kao i svi njegovi muški prethodnici i Juraj je pristupio vojnom pozivu. Imao je uspješnu vojnu karijeru, bio je u pukovniji Franje Jelačića te je sudjelovao kao pripadnik husara u bitci kod Austerlitz. Ubrzo odlazi u mirovinu te dobiva posjede Belovar i Orehovicu. Ponovno je stupio u vojsku nakon izbivanja rata u Francuskoj. Također, Juraj je bio istaknuti član prve zagrebačke streljačke družine kojoj je poklonio svoj posjed na Tuškancu. Dvorana streljane u Zagrebu ostala je najpopularnija prostorija preporoditelja u kojoj su se održavali mnogi plesovi i druženja, govorilo se i pjevalo na hrvatskom uz narodne melodije.⁹⁴

Juraj Oršić spada u malobrojne plemiće koji su se priključili hrvatskom narodnom preporodu (grof Janko Drašković i Mirko pl. Lentulaj). Gajio hrvatski narodni jezik i suprotstavljao se nasilnoj mađarizaciji hrvatskog područja. Juraj Oršić, a nakon njegova smrti i njegova supruga, svoju je titulaturu pisao na hrvatskom. Zajedno s Draškovićem uputio se u Beč moliti kralja za vraćanje ilirskog imena nakon zabrane. Nakon Draškovićevo povlačenja iz politike, Juraj svoje posjede koristi za održavanje sastanaka stranke. Događaji u Požunu doveli su do pooštrenja metoda borbe protiv mađarizacije. Tražilo se odvajanje od Mađarske i korištenje narodnog jezika na tom saboru.⁹⁵

Juraj i njegova supruga Vilhelmina spominju se kao žestoki protivnici postupanja vojske 29. srpnja 1845. (srpanjske žrtve). Čak se spominje da je Juraj potrošio mnogo novca kako bi platio mise zadušnice za sve ubijene. Njegova supruga, kao i mnoge supruge preporoditelja, također je pomogla u zbrinjavanju ranjenika i skupljanju priloga za spomenik žrtvama.⁹⁶

No nisu sve plemićke obitelji bile složne u osobnom i političkom smislu. Tako je Juraj Oršić i njegova grana obitelji pristala uz preporoditelje, dok je njegov bratić August Oršić bio mađaron.

Smrću Jurja Oršića ponovno počinje pad obitelji. Svi daljnji Oršići potječu od Ivana Nepomuka, Adamovog brata. Ivan Nepomuk Oršić Slavetički sin je Krste Oršića. Ne čudi što

⁹³ *Grofovi Oršić u Hrvatskom zagorju*, 21.

⁹⁴ Isto, 24, 27-29.

⁹⁵ Isto, 24-25.

⁹⁶ U to, iz obitelji Oršić, ubrajamo Jurajeve sestre Reginu Sremage i Josipu Kulmer koje su darovale novac za osnivanje Narodnog doma. Isto, 26.

je i on krenuo putem svojih predaka i imao uspješnu vojnu karijeru. Nakon očeve smrti vraća se iz vojske kako bi vodio brigu o svojim imanjima. Oženio se Eleonorom Keglević s kojom je imao šestero djece: Augusta, Vilima, Ernesta, Karla, Antoniju i Valburgu. Ivan Nepomuk bio je upravitelj zagrebačke pošte, tada unosna i ugledna služba. Nju je nakon Ivanove smrti preuzeo njegov sin Ernest Oršić. U to je vrijeme ime Oršića bilo poznato u poštanskome prometu. Ernesta je na njegovoj funkciji zamijenila Julijana Oršićeva, a novom odlukom o poštanskom prometu 1848. osnuje se Vrhovno upraviteljstvo pošte u Zagrebu, a ona postaje i posljednji poštanski majstor. Slijedi ponovna etapa slabljenja obitelji Oršić, no iz nje se neće vratiti i ponovno postati slavni. Loza Oršića u nekom je obliku opstala do danas, no već su sredinom 20. stoljeća izgubili sve posjede (osim Slavetića).⁹⁷

Status obitelji Oršić u današnjoj se historiografiji gotovo i ne pamti. Nekoć moćna, bogata i ugledna obitelj pamti se još samo po imenu nekadašnjih posjeda.

Kako bismo ovaj kratki pregled te ono što nam je ostalo od nekoć slavne obitelji mogli iskoristiti u nastavi povijesti? Svakodnevica nam govori mnogo više o nekom vremenu, ljudima, društvu nego što se na prvi pogled čini. Osim razvoja obitelji, u pisanim izvorima možemo, čitajući između redaka, vidjeti kome su bili skloni, na koji način su se uključivali u politiku, kakav su status imali u Hrvatskoj i izvan nje. Slikovni izvori ne govore nam samo o odijevanju plemstva na hrvatskom području, već i o modnim stilovima tog doba. Naposljetku, mnogi sačuvani materijalni izvori služe nam kako bismo se vratili u nama tako daleko doba. Iz prve ruke vidimo što se radilo i kako se radilo te to možemo usporediti s današnjicom.

8.2. DVORAC ORŠIĆ U GORNJOJ STUBICI

Posjed Gornja Stubica Oršići su stekli krvavim ubojstvom. U tom trenutku na mjestu današnje građevine stajao je srednjovjekovni kaštel Samci. U 15. stoljeću kao vlasnici utvrde spominju se Doroteja i Ivan Hennynggh od Susedgrada, kasnije prelaze u ruke obitelji Petričević.⁹⁸ Neki dijelovi te srednjovjekovne utvrde vidljivi su i danas, a ime kaštela ostalo je sačuvano i u današnjem imenu obližnjeg mjesta te brežuljka na kojem se nalazio kaštel.

⁹⁷ *Grofovi Oršić u Hrvatskom zagorju*, 35-40.

⁹⁸ „Arheološka istraživanja utvrde Samci – dvorac Oršić,“ *Muzeji Hrvatskog zagorja*, http://www.mhz.hr/Doga%C4%91anja/Arheolo%C5%A1ka-istra%C5%BEivanje-utvrde-Samci-%E2%80%93-dvorac-Or%C5%A1i%C4%87_7845 (pristup 11. 12. 2020).

Nakon ubojstva Katarine Keglević i spletki oko prijenosa imanja, konačno je kralj potvrdio Oršićima vlasništvo nad tim posjedom.⁹⁹

Na mjestu utvrde Samci Krsto Oršić je 1756. godine s novčanim mirazom svoje supruge započeo izgradnju dvorca.¹⁰⁰ Za razliku od srednjeg vijeka, u ranom novom vijeku su se vrijeme gradili dvorci bez obrambene funkcije. Tako je i dvorac u Gornjoj Stubici služio kao mjesto za odmor i stanovanje, a ne kao sklonište od neprijatelja. Karakteristika obrambenih utvrda je i povišeni položaj zbog preglednosti koju pruža nad terenom.

Povišeni položaj dvorca Oršić mogao bi zbuniti njegovog promatrača. Ostali zagorski barokni dvorci kao što su Oroslavje Gornje i Donje, Stubički Golubovec i Gornja Bistra nalaze se u nizini.¹⁰¹ S jedne strane, mora se uzeti u obzir da je dvorac građen na mjestu utvrde koja se nalazila na vrhu brežuljka. S druge strane, možda je položaj dvorca bio planiran i određen iznimnim pogledom na krajolik. Naime, smatra se da ovaj dvorac nije nikada imao perivoj, a ni njegovo uređenje se nije planiralo, već ima samo mali ukrasni vrt.¹⁰² Bila je rijetkost da zagorski dvorac građen u baroknom stilu nema perivoj. Okolni dvorci iz istog razdoblja pokazuju nam kako se i u Hrvatskoj posvećivalo mnogo pozornosti oblikovanju ne samo dvorca, već i njegovog okoliša. Dva tipa perivoja koje razlikujemo su francuski barokni vrt i engleski vrt ili pejzažni perivoj. Razlika se jasno može vidjeti, francuski vrtovi uređeni su geometrijski, pravilno i veoma kičeno. U njima je ljudska intervencija očigledna. Na primjer, često se mogu vidjeti mali labirinti ili zavijutci od čempresa, skulpture od čempresa, a sve biljke i drugi predmeti stoje u pravilnom razmaku jedan od drugoga. Engleski vrt ili pejzažni perivoj možemo nazvati suprotnošću francuskog vrta. Engleski vrt karakterizira prirodni izgled, nepravilnosti i izgled „divljine“, odnosno vrtovi su uređeni na način da izgleda kao da je to stvorila priroda, a ne čovjek. Često se u vrtovima nalaze umjetna jezerca koja su nepravilno iskopana kako bi izgledala prirodno. No ovi tipovi vrta nisu samo iskaz tadašnjih ukusa i mode, već i iskaz samog vremena. Pejzažni engleski vrtovi nastali su u doba i pod utjecajem prosvjetiteljstva, u njima se prema prirodi postupa na sasvim nov način, a suprotnost predstavlja uređena i profinjena arhitektura francuskog vrta.¹⁰³

⁹⁹ *Grofovi Oršić u Hrvatskom zagorju*, 10.

¹⁰⁰ Nataša Štefanec, „Visoki vojni časnik iz redova hrvatskog plemstva: grof Ivan Krsto Oršić (1718.-1782.),“ 162.

¹⁰¹ Maruševski, „Sadržaj i iskazi života hrvatskog društva u 17. i 18. stoljeću,“ 54.

¹⁰² Obad Ščitaroci, *Dvorci i perivoji Hrvatskoga zagorja*, 61.

¹⁰³ Isto, 11.

Kao odgovor na pitanje zašto dvorac Oršić nema perivoj, moglo bi se reći da je prirodni okoliš i veličanstveni pogled koji je pružao povišeni položaj bio više nego dovoljan. Ispred dvorca nekad se prostirala aleja kestena, a u blizini i voćnjak, vinograd i šuma.¹⁰⁴ Vinograd pokraj dvorca nastoji se održavati na tradicionalan način, odnosno onako kako bi se to činilo i u vrijeme vlasnika dvorca (bez betonskih stupova, žica i sl.).

Dvorac Oršić u Gornjoj Stubici je jednokatni dvorac u obliku slova L. S dvije vanjske strane dvorac izgleda vrlo jednostavno s pravilno položenim četvrtastim prozorima s ukrašenim okvirima te ožbukanim zidovima bez ukrasa. S unutarnje strane nalazi se otvoreno unutarnje dvorište (Slika 1) koje gleda na hodnik dvorca koji je otvoren koritastim svodovima, dok je prizemlje otvoreno bačvastim svodovima na koje nailazimo i u podrumu.¹⁰⁵ Južni dio dvorca povezan je s ostacima nekadašnjeg kaštela, po čemu se vidi da Oršići nisu razrušili cijelu utvrdu, već su ju pokušali ukomponirati u svoje zdanje.¹⁰⁶ Ispred zapadnog dijela dvorca podignuta je šetnica u visini prvog kata. Trijem sa zapadne strane dodan je u 19. stoljeću. Građen je u klasicističkom stilu s ukrasnim dorskim stupovima i timpanom.

U razvijenom baroku dvorac je trebao ispuniti društvenu funkciju. Prostorije su bile velike, ispunjene, kod onih koji su si to mogli priuštiti, skupocjenim predmetima najvećih majstora. Cilj je bio doći čim bliže izgledu savršenog baroknog dvorca, prototipu novoga doba – dvorcu Versaillesu.¹⁰⁷ Novi su dvorci bili otvoreni, u obliku slova L ili U. U Hrvatskom zagorju imali su i prigodan pogled na brežuljkasti krajolik. Takav tip gradnje u sjevernu Hrvatsku dolazi u prvoj polovici 18. stoljeća. No barokni dvorci nisu služili samo stanovanju i primanju gostiju, oni su građeni kako bi se pokazala raskoš i hedonizam. „Dvorci su odražavali razmišljanje o ovozemaljskoj blagodati, a razigrani motivi davali su im posebnu draž...“¹⁰⁸

Od ostalih baroknih zdanja obitelji Oršić ističu se dvorac u Gornjoj Bistri i palača u Zagrebu. Za razliku od stubičkog dvorca jednostavnih linija bez mnogo ukrasa na pročelju, dvorac Oršića u Gornjoj Bistri građen nedugo kasnije, 1773. godine, pravi je primjer barokne

¹⁰⁴ Obad Šćitaroci, *Dvorci i perivoji Hrvatskoga zagorja*, 61.

¹⁰⁵ „Dvorac Oršić“, *Registar kulturnih dobara RH*, <https://registar.kulturnadobra.hr/> (pristup 10. 12. 2020).

¹⁰⁶ „Arheološka istraživanja utvrde Samci – dvorac Oršić“, *Muzeji Hrvatskog zagorja*, http://www.mhz.hr/Doga%C4%91anja/Arheolo%C5%A1ka-istra%C5%BEivanja-utvrde-Samci-%E2%80%93-dvorac-Or%C5%A1i%C4%87_7845 (pristup 11. 12. 2020).

¹⁰⁷ Horvat, *Barok u kontinentalnoj Hrvatskoj*, 91.

¹⁰⁸ Teodora Shek Brnardić, „Intelektualni razvoj“, u: *U potrazi za mirom i blagostanjem. Hrvatske zemlje u XVIII. stoljeću*, (Zagreb: Matica hrvatska, 2013), 196.

arhitekture. Dvorac je oblika slova U s alejom grabova s prednje strane dvorca i parkom sa stražnje strane. Na pročelju dvorca u Bistri ističe se raskošni barokni portal.¹⁰⁹ Jednako raskošna je i zagrebačka palača Vojković-Oršić-Rauch građena 1764. godine. Bogato plemstvo je zabave i gozbe selilo sa svojih ladanjskih imanja, u kojima su boravili većinu godine, u gradske palače, u kojima su provodili zimske mjeseci ili tijekom obavljanja političkih funkcija.¹¹⁰

Dvorac je korišten do 1924. godine kada su se iselili zadnji Oršići. No on nije ostao prazan. U njemu se najprije nalazila škola i seljačka zadruga, a 1973. godine dvorac je obnovljen i u njega je smješten Muzej seljačkih buna koji se tamo i danas nalazi.¹¹¹

Jedna od posebnosti dvorca je kapela u unutrašnjosti koja je ostala dobro očuvana. Kapela je oslikana iluzionističkim freskama, prikazom četiriju kontinenta i oslikanim oltarom s prizorima iz života sv. Franje Ksaverskog autora Antona Lerchingerera.¹¹²

U blizini dvorca nalazi se i monumentalni kip Matije Gupca, seljačke bune i manji kip Krležinog književnog lika Petrice Kerempuha kipara Antuna Augustinčića. Djelo je nastalo na 400. godišnjicu seljačke bune 1573. godine, iste godine je otvoren i Muzej.¹¹³

8.3. KAPELA SVETOG FRANJE KSAVERSKOG

Crkva u Hrvatskoj vodila je čvrstu protureformacijsku politiku, a reformacijske tendencije pojavile su se tek na rubnim dijelovima hrvatskog područja. Osim toga, bila je i glavni pokrovitelj baroknog stila u Hrvatskoj. Barokna raskoš crkva i kapela bio je još jedan iskaz „predziđa kršćanstva“. Veliku ulogu u gradnji i financiranju crkava i drugih sakralnih objekata imalo je hrvatsko plemstvo.¹¹⁴

¹⁰⁹ Horvat, *Barok u kontinentalnoj Hrvatskoj*, 93.

¹¹⁰ Maruševski, „Sadržaj i iskazi života hrvatskog društva u 17. i 18. stoljeću“, 54.

¹¹¹ Vlatka Filipčić Malignec, „40 godina Muzeja seljačkih buna (1973-2013)“, *Informatica museologica* 44/ 1-4 (2013), 81.

¹¹² „Dvorac Oršić“, *Registar kulturnih dobara RH*, <https://registar.kulturnadobra.hr/> (pristup 10. 12. 2020).

¹¹³ Filipčić Malignec, „40 godina Muzeja seljačkih buna (1973-2013)“, 81.

¹¹⁴ Maruševski, „Sadržaj i iskazi života hrvatskog društva u 17. i 18. stoljeću“, 16-17.

Najpoznatija barokna crkva također nazvana i najljepšom je Crkva sv. Marije Snježne u Belcu.¹¹⁵ Ona je pravi primjer barokne kićenosti i iluzionističkih freska stopljenih s prikazima života svetaca i blaženika. Oslikani oltari, zidovi i stropovi s brojnim oslikanim ili drvenim figurama i ukrasna ornamentika svjedoče o baroknoj umjetnosti europskih dosega i velikom talentu umjetnika te bogatstvu naručitelja.¹¹⁶ Osobito popularni u hrvatskoj baroknoj ikonografiji bili su „lokalni“ mučenici (sv. Jeronim i sv. Martin) te „državni“ sveci (sv. Ladislav, prema mađarskome kralju).¹¹⁷ Sve je popularnija postajala i Bogorodica kojoj se u to vrijeme podižu mnoge crkve, često sa zanimljivom pričom ukazanja ili drugog čudesnog događaja.

Dobar primjer barokne sakralne umjetnosti nalazi se upravo u kapeli unutar dvorca obitelji Oršić u Gornjoj Stubici. Osim predmeta i fresaka sačuvanih iz doba gradnje dvorca, kapela u sklopu muzeja postala je izložbeni prostor za sakralnu umjetnost Hrvatskog zagorja. Dvorska kapela posvećena je isusovačkom misionaru sv. Franji Ksaverskom. Smatra se jednim od najznačajnijih svjetskih misionara koji je čudesno liječio bolesnike, pogotovo kužne bolesnike, i oživljavao mrtve. Porijeklom je bio iz Španjolske, a misionarski putevi doveli su ga do Dalekog istoka – Indije, Japana, Molučkih otoka i Kine. Njegova se smrt, kao i u slučaju ove freske, prikazuje pokraj mora s naslikanim brodom koji može simbolizirati njegovo čudo umirivanja mora ili dolazak u Kinu brodom (na San Tehao) nakon čega je ubrzo umro.¹¹⁸ U doba bolesti, koje bismo u današnje vrijeme smatrali istrijebljenima ili bezopasnima, Franjo Ksaverski bio je omiljen i poželjan svetac. U stubičkoj kapeli stoji oltarna slika (retabl) smrt sv. Franje Ksaverskog, a prikaz dopunjuje iluzionistička freska s prikazom alegorija četiriju kontinenata (Europa, Azija, Afrika, Amerika) i isusovačkih zavjeta (Slika 2).¹¹⁹

Posebno zanimljive i karakteristične za doba baroka bile su iluzionističke freske koje su strop crkve ili kapele prikazivali u nevjerojatnoj dubini. U iluzionističkom slikarstvu koriste se različiti arhitektonski elementi (npr. stupovi, lukovi) kako bi stvorio dojam dubine i

¹¹⁵ Crkvu posvećenu Bogorodici dala je izgraditi Elizabeta Keglević, udovica Juraja Erdödyja mlađeg, na svom posjedu u Belcu 1674. godine, no današnji oblik dobila je između 1739. i 1741. *Trogir, Lepoglava, Belc: priručnik za terensku nastavu*, ur. Tanja Trškan Miklošić, Danko Šourek, (Zagreb: Leykam international, 2011), 40.

¹¹⁶ Sanja Cvetnić, „Barokni trijumf Marije Snježne u Belcu“, *Čovjek i prostor* 52/ 11-12 (2005), 14.

¹¹⁷ Marija Mirković, „Barokna sakralna ikonografija na području Zagrebačke biskupije“, *Radovi Instituta povijesti umjetnosti* 18 (1994), 131.

¹¹⁸ Tatjana Ratkajec, „Smrt sv. Franje Ksaverskog“, u: *Kapela sv. Barbare u Velikoj Mlaci* (Zagreb: Leykam, 2008), 253, 255.

¹¹⁹ Isto, 144.

prostora koji zapravo ne postoji. Najpoznatiji primjeri u Hrvatskoj su freske Ivana Krstitelja Rangera.¹²⁰

Crkvena umjetnost koja je dopremljena iz drugih crkava u kapelu dvorca Oršić također svjedoči o vještini domaćih umjetnika u oblikovanju skulptura i crkvenih potrepština u baroknom stilu. Umjetnost kiparstva i rezbarstva sjeverne Hrvatske u ovo doba postiže svoj vrhunac. „... po mnogim kvalitetnim ostvarenjima ona [sjeverna Hrvatska] ravnopravno stoji s ostalim zemljama istog kulturnog kruga kojemu pripada.“¹²¹ Na ukrašenim anđelima, svecima i biskupima, koji su dio izložbe u stubičkoj kapeli, vidljiv je zub vremena te utjecaj štetočina koji su narušili izgled umjetnina. Unatoč tome vidljiva je njihova prijašnja ljepota, tragovi boja, pozlate te primjetna dinamičnosti tih nepokretnih predmeta (Slika 3). Mnogi umjetnici ostali su anonimni, no njihova je vještina izrade crkvenih predmeta na jednakoj razini kao njihovih poznatijih kolega.

Kod metalnih predmeta kao što su svijećnjaci, kacionice, pastoralni, kaleži ostali su sačuvani u odličnom stanju te se i kroz njih može vidjeti sva raskoš barokne sakralne umjetnosti. Većina predmeta u izložbi dvorske kapele Oršića dolazi iz crkve u Mariji Bistrici, crkva ih je dobila kao dar, donaciju ili kroz kupnju. Metalni predmeti rad su vrsnih inozemnih i tuzemnih majstora srebrnara i zlatara, iako je velik dio crkvenog posuđa izrađen i od drugih, neplemenitih metala, no to ne umanjuje njihovu umjetničku vrijednost.¹²² Crkveno posuđe pomno je ukrašeno ornamentalnim ukrasima te nekim sakralnim detaljima kao što su golubice, anđeli i križevi. Kod onih skupocjenih crkvenih predmeta često se u zamršene zlatne vitice dodavalo i drago te poludrago kamenje. Zacijelo među najljepše i najraskošnije predmete spadaju monstrance (pokaznice), predmeti u kojima se vjernicima izlaže posvećena hostija. U barokno su doba popularne monstrance u obliku sunca čije se zrake šire na sve strane. Primjeri vrlo raskošnih monstranca nalaze se i u stubičkoj izložbi.¹²³

Dio izložbe čini crkveni tekstil koji je većinom prenesen iz Marije Bistrice. Misne haljine, pokrovci za kaleže, crkvena zastava, kazule, mitre te odijela za kip Majke Božje

¹²⁰ „iluzionističko slikarstvo,“ *Hrvatska enciklopedija*, mrežno izdanje, <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=27128> (19. 12. 2020).

¹²¹ Horvat, *Barok u kontinentalnoj Hrvatskoj*, 196.

¹²² Podaci na info-ploči u dvorskoj kapeli uz izložbu sakralne umjetnosti Hrvatskog zagorja (Muzej seljačkih buna, Gornja Stubica); Anđela Horvat, *Barok u kontinentalnoj Hrvatskoj*, 278.

¹²³ „Katalog,“ u: *Od svagdana do blagdana. Barok u Hrvatskoj* (Zagreb: Muzej za umjetnost i obrt, 1993), 430-435.

predstavljaju bogatstvo boja, oblika i uzorka sa svilenim i metalnim detaljima, a ponekad i s ukrasima od dragog kamenja.¹²⁴ Crkveni predmeti od tekstila sežu od 18. do 21. stoljeća.

8.4. PORTRETI KOJI ZNAČE

Sakralno barokno slikarstvo iskazalo se po svojoj kićenosti i raskoši. Što promatraču govori profano slikarstvo? O raskoši, bogatstvu i načinu odijevanja velikaša i bogatijih ljudi možemo saznati iz mnogobrojnih portreta koji su nastali u 17. i 18. stoljeću. Seljaštvo se nije često prikazivalo, no ako i jesu, onda je fokus bio na zemljoradnji, a ne na samim seljacima.¹²⁵ S druge strane, portreti plemstva i svećenstva služili su kao uspomena na pokojnike te kao svojevrsno rodoslovno stablo koje se nalazilo na zidovima dvoraca. Vladarski portreti nalazili su se u svim državnim ustanovama, a bili su i čest prikaz u dvorcima drugih plemenitaša.¹²⁶

Plemićki portreti sjeverozapadne Hrvatske u 17. i 18. stoljeću djela su najčešće austrijskih slikara, no hrvatski su slikari, iako su još bili anonimni, po umjetničkoj spretnosti i načinima prikaza bili na istoj razini. Obiteljske portrete Oršića iz 18. stoljeća slikali su poznati portretisti Fortunant Bergant i Johann Michael Millitz te domaći anonimni slikari.¹²⁷

Najčešći motiv bili su portreti plemstva, svećenstva i vladara. Plemkinje su se prikazivale u haljinama prema najnovijoj modi bečkoga dvora, plemići u svečanim vojničkim odorama. Ponekad su se portretirali i u lovačkoj odjeći ili se prikazivala cijela obitelj u galeriji predaka.¹²⁸

Iako su portreti dobar izvor za proučavanje povijesti, ne smijemo zaboraviti da su izrađeni prema točno određenim pravilima. Portreti su formalni, nisu prikaz jednog trenutka kao što ga može uhvatiti kamera fotografa, već su pomno isplanirani i dogovoreni. Oni prikazuju osobe u najboljem svjetlu, namješteni su na određen način, pozadina ima određenu simboliku pa i odjeća je drugačija od one svakodnevne. Također, portreti svojim gledateljima

¹²⁴ Anđela Horvat, *Barok u kontinentalnoj Hrvatskoj*, 278.

¹²⁵ Seljaštvu je barokno doba imalo vjersku, a ne umjetničku komponentu. Maruševski, „Sadržaj i iskazi života hrvatskog društva u 17. i 18. stoljeću,“ 30.

¹²⁶ Marina Bregovac Pisk, „Barokni portreti sjeverozapadne Hrvatske,“ u: *Od svagdana do blagdana. Barok u Hrvatskoj. Kultura življenja u XVII. i XVIII. stoljeću u Hrvatskoj* (Zagreb: Muzej za umjetnost i obrt, 1993), 148.

¹²⁷ Isto, 145, 154.

¹²⁸ Isto, 148-149.

šalju određene poruke, poruke o bogatstvu, eleganciji, raskoši odjeće i prostora i druge. Često je na takvim portretima zanimljivije promatrati odjeću, okolnu scenu i naglašene predmete ili životinje koje se nalaze na portretu.¹²⁹

Osim umjetnika i umjetničkog stila portreti nam otkrivaju u što su se u to vrijeme ljudi odijevali. „Vrijednost slika kao dokaznog materijala za povijest odijevanja posve je očevidna.“¹³⁰ A glavna funkcija odjeće nije više bila samo da zaštiti ljude od vremenskih prilika, nova funkcija odjeće bila je da *znači*.¹³¹ Ona je označavala pripadnost društvenoj skupini, zanimanje, čak i narodnost. Odjeća odražava duh vremena i povijesno razdoblje.

Plemići i imućni građani pratili su modu bečkog dvora. U 18. stoljeću i početku kićene, ukrašene barokne mode to je značilo kupovanje talijanskih platna i haljina, skupocjene čipke, bisera, zlatnog nakita, hermelina, ukrasa za kosu, raskošnih šešira, krznenih kaputa, vlasulja i drugog. Tkanine postaju lakše i šarenije. Tamne boje postupno zamjenjuju modra, zelena, žuta i ružičasta te se sve češće pojavljuju i materijali s uzorcima. Posebnu pažnju posvećivalo se modnim dodacima. Bogate žene nosile su mnogo ukrasa, u kosi, na haljina, kišobrančiće, lepeze i druge dodatke, muškarci nisu nosili mnogo dodataka, najčešće kopče za odjeću i ukrašene džepne satove.¹³² Noviteti u ormarima muškaraca su prsluci, duge hlače, odjevni predmet koji je bio namijenjen isključivo muškarcima, i kratke jakne, a u ženskim ormarima bluze, jaknice i pelerine.¹³³

Ženska moda nastojala je istaknuti grudi, struk i bokove, što je za žene značilo nošenje korzeta. U modu su došle i potpetice, skupa francuska šminka te napudrane, kovrčave vlasulje. Modu su pokušavali pratiti i niži slojevi, no njihova je odjeća bila manje kićena i od jeftinijih materijala.¹³⁴ Kod seljaštva takva raskošna, nakićena odjeća samo bi smetala u svakodnevnom radu, a nisu je si niti mogli priuštiti.

Na portretima obitelji Oršić (Slika 4 i 5) ističu se, prema kompleksnosti prikaza odjevnih predmeta i nakita, portret Marije Terezije Oršić rođene Wintershofen, nastao nakon 1695. godine, s visoko podignutom kosom s mnogim ukrasima, haljinom uskog struka i vrlo širokih rukava, također prepunom ukrasa. Portret koji posebno podsjeća na 18. stoljeće i

¹²⁹ Peter Burke, *Očevid*, 85.

¹³⁰ Peter Burke, *Očevid*, 85.

¹³¹ Riječi Rolanda Barthesa. Francois-Marie Grau, *Povijest odijevanja*, (Zagreb: Naklada Jesenski i Turk: Kulturno informativni centar, 2008), 7.

¹³² Jukić, Katušić, „Svakodnevlje“, 248.

¹³³ Raffaella Sarti, *Živjeti u kući: stanovanje, prehrana i odijevanje u novovjekovnoj Europi (1500.-1800.)*, (Zagreb: Ibis grafika, 2006), 232.

¹³⁴ Isto, 248-249.

bečku kulturu je onaj Josipe Oršić rođene Zichy u zrelih godinama slikara Millitza, nastao 1773. godine. Primjetno je da je haljina koju nosi u portretu izrađena prema europskim, posebno austrijskim standardima sa slojevitim rukavima i mnogim ukrasima na korzetu, bijelom perikom i čipkastim velom, i Redom s njemačkim križem. Od muške odjeće ističe se portret Krste II. Oršića u naizgled tamnoplavoj vojničkoj odori s mačem te ogrtačem od krzna. Portret je vjerojatno djelo Fortunanta Berganta te dolazi u paru s portretom Josipe Oršić.¹³⁵

No osim ispovijesti o načinu odijevanja i umjetničkog stila, portreti plemića često pružaju i naslikane grbove obitelji. Grbovi svjedoče o povezanosti različitih obitelji, sklapanju novih brakova, izumiranja jedne grane obitelji. Grbovi su također svjedoci promijene i postignuća jedno obitelji kroz vrijeme. Najprije su se razvili kao simboli vojske i vladara, a zatim su postali prepoznatljivi simboli plemićkih obitelji.¹³⁶ Tako i stari grb obitelji Oršić simbolizirao ratove s Osmanlijama koji su vodili brojni pripadnici obitelji. Vojna karijera se nastavila, a grb se promijenio. U 18. stoljeću grb Oršića se sastojao od štita s desno okrenutom rukom koja drži zakrivljenu sablju iznad tri brijega, a iznad ruke nalaze se tri krune. Iznad štita postavljene su tri kacige s narativnim likovima: jednoglavim orlom, koji simbolizira pripadnost plemenu Lapčana, ispod kojeg se ponovno nalazi ruka sa sabljom, Majkom Božjom na polumjesecu s rukama sklopljenima u molitvi te dvoglavim okrunjenim orlom koji drži lanac s novčićem.¹³⁷

Grb Oršića u Muzeju seljačkih buna može se vidjeti na portretima Krste II. i njegove supruge Josipe na čijem je portretu prikazan zajednički grb Oršića (s prikazanim oblacima umjesto brjegovova) i Zichyja. Prikazan je grb obitelji Zichy s rogovima na kruni te bijelim grbom između rogova.

¹³⁵ „Katalog,“ u: *Od svagdana do blagdana. Barok u Hrvatskoj* (Zagreb: Muzej za umjetnost i obrt, 1993), 286, 250, 287.

¹³⁶ Vicko Kapitanović, *Povijesna vrela i pomoćne znanosti* (Split: Filozofski fakultet, Odsjek za povijest, 2012) 299.

¹³⁷ Ivan Bojničić, *Der Adel von Kroatien und Slavonien* (Nürnberg: Verlag von Bauer und Raspe, 1899), 135, tablica 98; Nataša Štefanec, „Visoki vojni časnik iz redova hrvatskog plemstva: grof Ivan Krsto Oršić (1718.-1782.),“ 157.

8.5. PREDMETI SVAKODNEVNE UPORABE

Sačuvani predmeti koje je obitelj Oršić koristila nalaze se u Muzeju seljačkih buna ili u različitim muzejima u Zagrebu (Hrvatski povijesni muzej, Muzej grada Zagreba i Muzej umjetnosti i obrta). Pod pojmom predmeta svakodnevne upotrebe misli se na ono što bismo danas nazvali kućanskim „sitnicama“ kao što su šalice, tanjurići, vaze, čaše, pribor za jelo i drugo, no i glomazni komadi namještaja kao što su komode, sekreteri ili škrinje. Velik dio postava Muzeja seljačkih buna u prostorijama namijenjenima prikazu života u 18. stoljeću čine predmeti iz svakodnevice.

Što se nekome može činiti trivijalno za proučavanje, drugome postaje pravo blago i zrcalo povijesti. Iz predmeta svakodnevne upotrebe može se iščitati mnogo o životu i ponašanju osoba koje su živjele u dvorcu. Predmeti govore o odnosu vlasnika prema drugim ljudima i društvenim slojevima, o njihovom socijalnom i ekonomskom stanju. Na primjer, pribor za jelo svjedoči o novom bontonu za stolom, a materijali od kojih su ti predmeti izrađeni svjedoče o bogatstvu obitelji. Dok plemići jedu iz srebrnih žlica, seljaštvo koristi drvene, ako ih uopće koriste.¹³⁸ Takvi se predmeti smatraju dobrim izvorima upravo zato što nisu izrađeni u namjeri da ih netko proučava, nisu bili namijenjeni za buduće generacije, već su iskaz tadašnjih potreba njihovih korisnika.¹³⁹ Na hrvatsko područje u 18. stoljeću stižu skupocjene moderne delikatese kao što su kava i čokolada te porculansko posuđe.¹⁴⁰ S dolaskom novih poslastica i napitaka, potrebno je u visokom društvu posjedovati pripadajuće posuđe za posluživanje.

Za razliku od srednjovjekovnog straha od susjeda koji bi plemstvo i njihove utvrde u svakom trenutku mogli napasti, u vrijeme „galantnog“ 18. stoljeća straha više nema. Svi znaju svakoga, a često su plemićke obitelji isprepletene bračnim vezama. „No uza sve protivštine zagorsko je društvo živjelo kao jedna velika obitelj, a to je doista ženidbama i postalo, posjećivali su se, priređivali lovove i domjenke, srdačna je društvenost svuda vladala.“¹⁴¹

¹³⁸ Sarti, *Živjeti u kući*, 171-172.

¹³⁹ Članak se ne odnosi samo na predmete svakodnevne uporabe, već na sve materijalne predmete. Thomas Thiemeyer, „Geschichtswissenschaft: Das Museum als Quelle,“ u: *Museumsanalyse: Methoden und Konturen eines neuen Forschungsfeldes*, Joachim Baur ur., 77.

¹⁴⁰ Podatak s info-plakata u dvorani 18. stoljeća. Muzej seljačkih buna, Gornja Stubica.

¹⁴¹ Maruševski, „Sadržaj i iskazi života hrvatskog društva u 17. i 18. stoljeću,“ 54.

Svakodnevni posjeti obitelji, rođacima i susjedima uključivali su ispijanje čaja, kave ili alkoholnih napitaka u velikim i ukrašenim dvoranama za prijem. Tada su plemići pred drugima mogli pokazati svoje bogatstvo skupocjenim setovima za kavu i čaj te posudicama za čokoladu, šećer i druge poslastice (Slika 6). „Možemo zamisliti zabave u plemićkim salonima, ili učene i elegantne rasprave u salonima otmjenih dama koje su pokretale kulturne djelatnosti, uređenim sofama i naslonjačima od skupocjena drva, baršuna ili damasta.“¹⁴² Želja za ispunjavanjem doma mnogim ukrasnim, lijepim uporabnim i drugim predmetima rezultat je novih zahtjeva, oblika potrošnje i rastućeg luksuza. Svi koji su držali do svog statusa u kući su imali porculan, ogledala, satove, slike, stolice za igru, tapecirane stolice, sofe i naslonjače.¹⁴³

Prostorije za druženje bile su ispunjene na sličan način. Ukrašene stolice, stolovi za društvene igre, zrcala koje su izrađivali majstori iz stranih zemalja opremale su brojne prostorije plemićkih rezidencija. Tako iz predmeta svakodnevice možemo saznati od kuda su dolazili, koji su bili najpoznatiji proizvođači i tko si ih je mogao priuštiti. Oni svjedoče i o umjetničkom stilu koji se ne pokazuje samo kroz arhitekturu i slikarstvo, već i u oblikovanju vaza, vrčeva, zrcala i namještaja. Baroknoj raskoši nisu mogli pobjeći ni ormarići, komode i pisaci stolovi koji su također bili urešeni malim kićenim detaljima, mnogim ladicama i pretincima i oslikanim detaljima.

Iako se ne upotrebljavaju svakodnevno, oružje i lovački pribor bili su obavezna oprema svakog plemića. Lov je bila jedna od omiljenih aktivnosti plemstva, osobito na njihovim ladanjskim imanjima i u privatnim šumama. Dio odgoja svakog mladog plemića bilo je jahanje i vještina lova, a uz to naravno ide dobar i skupocjen lovački pribor. Lovski pribor plemstva često, kao i njihov pribor za jelo, nije bio domaće izrade, već je djelo stručnjaka iz drugih dijelova Europe. Tako lovačka oprema može svjedočiti o novim prioritetima plemstva i njihovim načinima provođenja slobodnog vremena koje su na ladanjskim imanjima imali napretek. Također se i na takvim predmetima vidi da su napravljeni od skupocjenih materijala te da i na njima postoje mnogi, uglavnom ornamentalni, ukrasi.

¹⁴² Sarti, *Živjeti u kući*, 144.

¹⁴³ Isto, 147.

9. NASTAVA ZAVIČAJNE POVIJESTI: IZVEDBA IZVANUČIONIČKE TERENSKE NASTAVE I UČENIČKOG PROJEKTA

Sljedeći primjer nastave prikazuje temu *Plemstvo 18. stoljeća u Hrvatskom zagorju: primjer obitelji Oršić* (domena Društvo). Primjer istraživanja plemićke obitelji Oršić polazište je za proučavanje bogatijeg plemstva u Hrvatskoj. Primjer obuhvaća pripremu učenika za terensku nastavu rješavanjem zadataka vezanih uz hrvatske zemlje (poglavito Bansku Hrvatsku) u 18. stoljeću te reforme prosvijećenih apsolutista i njihov utjecaj na Hrvatsku. Potom slijede primjeri mogućih zadataka za grupni rad na izvanučioničkoj terenskoj nastavi u obliku radnih listova podijeljenih na dio koji se rješava tijekom posjeta dvorcu Oršić u Gornjoj Stubici i Muzeju seljačkih buna te dio koji učenici rješavaju kod kuće. Završni dio nastavne cjeline o Oršićima čini prezentacija istraživanja pojedinih grupa te postavljanje razredne izložbe kao odgovor na pitanje: *Kako je izgledao svakodnevni život obitelji Oršić u 18. stoljeću?* Potom slijedi evaluacija grupnog rada i projekta.

Prije nastave (tijekom pripreme za terenski posjet muzeju) nastavnik s učenicima postavlja cilj, odnosno glavno pitanje njihovog istraživačkog projekta. Učenici tijekom i nakon izvanučioničke terenske nastave trebaju promatrati i zapisivati potrebne informacije koje će prije projektne nastave usustaviti kako bi svoje istraživanje mogli prezentirati kolegama i nastavniku. Projekt učenici izrađuju samostalno prema zajedničkom dogovoru o izgledu, sadržaju i redoslijedu postavljanja. Nastavnik i učenici postupcima vrednovanja i samovrednovanja ocjenjuju vlastiti napredak i uspjeh tijekom grupnog i projektnog dijela nastave.

Primjer prikazuje moguće zadatke koji se mogu pripremiti za učenike 7. razreda osnovne škole i temu Hrvatska u doba prosvijećenog apsolutizma. Cilj cijele cjeline je upoznati učenike sa životom domaćeg visokog plemstva u Banskoj Hrvatskoj koristeći obitelj Oršić kao odabrani primjer iz zavičaja. Dugoročni cilj je kroz posjet muzeju i dvorcu učenike osvijestiti o postojanju, održavanju i važnosti kulturne baštine te im zorno prikazati baštinu kroz posjet dvorcu koji se nalazi u njihovom zavičaju. Rad ne predstavlja cjelovito artikulirane nastavne satove, već samo moguće zadatke te pojedine dijelove nastavnog procesa.

Zadatak učenika je smjestiti obitelj Oršić u regionalni i europski kontekst, uspoređujući aspekte njihovog života s onima lokalnih i stranih plemićkih obitelji. Budući da je riječ o Hrvatskoj u 18. stoljeću, u obzir se uzimaju i reforme prosvijećenih apsolutista, burna politička i društvena događanja te poneki ratovi zbog kojih plemići moraju voditi vojske na udaljena mjesta. Sve je to utjecalo na život plemstva i na njihov socijalni i ekonomski status. Učenici trebaju analizirati nekoliko aspekata svakodnevnog života obitelji kako bi stvorili opću sliku o njima i uglednom hrvatskom plemstvu.

9.1. NASTAVA PRIJE NASTAVE: PRIPREMA UČENIKA ZA IZVANUČIONIČKU TERENSKU NASTAVU

Kako bi izvanučionička terenska nastava ispunjavala veću svrhu od samo izletničke, nastavnik mora pripremiti zanimljive, kreativne i poticajne zadatke za učenike. Radni listići trebali bi se pripremati u skladu s muzejskim postavom i informacijama koje učenici primaju te onima koje će sami usvojiti. Kod pripreme listića veliku pomoć mogu pružiti muzejski pedagozi koji poznaju izložbu te su radili s velikim brojem učenika. Osim toga, radni listići trebaju biti koncipirani na način da ih učenik može riješiti naknadno, nakon posjeta muzeju, možda kao samostalni ponovni obilazak dvorca i muzeja. Na taj način se mogu koncentrirati na muzejski postav i izlaganje muzejskog pedagoga.¹⁴⁴

No prije samog razmišljanja o zadacima koje će učenici raditi tijekom i nakon terenske nastave, nastavnik najprije treba razmisliti o tome što raditi prije polaska na teren. Treba li se izvanučionička nastava o zavičaju uklopiti u obradu već postojećeg gradiva? Treba li ona služiti za ponavljanje ili možda kao uvod u novu temu? Postoje brojne mogućnosti koje nastavnik može odabrati. *Kurikulum nastavnog predmeta Povijest* nudi mnoge teme u koje bi se uklapala izvanučionička nastava povijesti te terenski i projektni rad o svakodnevici obitelji Oršić. No ukoliko nastavnik smatra da nije zadovoljan niti jednom temom, može sam smisliti vlastitu izbornu temu.

Izvanučioničku nastavu nastavnik planira još tijekom sastavljanja godišnjeg izvedbenog kurikuluma, stoga mora razmisliti kada će se održati nastava, odrediti broj sati

¹⁴⁴ Babić, „Nastava Povijesti u Arheološkom muzeju u Zagrebu,“ 24.

koji će se utrošiti na nju te pravodobno informirati sve potrebne institucije, prijevoznika, roditelje i učenike.¹⁴⁵

Učenike se ne treba samo informirati o tome kamo se ide, kada i koliko će to koštati, već im treba dati i osnovne informacije o sadržaju koji će se obrađivati. Za terensku nastavu ih treba pripremiti nekoliko nastavnih sati ranije. U ovom primjeru učenici će se na 2 nastavna sata pripremiti za terensku nastavu obradom i ponavljanjem potrebnih nastavnih sadržaja, točnije ponavljanjem cjeline o prosvjetiteljstvu u Europi te cjeline o hrvatskim zemljama u doba prosvjetiteljstva (s naglaskom na Bansku Hrvatsku). Na samu terensku nastavu utrošit će se 2 nastavna sata tijekom kojih će se učenici fokusirati na sakupljanje i interpretaciju izvora, rješavanje radnih listića i izradu materijala za izložbu. Na projektnu nastavu utrošit će se još 2 nastavna sata kako bi grupe učenika predstavljale svaka svoju temu te kako bi, zajedno s nastavnikom, pojasnili nejasnoće i sve sveli na zajedničku temu. Sveukupna cjelina obuhvaća 6 nastavnih sati za pripremu i izvođenje izvanučioničke nastave te za mali projektni zadatak. Projekt na kraju obrade ove teme uključuje ponavljanje nastavnih sadržaja koji su učenici usvojili, dopunjavanje postojećih znanja, sistematiziranje, kontekstualizaciju i zaokruživanje cjeline o životu hrvatskog plemstva u 18. stoljeću.

Kako bi izgledala nastava prije polaska na izvanučioničku terensku nastavu? U ovom primjeru posjet dvorcu Oršić i Muzeju seljačkih buna slijedi nakon obrade nastavne teme *Hrvatske zemlje u vrijeme dvorskog – prosvijećenog apsolutizma* (domena Društvo).¹⁴⁶ Tema koju je nastavnik smislio nosi naziv *Plemstvo 18. stoljeća u Hrvatskom zagorju: primjer obitelji Oršić* (domena Društvo).¹⁴⁷

Tema se uklapa u domenu *Društvo* jer je riječ o plemićkom staležu 18. stoljeća, no poneke informacije mogle bi se svrstati i u druge domene, budući da su Oršići bili politički aktivni (Politika), bili su bogata plemićka obitelj s mnogim posjedima (Ekonomija), a naravno je i svakodnevnica obitelji vezana uz religiju i kulturu (Filozofsko-religijsko-kulturno područje). U domeni *Društvo* učenici se upoznaju s obiteljskim strukturama, ulogama pojedinca i skupina, položajem skupina u cjelokupnoj društvenoj strukturi.¹⁴⁸

Izvanučionička nastava i proučavanje svakodnevnice obitelji Oršić služe kao polazna točka za proučavanje života visokog plemstva (s kraja 17. i u 18. stoljeću) na području Banske

¹⁴⁵ Husanović-Pejnović, *Održivi razvoj*, 51.

¹⁴⁶ Naziv prema temi iz *Kurikuluma nastavnog predmeta Povijest*, 24.

¹⁴⁷ Kurikulum nastavnog predmeta Povijest omogućuje nastavnicima osmišljanje vlastitih tema. Isto.

¹⁴⁸ Isto, 8.

Hrvatske. Njihovi portreti i arhitektonska dostignuća svjedoče o umjetničkim stilovima, njihove vojne titule i grbovi o neprijateljima koji su napadali habsburško područje, njihovi zapisi o političkim stavovima. Proučavanje svakodnevice učenicima neće otkriti samo život jedne plemićke obitelji, već otkriva kako je izgledalo cijelo povijesno razdoblje.

Tijekom dva nastavna sata učenici će u razgovoru s nastavnikom te rješavanjem individualnih i grupnih zadataka ponoviti naučeno, što se poglavito odnosi na ponavljanje sadržaja iz teme o prosvjetiteljstvu te teme hrvatskih zemalja u doba prosvjetiteljstva. Kako bi nastavnik pripremio primjerene zadatke za učenike, no u isto vrijeme ih pripremio za posjet dvorcu i muzeju, može u svoje nastavne satove prije izvođenja izvanučioničke nastave uklopiti izvore ili zadatke o temi na koju se fokusira terenska nastava. Za upoznavanje obitelji Oršić i njihovog života, nastavnik priprema zadatke koji povezuju europsku i hrvatsku povijest s obiteljskom poviješću Oršića. Tijekom izvanučioničke terenske nastave fokus će biti na području Banske Hrvatske 18. stoljeća te na svakodnevici jedne imućne plemićke obitelji.

Nastavna tema o plemstvu s područja Banske Hrvatske zamišljena je na način da se nadovezuje na temu prosvjetiteljstva u Europi i na hrvatskom prostoru koju su učenici prethodno obradili. Proučavajući izvore, karte i kronologiju, učenici će opće pojmove o prosvjetiteljstvu i prosvijećenom apsolutizmu primjenjivati i na novoj temi.

Doba prosvijećenog apsolutista u zemljama Habsburške Monarhije bilo je vrijeme puno reformi. U Hrvatskoj su najveće reforme bile one administrativne prirode. Uređenje županija i Vojne krajine nije uvijek izazivalo oduševljenje, a još manje ga je izazivalo uvođenje njemačkog kao službenog jezika uprave (1784). Nove reforme nisu uvijek bile dobro prihvaćene, poglavito u plemićkim krugovima. Prosvijećeni apsolutisti nastojali su poboljšati stanje nižih društvenih slojeva i sprječavati zlouporabe položaja plemića. Stoga su plemići izgubili poneka od svojih prava. Porezne reforme, slabljenje njihovog ekonomskog, ali i društvenog statusa doveo je do sve većeg negodovanja plemstva. U Hrvatskoj i Ugarskoj to se najviše osjetilo u doba Josipa II. Naime, car se nikada nije okrunio za ugarsko-hrvatskog kralja, a krunu sv. Stjepana pretvorio je u muzejski izložak. To je, uz sve namete i reforme, doprinijelo velikom nezadovoljstvu plemstva.¹⁴⁹

¹⁴⁹ Maja Katušić, „Pregled političkih zbivanja“, u: U potrazi za mirom i blagostanjem. Hrvatske zemlje u XVIII. stoljeću, (Zagreb: Matica hrvatska, 2013), 19-20.

Tijekom dva nastavna sata prije polaska na izvanučioničku terensku nastavu, učenici rješavaju zadatke za ponavljanje i vježbanje prošlih nastavnih sadržaja. U ovom su neki od njih usklađeni s temom koja učenike očekuje tijekom terenske nastave.

Učenici prvi zadatak (Prilog 1) rješavaju individualnim radom zadatke i odgovaraju na pitanja na radnom listiću. Učenici trebaju primijeniti činjenično i konceptualno znanje (vrijeme i prostor, promijene i kontinuiteti) o podijeli hrvatskog teritorija te riješiti zadatke uz slijepu kartu. Na karti učenici trebaju obojiti određene dijelove hrvatskog područja različitim bojama. Nakon što riješe zadatke, cijeli razred u zajedničkoj raspravi odgovara na pitanja kako bi svi učenici na radnom listiću imali točne odgovore. U zajedničkoj raspravi nakon rješavanja zadataka nastavnik može razriješiti preostale nedoumice, a učenici čitaju svoje odgovore te komentiraju tuđe. Nastavnik priprema kartu (fizičku ili na projektoru/pametnoj ploči) kako bi učenicima pokazao točne dijelove koje su trebali označiti. Nastavnik može prozivati učenike koji svojim kolegama pokazuju točne odgovore, odnosno određeni teritorij koji su trebali označiti.

Drugi zadatak (Prilog 2) je rad na povijesnom izvoru, odnosno na dijelovima memoara grofa Adama Oršića. Učenici čitaju izdvojene dijelove memoara koji govore o stanju u medicini i čestim bolestima 18. stoljeća te odgovaraju na pitanja na radnom listiću. Učenicima taj zadatak može poslužiti i kao kratka vježba samostalnog istraživanja koja će im pomoći u kasnijem istraživanju tijekom terenske nastave. Učenici istražuju koje se bolesti spominju u tekstu Adama Oršića te kako su se liječile tada, a koji lijek postoji za njih danas. Za rješavanje zadatka učenici primjenjuju konceptualno, ali i proceduralno znanje (postupak analize izvora). Učenici moraju uzeti u obzir u kojem je kontekstu nastao izvor.

Treći zadatak (Prilog 3) obuhvaća kronologiju. Učenici će, koristeći neke od pripadnika obitelji Oršić kao orijentir vremena, svrstati pojmove na papirićima u pripadajuću rubriku u tablici. Aktivnost je zamišljena kao igra u kojoj se učenici dijele u parove. Potom jedna osoba iz kutije izvlači papirić s jednim pojmom kojeg ne smije pokazati svom paru. Drugi učenik pokušava otkriti što piše na papiriću, no pritom može osmisliti samo pitanja na koja njegov sugovornik odgovara s *da* ili *ne*. Kada učenik otkrije pojam, smješta ga u pripadajuće polje u tablici te učenici mijenjaju uloge. Na kraju aktivnosti učenici prema uputama nastavnika izrađuju lentu vremena s pojmovima iz tablice, ona će biti prvi dio njihove razredne izložbe. Tom aktivnošću nastavnik može objasniti što očekuje od učenika tijekom terenske i projektne nastave.

Nakon rješavanja zadataka, učenici će objasniti teritorijalne promijene hrvatskog prostora u 18. stoljeću, objasniti sličnosti i razlike u medicini 18. stoljeća i danas te kronološkim redoslijedom opisati neke od značajnih događaja i osoba od 16. do 18. stoljeća te opisati teritorijalnu podjelu hrvatskog područja u 18. stoljeću.

Budući da je riječ o nastavnim satovima prije polaska na terensku nastavu, nastavnik treba učenicima objasniti kamo idu i što će raditi tijekom terenske nastave (tijekom dijela ili cjelokupnog drugog nastavnog sata). Motiviranje za posjet muzeju može se ostvariti pitanjima koje nastavnike postavlja učenicima ili koja učenici pitaju jedni druge: *Koje ste muzeje već posjetili? Kakvi su to tipovi muzeja? Što se izlaže u tim muzejima? Koji je najzanimljiviji predmet kojeg ste vidjeli u muzeju?* Na taj način učenici mogu s drugima podijeliti svoja iskustva (npr. ako nitko drugi nije bio u određenom muzeju).

Također, nastavnik učenike upućuje na predmete i informacije unutar Muzeja seljačkih buna. Na primjer, gdje mogu naći dodatne informacije (info-plakati), kako se ponašati u muzeju, kakva pitanja mogu postavljati te kakvi se predmeti nalaze u muzeju (materijalni, namijenjeni svakodnevnom životu). Budući da se nastava fokusira na zavičajnu povijest, prije polaska na teren valja porazgovarati s učenicima o drugim spomenicima ili dvorcima u zavičaju. Na primjer pitanjima: *Možete li nabrojati nekoliko plemićkih obitelji koje su živjele u Hrvatskom zagorju? Znete li u kojim su dvorcima živjeli? Jeste li posjetili te dvorce? U kakvom su stanju dvorci? Znete li kome danas pripadaju? Što se nalazi u njima?*

Nakon razgovora s učenicima, nastavnik objašnjava kakvi zadaci im predstoje, na što trebaju obratiti pažnju te što slijedi nakon terenske nastave. U ovom slučaju je to mali projekt. Također, preporuča se detaljno objasniti zadatak prije podijele u grupe što osigurava veću koncentraciju učenika.¹⁵⁰

Za ovu izvanučioničku nastavu kao primjer se uzima razred od 20 učenika koji trebaju biti podijeljeni na pet grupa po četiri učenika. O tome kako učenike podijeliti i tko ih dijeli u didaktičko-metodičkoj literaturi postoje dvojbe. Dok neki autori smatraju da sam nastavnik najbolje poznaje svoje učenike te da ih on može podijeliti u grupe, drugi smatraju da se podjela treba prepustiti slobodnom izboru.¹⁵¹

¹⁵⁰ Matijević, Radovanović, *Nastava usmjerena na učenika*, 89.

¹⁵¹ Skok, *Izvanučionička nastava*, 89.

Grupni rad je nastavni oblik koji učenicima jača socijalne kompetencije, smisao za suradnju i pomoć, motivaciju za rad te im omogućava rješavanje problema. Učenici aktivno sudjeluju u procesu učenja te savladavaju nove izazove i stvaraju nova znanja kroz aktivnosti koje provode, a u suradničkom radu to rade uz pomoć drugih učenika. Zadaci nastave trebaju biti sastavljeni u skladu s mogućnostima učenika, no oni ne smiju biti prejednostavni za njih. Zadaci koji predstavljaju izazov privući će i zaokupiti pažnju učenika.¹⁵²

Nakon dva nastavna sata uvoda i pripreme za izvanučioničku terensku nastavu, učenici znaju što se od njih traži i na što obratiti pozornost tijekom rada na terenu.

¹⁵² Koren, *Čemu nas uči povijest?*, 17.

Prilog 1: Slijepa karta hrvatskog područja u 18. stoljeću. Izvor: Erdelja, Krešimir. *Klio 7, radna bilježnica za povijest u sedmom razredu osnovne škole*. Zagreb: Školska knjiga, 2020. (detalj).

Crvenom bojom označi prostor Vojne krajine. Tko je upravljao Vojnom krajinom? Kako je bila podijeljena?

Je li Vojna krajina jedinstvena pojava i postoji samo na hrvatskom području? Dokud se prostirala?

Zelenom bojom označi Bansku Hrvatsku. Na kartu upiši županije koje su joj pripadale (3). Tko je na području Banske Hrvatske imao upravnu vlast?

Plavom bojom označi područje Kraljevine Slavonije. Na kartu upiši koje su županije spadale u Slavoniju (3). Kada su one ponovno uspostavljene? Tko ih je uspostavio?

Žutom bojom oboji područje mletačke vlasti na hrvatskom području.

Kakav status je imalo područje Rijeke? Tko mu je dao takav status? Pod čijom vlašću je to područje? Je li se vlast promijenila?

Smeđom bojom označi područje Dubrovačke Republike. Kakav je status imala?

Prilog 2: Medicina u 18. stoljeću. Izvor: Oršić Slavetički, Adam. *Rod Oršića*. Zagreb: Hrvatski izdavačko bibliografski zavod, 1943.

„Međutim moja žena, koja se na jednoj šetnji u Slavetić ugrijala i oprala noge u hladnoj kupelji, dobila je sušicu, bila je više godina bolešljiva i umrla 1792.“ [Adam Oršić o supruzi Leonardi Woykffy, str. 60]

„Ona je blaga i skromna [Adamova supruga Leonarda], rodila mi je liepoga nadobudnog sina Ladislava; ovaj je umro u 6. godini od kozica.“ [str. 61]

„Za mojega života medicina je doživjela jake promjene. Nekoć su sve bolesti promatrali s istog stajališta, kušali su naime ukloniti uzrok svih bolesti sredstvima za otvaranje i puštanjem krvi. Brown{1} je pronašao nov sustav; on nastoji samo pojačati tielo, dopušta samo u skrajnim slučajevima puštanje krvi i sredstva za otvaranje. Stari i novi sustav, primienjeni u krivi čas, odpravili su u grob mnoge ljude. Pronađeno je ciepljenje običnih kozica, kod nekih je imalo dobre, kod drugih loše posljedice; sad je opet sasvim iz mode. Posljednjih godina pronađeno je s dobrim uspjehom ciepljenje t. zv. boginja. Ugarsko namjesničko vieće to dodušte preporučuje, ali županije kao u svemu, tako su i tu nemarne, i zato još mnogo djece umire od boginja. Čini se, da medicina stvarno još nema nikakav čvrst sustav, ali ranarničtvo{2} je u posljednje vrijeme znatno napredovalo, osobito u ratu posljednjih je godina jako počela harati t. zv. zarazna živčana groznica{3}; u svima je europskim državama pokosila mnoge, osobito mlade ljude.“ [str. 94]

{1} John Brown (1735-1788), škotski liječnik, razvio je teoriju o utjecajima vanjskih uzroka na zdravlje ljudi; teorija se proširila njemačkim zemljama i Habsburškom Monarhijom.

{2} ranarničtvo (ranarništvo) = vojna kirurgija

{3} zarazna živčana groznica = tifus, nervna groznica

Oršić Slavetički, Adam. *Rod Oršića*. Zagreb: Hrvatski izdavačko bibliografski zavod, 1943. (memoari)

Koja je ovo vrsta povijesnog izvora?

Tko je autor ovog izvora?

Kada je živio autor izvora?

Iz kojeg su djela ovi izvori? Jesu li takva djela subjektivna ili objektivna?

Kakva je bila medicina u Hrvatskoj u doba Adama Oršića?

Je li medicina bila u to vrijeme napredna samo u Hrvatskoj? (prisjetite se što su po tom pitanju ostvarili Marija Terezija i Josip II.)

Koje su osobe bliske Adamu umrle od bolesti? Od kojih bolesti su umrli?

Je li smrtnost od svih bolesti, prema Adamovim riječima, bila uobičajena pojava ili se mogla spriječiti?

Kako su se liječile bolesti u to vrijeme? Koja je razlika između „starog“ i „novog“ sustava?

U izvoru podertajte sve bolesti koje se spominju, ispišite ih u bilježnicu/ na radni listić i istražite kako se danas liječe te bolesti.

Prilog 3: Kronologija, igra pogađanja.

PRIPADNICI OBITELJI	OSOBE	RATOWI I BITKE	DRUGI DOGAĐAJI
Ivan Oršić (1516-1563)			
Matija Oršić (1600-1680)			
Antun Oršić (1670-1706)			
Krsto Oršić (1718-1782)			

Pojmovi: „ostaci ostataka“, bitka na Mohačkom polju, Ferdinand I. Habsburški, Ivan Zapolja, seljačka buna Matije Gupca, reformacija, Zrinsko-frankopanska urota, Marija Terezija, Josip II., otkriće Amerike, Tridesetogodišnji rat, Sulejman II. Veličanstveni, Rakocijev ustanak, mir u Požarevcu, rat za austrijsko nasljeđe, Druga bitka kod Beča (opsada Beča), osnivanje Jamestowna, Rat za austrijsko nasljeđe, Rudolf Habsburški, Magellanovo putovanje oko svijeta

Upute: Učenici se dijele u parove. U svakom paru jedna osoba iz zdjele vadi jedan papirić s ispisanim pojmom, druga osoba ne smije znati što piše na papiriću. Osoba koja nije pročitala pojam pokušava odgonetnuti o čemu se radi postavljajući pitanja na koja sugovornik smije odgovarati s DA ili NE. Osoba koja postavlja pitanja može si pomoći pojmovima u tablici. Nakon što učenik odgonetne pojam, smješta ga u pripadajuću rubriku u tablicu. U drugom krugu se učenici mijenjaju za mjesta (onaj koji je pogađao, sada čita pojam i odgovara na pitanja, onaj koji je imao pojam, sada postavlja pitanja).

Napomena: U nekim poljima može stajati više pojmova, neka polja mogu ostati prazna.

U grupi izradite veliku **lentu vremena** (koja se može postaviti na pano). Na lentu vremena uvrstite pojmove iz tablice. U sredini lente posložite slike pripadnika obitelji Oršić. S donje strane lente uvrstite povijesne događaje/ osobe u Hrvatskoj. Na gornju stranu lente uvrstite povijesne događaje/ osobe iz Europe i svijeta. Odaberite različite boje za svako veliko povijesno razdoblje, odredite od kad do kad je trajalo to razdoblje i u tom razmaku ga obojite.

9.2. NASTAVA NA TERENU: ZADACI ZA AKTIVNO UČENJE NA IZVANUČIONIČKOJ TERENSKOJ NASTAVI

Izvanučioničku nastavu treba organizirati dugo prije samog polaska, na što je već prethodno stavljen naglasak. Za nastavnika to znači uklapanje odlaska na teren u godišnji izvedbeni kurikulum. Dobro pripremljeni učenici znat će što će raditi tijekom i nakon obilaska te neće lutati u dvorcu i oko njega. Prije odlaska na teren, nije naodmet učenike podsjetiti na kulturu ponašanja tijekom grupnih obilaska muzeja i dvorca.

Terenska nastava pruža učenicima priliku upoznati se s poviješću u autentičnom prostoru te im omogućuje da pretoče teorijsku u praksu. Zorni prikaz učenicima uvelike pomaže u predočenju i shvaćanju povijesnog vremena te zamišljanju svakodnevnog života ljudi u to doba, ali ih i senzibilizira za kulturnu baštinu (općenito i u zavičaju).¹⁵³ Rad na terenu učenicima ujedno pruža mogućnost aktivnog rada, rješavanja zadataka i istraživanja. U takvoj je nastavi učenik istraživač, povjesničar, arheolog i znanstvenik, a nastavnik je njegov pomagač, mentor i organizator.¹⁵⁴

Terenska nastava također ima zadatak, ako ju nastavnik opremi adekvatnim materijalima, osposobiti učenike za samostalno istraživanje i rješavanje problema.¹⁵⁵ Također, nema samo obrazovni aspekt, već i odgojni. Podjela u grupe i međusobna interakcija učenicima služi za stvaranje socijalnih vještina, stvaranje povoljnih situacija za učenje, razmjenu ideja i dijalog.¹⁵⁶

Često su izleti, pogotovo na udaljena mjesta, pretrpani sadržajem različitog karaktera kako bi se učenicima predstavilo više sadržaja u najmanjem mogućem vremenu. No trebali bismo porazmisliti o takvom postupanju i o tome je li takav pristup dobar za učenike, ciljeve i ishode nastave te za sam doživljaj nastave. Prednost izleta u zavičaju je blizina i dostupnost, ako je muzej, spomenik ili dvorac u blizini škole, nastavnik ne mora brinuti o ispunjavanju dana različitim aktivnostima, već se fokusira na cilj terenske nastave. Stoga je najbolja opcija

¹⁵³ Detling, „Izvanučionička nastava u Muzeju Slavonije,“ 262.

¹⁵⁴ Matijević, Radovanović, *Nastava usmjerena na učenika*, 155.

¹⁵⁵ Skok, *Izvanučionička nastava*, 124.

¹⁵⁶ Cindrić, Miljković, Strugar, *Didaktika i kurikulum*, 187.

učenicima predstaviti, kao u ovom primjeru, samo jedan segment muzejske izložbe na kojeg se onda podrobnije mogu fokusirati i preciznije ga istražiti.¹⁵⁷

Učenici u muzeju prate vodstvo muzejskog pedagoga koji ih vodi kroz postav muzeja te oko dvorca. Muzej seljačkih buna sastoji se od tri skupine izložbenih prostorija. Jedna skupina predstavlja svakodnevicu obitelji Oršić te plemićki život u 18. stoljeću, druga predstavlja srednjovjekovno vrijeme, utvrdu Samci i druge okolne utvrde te Veliku seljačku bunu 1573. godine, treća skupina predstavlja razdoblje hrvatskog narodnog preporoda u kojem su i Oršići bili vrlo aktivni.¹⁵⁸ Učenici, osim što trebaju pratiti predavanje stručnjaka, također mogu postavljati pitanja i izraziti svoje zanimanje za pojedine izložke.

Svrha muzeja je upoznati učenike i informirati ih o nekom povijesnom razdoblju, no oni mogu poslužiti i kao mjesto čuvanja povijesnih izvora koje će učenici, kao u ovom primjeru, koristiti u daljnjoj nastavi. No muzejske postavne učenici mogu shvatiti kao još jedno područje interpretacije. Mogu se zapitati (ili ih nastavnik na to može usmjeriti): *Postoje li i drugi predmeti/ slike koje nisu ovdje izložene? Gdje su oni i zašto nisu postavljeni? Zašto su izložci poredani upravo ovim redoslijedom? Tko je osmislio izložbu i što nam želi poručiti?*¹⁵⁹

Nastavnik ni tijekom posjeta muzeju i vodstva muzejskog pedagoga na odmara. Dio njegove zadaće, priprema učenika za proučavanje povijesnog razdoblja 18. stoljeća i priprema za posjet muzeju (pripremanje učenika i radnih listića), ostvaren je još tijekom prethodnih nastavnih sati. Ali nastavnika čeka još mnogo posla, treba učenike motivirati da postavljaju pitanja i aktivno promatraju izložke, to može činiti i vlastitim primjerom.¹⁶⁰

Učenici u pamćenje mogu pohraniti mnoštvo informacija o nekom predmetu, ali samo ako je njihova pozornost usmjerena na njega.¹⁶¹ Nastavnik može pripremiti kratke igre za učenike kako ne bi izgubili fokus tijekom predavanja stručnjaka (može se ostvariti i u dogovoru s njim). Za ovaj primjer osmišljena je igra „Vidim da je predmet...” u kojoj grupe učenika okupljaju oko različitih izložaka te jedan za drugim moraju iznijeti jednu činjenicu o predmetu kojeg gledaju: Vidim da je predmet ...crvene boje, ...od srebra, ...jako ukrašen. Time će se učenici ujedno pripremiti i za dio svojih zadataka koji zahtjeva analizu i interpretaciju.

¹⁵⁷ Detling, „Izvanučionička nastava u Muzeju Slavonije,“ 262.

¹⁵⁸ *Muzej seljačkih buna*, <https://msb.mhz.hr/zbirke/> (pristup 4.1.2021).

¹⁵⁹ Detling, „Izvanučionička nastava u Muzeju Slavonije,“ 263.

¹⁶⁰ Isto, 265.

¹⁶¹ Koren, *Čemu nas uči povijest?*, 18.

Učenici po završetku obilaska dobivaju grupne zadatke te potrebnu količinu vremena za njihovo rješavanje. Kako ne bi došlo do pitanja, zabuna i nesuglasica najbolje je učenike podijeliti na nastavnom satu koji prethodi terenskoj nastavi kako bi svi znali s kime surađuju te se odmah mogu fokusirati na rješavanje zadataka. Dio zadataka neće moći riješiti na terenu, već je predviđeno ta to učine kod kuće prije sljedećeg nastavnog sata povijesti kada će sastavljati izložbu na panou.¹⁶²

Kako bi mogli izgledati zadaci na temu domaćeg plemstva u 18. stoljeću, ako se polazi od svakodnevice plemićke obitelji Oršić i njihovog ladanjskog imanja u Gornjoj Stubici? Nastavnik treba sastaviti kreativne, ali i dovoljno zahtjevne zadatke za učenike, no također ih treba pustiti da samostalno rješavaju zadatke, istražuju prostor oko sebe i međusobno surađuju. Nastavnik pomaže ako uoči probleme u grupama ili ako se učenici jave s problemom.

U istraživačkom dijelu terenske nastave, učenici su podijeljeni u pet skupina po četiri člana. Na svakom radnom listiću postoji dovoljno zadataka za sve učenike kako nitko ne bi ostao izostavljen ili bez zadatka. Po završetku vodstva, učenici započinju rješavanje dijela zadataka koji se mogu obaviti na terenu. Zadaci se odnose na prikupljanje podataka, promatranje i fotografiranje izložaka te naknadno na njihovu interpretaciju i analizu.

Ostali zadaci i formiranje izložaka za pano-izložbu učenici sastavljaju u grupnom radu prije sljedećeg nastavnog sata. Osim pronalaženja i fotografiranja povijesnih izvora, učenici ih u svom radu trebaju analizirati, staviti u kontekst vremena i donositi vlastite zaključke, izdvojiti karakteristike nekog predmeta ili građevine te prema tome stvoriti vlastiti crtež predmeta/ građevine te od jednostavnijih kognitivnih procesa dolaze do složenijih.¹⁶³ Učenicima će izložbeni predmeti poslužiti kao argumenti za donošenje zaključaka o tadašnjem vremenu, za kontekstualizaciju i generalizaciju.¹⁶⁴

Prva je skupina zadužena za promatranje i analiziranje samog dvorca (Radni listić 1). Učenici mogu hodati po dvorcu, promatrati, otići u vrt ili vinograd kako bi zapisali sve što je potrebno za rješavanje zadatka. Kod rješavanja zadataka pomaže im tlocrt dvorca na radnom

¹⁶² Preporuka je da nastavni listovi za terensku nastavu nisu preopširni te da učenicima ne odvrćaju pažnju od toga što trebaju učiniti. U navedenim primjerima stvoreno je razgraničenje zadataka koji se trebaju riješiti na terenu i onih koje učenici rješavaju kod kuće te je sve predočeno na jednom radnom listiću. Detling, „Izvanučionička nastava u Muzeju Slavonije,“ 265.

¹⁶³ Suzana Pešorda, „Usklađivanje kurikuluma zavičajne povijesti kao dodatne nastave u gimnazijama s kurikulumom Povijesti u gimnazijama,“ *Povijest u nastavi* 1/31 (2020), 12.

¹⁶⁴ Detling, „Izvanučionička nastava u Muzeju Slavonije,“ 263.

listiću. Ujedno se moraju snalaziti u prostoru, geografskom i prostoru dvorca, kako bi zaključili gdje se nalaze i kamo trebaju ići. Zadatak učenika je da obiđu dvorac, pregledaju prostorije te vidjeti da jedna prostorija vodi u drugu, gotovo sve su međusobno spojene. Posebnu pozornost trebaju obratiti na prostor kapele koja se prostire kroz prizemlje i prvi kat. Osim samog prostora dvorca, učenici trebaju obići i okolni vanjski prostor te prošetati kroz vinograd, u kojem mogu vidjeti da se obrađuje još na starinski način, te kroz park oko dvorca. Budući da se neki dijelovi stare utvrde mogu vidjeti i obići, učenici mogu usporediti, prema onome što vide i što su naučili, srednjovjekovni burg i barokni dvorac i zaključiti koje su se sve promijene dogodile.

Druga skupina dobiva zadatak promatranja i fotografiranja portreta iz 18. stoljeća s prikazima predstavnika obitelji Oršić (Radni listić 2). Zadaci obuhvaćaju poznavanje baroka kao umjetničkog stila u umjetnosti i odijevanju te svjedoče o bogatstvu obitelji Oršić u to doba. U drugom dijelu radnog listića, kojeg učenici ne rješavaju na terenu, trebaju analizirati i interpretirati pojedine portrete te ih usporediti s onima na radnom listiću (kojih nema u dvorcu). Fokus je na promatranju odjeće, interpretaciji njezinog značenja, zaključivanja kakvog je statusa bila obitelj koja se tako odijevala te mogu li portreti zavarati promatrača. Odjeću Oršića trebaju usporediti s odjećom koja se nosila u različitim dijelovima Europe (u prikazu njemačka, engleska i francuska gospoda).

Treća skupina u dvorcu i muzeju fotografira plemićke grbove (Radni listić 3). Grbovi su do danas u većini obitelji izumrli, no u to su vrijeme bili vrlo popularni među plemićima. Također, grbovi mogu svjedočiti i o genealogiji same obitelji, o izumiranju jedne grade ili ženidbi te stapanju dvaju grbova. Učenici grbove mnogih plemićkih obitelji mogu pronaći na predmetima, portretima i info-plakatima. Trebaju obratiti pozornost na grbove Oršića (kod Josipe Oršić spojeni grb Oršića i Zichyja), promatrati i fotografirati i druge grbove kako bi ustanovili sličnosti i razlike među njima. U drugom dijelu zadatka učenici trebaju detaljno opisati grb Oršića iz 18. stoljeća koristeći heraldičku terminologiju te interpretirati njegove simbole i usporediti ih sa simbolima na drugim grbovima.

Četvrta skupina proučava baroknu sakralnu umjetnost (Radni listić 4). Grupa se treba fokusirati na kapelu sv. Franje Ksaverskog s izložbom crkvenih predmeta i crkvenog tekstila. Učenici trebaju izdvojiti nekoliko predmeta koje će pobliže opisati te interpretirati izvor u skladu s kontekstom u kojem je nastao. Potom učenici izrađuju kratke informativne tekstove o predmetima koje su odabrali.

Peta skupina proučava materijalne izvore vezane uz svakodnevni život u dvorcu (Radni listić 5). Kao i prethodna skupina, učenici odabiru nekoliko predmeta koje će analizirati i interpretirati. Također, u ovom se zadatku proučava i sam postav izložbe. Učenicima se postavlja pitanje su li prostorije u vrijeme Oršića izgledale kao što je to prikazano u koncepciji izložbe.

Svakoj skupini, izuzev skupine četiri, posljednji zadatak je kreiranje vlastitog prikaza dvorca/ odjeće/ prostorije u skladu s činjenicama koje su usvojili. Učenici trebaju najprije analizirati i interpretirati izvore, donositi zaključke o njima te stvarati generalizacije kako bi iz tih informacija stvorili vlastiti prikaz. Četvrta skupina ima zadatak izrade kratkih tekstova o crkvenim predmetima, no kod izrade primjenjuju jednake kriterije kao prethodne skupine.

Nakon obavljene terenske nastave, učenici se vraćaju na dogovoreno mjesto. Zadatke koje nisu mogli riješiti tijekom boravka na terenu, trebaju riješiti kod kuće i pripremiti ih za postavljanje izložbe koja slijedi nakon terenske nastave. Nakon rješavanja zadataka učenici će moći opisati život obitelji Oršić koristeći povijesne izvore, objasniti izgled tipičnog baroknog dvorca, izdvojiti najmanje tri karakteristična obilježja barokne umjetnosti, prepoznati osnovne dijelove grba te na temelju analize izvora kreirati vlastiti crtež (dvorca, grba, haljine, prostorije) primjenjujući opća obilježja baroka.

GRUPA 1: RADNI LISTIĆ = DVORAC ORŠIĆ U GORNJOJ STUBICI

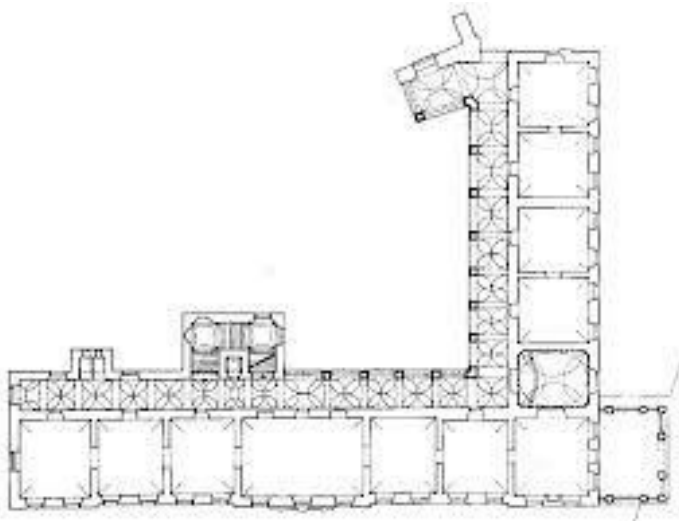
Na terenu: Dobro promotrite dvorac, prošetajte oko njega. Detaljno opišite dvorac. Možete li uočiti koji dijelovi dvorca odstupaju od glavnine? Opišite dijelove koji odstupaju. Možete li zaključiti jesu li nastali (i kada) prije ili nakon izgradnje baroknog dijela dvorca? Zabilježite i fotografirajte sve zanimljivosti i karakteristike dvorca. Pomoću njih kod kuće odgovorite na ostala pitanja.

Možete li zaključiti koja je bila namjena dvorca? Po čemu ste to zaključili? Ispunite tablicu kako biste došli do pravog odgovora. Nemojte se zavarati, ne možete suditi samo prema jednoj karakteristici! Prisjetite se i da je dvorac izgrađen na mjestu srednjovjekovnog burga, mogu li se vidjeti još njegovi ostaci?

srednjovjekovni burg	barokni dvorac

Kako izgleda unutrašnjost dvorca? Koliko ima prostorija? Čemu su služile? Gdje su se mogle nalaziti spavaće i dvorane za goste, a gdje kuhinja? Kako su povezane prostorije? Koliko su velike? Obratite pozornost na kapelu, opišite njezinu veličinu i smještaj. Kao pomoć koristite tlocrt dvorca.

Koje ste prostorije posjetili tijekom obilaska izložbe? U kojim prostorijama se nalaze izložci iz 18. stoljeća (označite na tlocrtu). S koje strane dvorca smo ušli, tj. gdje se nalazi ulazni portal (označite)?

tlocrt dvorca Oršić u Gornjoj Stubici („Dvorac Oršić.“ *Registar kulturnih dobara RH.* <https://registar.kulturnadobra.hr/> (pristup 10. 12. 2020.))

Kod kuće: Nabrojite još neke dvorce koji se nalaze u vašem zavičaju. Na papiriće ispišite njihova imena kako bismo ih mogli smjestiti na kartu kao dio izložbe u školi.

U grupi izradite crtež (veliki da stane na pano)! Odaberite perspektivu koju želite i budite što precizniji. Pripremite malu „info-tablicu“ s najvažnijim podacima o dvorcu koju ćemo dodati uz crtež.

Kako bi izgledao vaš dvorac da ste plemić/ plemkinja u 18. stoljeću? Koliko biste novca morali potrošiti na njega? Kakve ukrase bi imao? Gdje bi bio smješten? Izradite crtež svog dvorca!

GRUPA 2: RADNI LISTIĆ = MODA 18. STOLJEĆA

Na terenu: Pogledajte i fotografirajte portrete pripadnika obitelji Oršić. Čije portrete ste pronašli? Kada su izrađeni (godina ili stoljeće)? Koje su veličine? Kakve okvire imaju? Možete li procijeniti koliko godina imaju osobe sa slika? Detaljne opise dvaju portreta napisat ćete kod kuće i pripremiti za izložbu (pomoći će vam pitanja na radnom listiću).

Kod kuće: Usporedite portrete koje ste pronašli u muzeju s portretima Marije Terezije Oršić rođ. Wintershoffen (nastao krajem 17. stoljeća), kasnijim portretom Josipe Oršić rođ. Zichy (druga polovica 18. stoljeća) i Adama Oršića (početak 19. stoljeća). Izvor: *Grofovi Oršić u Hrvatskom zagorju*. Muzeji Hrvatskog zagorja, Muzej seljačkih buna: Gornja Stubica, 1996.

Koja je ovo vrsta povijesnog izvora?

Koliko su vješti bili slikari u izradi ovih portreta?

Tko je prikazan na portretu? Zašto je ta osoba značajna?

Koja je svrha izrade ovakvog portreta? Gdje se nalazio u dvorcu?

Detaljno opišite odjeću osoba sa slike! Opišite koji se materijal koriste, koji se ukrasi ili detalji nalaze na odjeći?

Možete li prema odjeći zaključiti kako je bogata bila obitelj? Po čemu to možete zaključiti? Mogu li vas portreti zavarati? Zašto? Kako se vi odijevate za fotografiranje?

Usporedite portrete Oršića s prikazima odjeće 18. stoljeća iz knjige Johna Peacocka. Što uočavate? Što možete zaključiti o modi (bogatijeg plemstva) u Banskog Hrvatskoj u usporedbi s europskom modom?

Napišite mali izvještaj o odijevanju pripadnika obitelji Oršić s fotografijama koje ste slikali u muzeju i pripremite ih za izložbu na panou.

Kako biste se vi odijevali da živite u 18. stoljeću? Koliko bi raskošna bila ta odjeća i koliko bi koštala? Nacrtajte svoje barokno odijelo ili baroknu haljinu!

Izvor: Peacock, John. *Povijest odijevanja na Zapadu : od antičkog doba do kasnoga 20 stoljeća*. Zagreb: Golden marketing-tehnička knjiga, 2007.

GRUPA 3: RADNI LISTIĆ = HERALDIKA

Na terenu: pronađite i fotografirajte sve grbove koje možete pronaći na dvorcu i u muzeju (u izložbama 18. stoljeća)! Čije ste grbove pronašli? Kako izgledaju? Jesu li svi isti/ slični? Koji odstupaju? Gdje ste ih pronašli? Jeste li uočili i neke druge grbove koji ne pripadaju Oršićima? Kome oni pripadaju i zašto se ovdje nalaze? Fotografirajte grbove koje ste pronašli.

Kod kuće:

Dijelovi grba

ŠTIT (heraldičko lijevo – naša desna strana; heraldičko desno – naša lijeva strana)

KACIGA

PLAŠTEVI (privjesci koje su vitezovi pričvršćivali ispod kacige)

NAKIT ILI UKRAS (ukras kacige sastoji se od likova)

boje crveno, plavo, zeleno, crno te kovine zlato (žuto) i srebro (bijelo)

grb obitelji Oršić iz 18. stoljeća (Izvor: *Grofovi Oršić u Hrvatskom zagorju*. Muzeji Hrvatskog zagorja, Muzej seljačkih buna: Gornja Stubica, 1996)

Kako se zove pomoćna povijesna znanost koja se bavi proučavanjem grbova?

Tko je upotrebljavao grbove? Što su oni označavali?

Gdje biste mogli pronaći ovakav grb (na kojim građevinama, spisima, predmetima)?

Detaljno analizirajte grb koristeći heraldičke pojmove. Opišite svaki detalj kojeg vidite.

Prisjetite se događaja na hrvatskom području u 15. i 16. stoljeću. Što simbolizira prikaz na štitu?

Što nam ovaj grb govori o pripadnicima obitelji Oršić?

Je li samo obitelj Oršić imala ove likove/ prikaze na grbu? Istražite imaju li i druge obitelji tog vremena slične simbole! Koje elemente imaju drugi grbovi koje ste pronašli? Istražite kome pripadaju ti grbovi. Usporedite ih s grbom Oršića! (koristite slike koje ste fotografirali na terenskoj nastavi)

Napišite kratki tekst za ovaj grb u obliku legende kao što ste vidjeli u muzeju! Tekst ćete uključiti u izradu izložbe na panou.

Po uzoru na grbove koje ste vidjeli u muzeju, izradite grb svoje obitelji (možete svoju obitelj zamoliti za pomoć)!

GRUPA 4: RADNI LISTIĆ = CRKVENA UMJETNOST

Na terenu: Dobro promotrite predmete u izložbi crkvene umjetnosti dvorske kapale. Iz kojih sve crkava dolaze predmeti? Od kojih su materijala? Kako su smješteni u izložbi? Fotografirajte izložke koji su vam najzanimljiviji, najljepši ili jedinstveni. Promotrite fresku i oltarnu sliku. Možete li procijeniti koliko je visoka kapela? Koliko oltara ima? Ima li prozore? Poslikajte sve zanimljivosti koje vam mogu pomoći u rješavanju drugih zadataka.

Koja je ovo vrsta povijesnog izvora?

Kada je nastao prikaz?

Je li poznat autor ovog djela?

Gdje se nalazi ovaj prikaz?

Koje su boje istaknute?

Što predstavlja ovaj prizor? Ima li više radnji? Koje su to radnje?

Koje elemente vidite na slici, a zapravo ne postoje? (npr. lukovi, prozori) Možete li zaključiti čemu služe ti elementi?

Na fresci je prikaz kupole. Postoji li ta kupola zaista? Kakav je zid na kojoj je oslikana freska? Kakvog je oblika kapela?

Koje sve crkvene motive prepoznajte na ovoj fresci?

Samostalno istražite kako se izrađuju freske!

Kod kuće pripremite kratki opis ovih freskaka. Pripremite opis i fotografije koje ste slikali tijekom posjeta muzeju za izložbu.

Kod kuće:

Odaberite četiri predmeta (2 skulpture, 2 misna predmeta) te ih interpretirajte uz pomoć pitanja.

Pitanja za skulpture:

Koja je ovo vrsta povijesnog izvora?

Kada je nastao? Je li poznat autor ovog djela? Iz koje je crkve dopremljena skulptura?
Od kojeg je materijala izrađena skulptura? Je li taj materijal dugog ili kratkog vijeka?
Opišite izgled same skulpture. Koliko je velika? Izgleda li teško?
Odaje li skulptura dojam dinamike ili je statična? Kako ste to zaključili?
Koga prikazuje skulptura? Istražite tko je bila ta osoba!
Detaljno opišite stanje skulpture? Je li u savršenom stanju? Vidite li na njoj tragove oštećenja i kakve?
Nedostaju li dijelovi skulpture? Koji?
Kakvu odjeću nosi lik? Detaljno je opišite.
Možete li prepoznati boje koje su se nalazile na skulpturi?
Prema odgovorenim pitanjima sastavite kratak opis skulpture te uz njega priložite fotografiju koju ste slikali u muzeju za izložbu u školi.

Pitanja za crkvene predmete:

Koja je ovo vrsta povijesnog izvora?
Kada je nastao ovaj predmet?
Je li poznat autor ovog predmeta? Postoji li podatak o tome gdje je predmet izrađen? Iz koje je crkve dopremljen predmet?
Od kojeg je materijala izrađen predmet? Je li taj materijal dugog ili kratkog vijeka?
Opišite izgled same skulpture. Koliko je velika? Izgleda li teško?
Izgleda li predmet skupocjeno ili jeftino? Tko si ga je mogao priuštiti?
Koja je namjena ovog predmeta? Kako se on zove? Tko ga je koristio za vrijeme mise?
U kakvom je stanju predmet? Nedostaju li dijelovi predmeta? Ima li oštećenja?
Možete li izdvojiti crkvene elemente na ovom predmetu (prikaz anđela, svetaca)?

GRUPA 5: RADNI LISTIĆ = PREDMETI IZ SVAKODNEVICE

Na terenu: Ponovno obiđite izložbu s predmetima obitelji Oršić iz 18. stoljeća. Koje sve predmete možete pronaći? Čemu služe predmeti (za lov, kuhanje itd.)? Kada i gdje su izrađeni? Odstupaju li neki predmeti? Jesu li svi predmeti iz istog stoljeća? Odaberite četiri najzanimljivija, najljepša ili jedinstvena predmeta te pomoću pitanja na radnom listiću interpretirajte izvor. Zabilježite najvažnije podatke o predmetima. Kod kuće napišite kratki opis predmeta te pripremite opis i fotografije koje ste slikali u muzeju za razrednu izložbu.

Kako izgleda izložba? Možete li prošetati oko svakog izložka? Zašto su neki predmeti ograđeni? Kako se trebaju posjetitelji ponašati tijekom obilaska? Zašto su odabrani upravo ti predmeti za ovu izložbu? Mislite li da postoje i drugi predmeti koji su pripadali Oršićima? Što mislite, čemu uopće služi muzej?

Kod kuće:

Koja je ovo vrsta povijesnog izvora?
Čemu služi ovaj predmet? Gdje bi se u dvorcu nalazio takav predmet? Tko ga je koristio?
Kada je izrađen predmet? Gdje je izrađen i zašto baš tamo (ukoliko to možete saznati)?
Od kojeg je materijala izrađen predmet? Je li to skupocjeni ili jeftini materijal?
Je li predmet oštećen ili dobro očuvan? Jesu li se na tom predmetu radila restauracija?

Postoje li na predmetu nekakvi natpisi? Što nam oni govore?

Detaljno opišite izgled predmeta. Koje se boje ističu? Ima li posebnih ukrasa na predmetu?

Koristite li danas ovakav predmet? Kako izgleda današnja verzija? Izgleda li jednako kao ova iz 18. stoljeća?

Izvor: fotografija autorice

Promotrite fotografiju prve prostorije izložbe. Opišite kako je posložena prostorija (gdje se što nalazi)? Zašto su neki predmeti u posebnim vitrinama? Po čemu je ova prostorija jedinstvena? Što se nalazi pokraj svakog predmeta (kako bismo znali što je što)? Popišite inventar ove prostorije (po vašim bilješkama, fotografijama i sjećanju)! Mislite li da je razmještaj predmeta djelo stručnjaka koji su postavljali izložbu ili su tako sobe uređivali plemići u 18. stoljeću?

Zamislite da ste plemić/ plemkinja u 18. stoljeću. Kakve biste predmete vi naručivali? Kamo biste ih postavili? Što biste sve kao plemić trebali? Nacrtajte/ skicirajte kako biste uredili ovakvu prostoriju!

9.3. NASTAVA NAKON NASTAVE: PROJEKT PRIPREME RAZREDNE IZLOŽBE

Projektna nastava nije novitet suvremene didaktike, već je stara gotovo sto godina. Od najpoznatijih didaktičara kao što su John Dewey i William H. Kilpatrick pa sve do danas, uočava se prednost projekata i rješavanja problema ili istraživanja u nastavi. No, suvremena didaktičko-metodička terminologija i dalje nije usuglašena oko točnog određenja projektne nastave. Dvoji se predstavlja li ona nastavnu strategiju, metodu ili nastavni oblik.¹⁶⁵ Kako ju god klasificirali, praktična nastava i povezivanje rada rukama i intelektualnog iznimno su korisne aktivnosti za intelektualni, socijalni i psihomotorički razvoj učenika.¹⁶⁶

Nakon provedbe izvanučioničke terenske nastave učenicima preostaju zadaci za grupni rad koji obavljaju do sljedećeg dogovorenog nastavnog sata. Ukoliko nastavnik smatra da je zadao zahtjevne zadatke ili veliku količinu zadataka, projektni zadatak može organizirati i nekoliko tjedana nakon nastave. No najbolja je opcija postavljanje izložbe, odnosno izrada projekta, neposredno nakon terenske nastave na prvom sljedećem nastavnom satu. Projektna nastava u ovom primjeru obuhvaća dva nastavna sata.

Projektni zadatak je usmjerena prema samostalnom istraživanju (istraživačka nastava). „Jasno je da on [učenik] rješava probleme koji su već riješeni, ali su njemu nepoznati. Pri rješavanju problema izražava se učenikovo mišljenje, bez kojeg apsolutno ne možemo govoriti o problemskoj nastavi. Rješavanjem problema potiče se razvoj mišljenja, posebno kreativnog.“¹⁶⁷ Umjesto s problemom i pitanjem, učenici se susreću sa zadatkom kojeg moraju najprije dobro proučiti, zatim sastaviti i na kraju prezentirati. Pitanje ovog projekta glasi: *Kako je izgledala svakodnevnica obitelji Oršić na njihovom stubičkom imanju u 18. stoljeću?* Učenici ujedno moraju odgovoriti na pitanje kako je izgledao život uglednog plemstva u Hrvatskom zagorju, a pritom Oršiće koristiti kao primjer iz kojeg će donositi zaključke. Odgovor na pitanje trebaju prikazati u obliku izložbe na panou u učionici ili hodniku škole. Prije postavljanja izložbe, učenici jedni drugima predstavljaju svoje radove te ih zajedno s nastavnikom komentiraju i vrednuju. Svaki projekt postaje jednostavniji ako je sadržaj učenicima zanimljiv, ali i poznat, kao u slučaju zavičajne povijesti.¹⁶⁸

¹⁶⁵ Matijević, Radovanović, *Nastava usmjerena na učenika*, 163.

¹⁶⁶ Isto, 156.

¹⁶⁷ Rendić Miočević, *Učenik istražitelj prošlosti*, 40.

¹⁶⁸ Husanović-Pejnović, *Održivi razvoj*, 69.

Nastavnik može sam odrediti strukturu projekta (izložbe), no bilo bi poželjno da učenici osim samog istraživanja ujedno i nauče kako argumentirati svoje stavove i mišljenje, prihvaćati ili odbijati tuđe prijedloge te raditi u timu, a to se može postići prepuštanjem odlučivanja učenicima. Ujedno se tako kod učenika razvijaju socijalne vještine, pregovaračke vještine, smisao za zajedništvo i međusobno uključivanje i uvažavanje.¹⁶⁹ Riječima Bloomove revidirane taksonomije, učenici će vrednovati različite načine sastavljanja izložbe kako bi se dogovorili koji je najbolji i kojeg će prihvatiti.¹⁷⁰

U projektnoj nastavi učenici mogu uključiti sve svoje sposobnosti, znanja i vještine. Činjenično znanje, teorija i praksa analize izvora, snalaženje u vremenu i prostoru, sažimanje dobivenih informacija, njihova prezentacija i uklapanje u projekt važne su kompetencije u nastavi povijesti, no koristit će učenicima i izvan nje.¹⁷¹ Razvoj psihomotornih sposobnosti također je jedna od prednosti projektne nastave, a tu vještinu treba posebno jačati budući da ju je nastava „izgubila“ ukidanjem ili smanjivanjem satnice mnogih školskih predmeta ili na kojima su učenici radili rukama.¹⁷²

U svakom slučaju, projektna nastava nudi učenicima mogućnost samostalnog otkrivanja, razvijanja intelektualnih vještina, jačanja sposobnosti rješavanja problema ili dolaženja do točnih zaključaka. „Rješavanje problema nudi učenicima izazov i zadovoljstvo u otkrivanju novog znanja, učenici preuzimaju odgovornost za vlastito učenje, takvo je učenje zabavno, a pridonosi i razvoju kritičkog mišljenja.“¹⁷³

Projektom i grupnim radom učenici razvijaju i jačaju važne kompetencije koje će im biti potrebne tijekom života, obrazovanja i osobnog napredovanja. Učenici će naučiti kako raditi u grupi, kako preuzeti inicijativu, kako se dogovarati i poštivati tuđe mišljenje, brzo razmišljanje, poštivanje razlika (između osoba i mišljenja).¹⁷⁴ Te se kompetencije mogu i trebaju razviti tijekom školovanja.

U projektnoj nastavi koja slijedi nakon posjeta muzeju i dvorcu, učenici prema vlastitom nahođenju te međusobnom dogovoru samostalno postavljaju izložbu na panou. U muzeju su već uočili, a nastavnik može na to i podsjetiti, da se muzejski izložci ne postavljaju

¹⁶⁹ Matijević, Radnovanović, *Nastava usmjerena na učenika*, 156.

¹⁷⁰ Koren, *Čemu nas uči povijest?*, 100.

¹⁷¹ Rendić Miočević, *Učenik istražitelj prošlost*, 41.

¹⁷² Matijević, Radnovanović, *Nastava usmjerena na učenika*, 157.

¹⁷³ Isto, 164.

¹⁷⁴ Isto, 167.

nasumičnim rasporedom, već da je svaki postav pomno razrađen i isplaniran. Tako treba biti i s razrednom izložbom.

Učenici pripremaju kartu Hrvatskog zagorja na kojoj označavaju gdje su bili, odnosno označavaju lokaciju dvorca Oršić u Gornjoj Stubici, te položaj nekih drugih dvoraca iz istog razdoblja kojima obiluje Hrvatsko zagorje. Također, postavljaju crtež dvorca kojeg je jedna od skupina trebala izraditi. Oko tih se sastavnica dogovorenim redosljedom postavljaju svi ostali materijali: portreti plemića s pripadajućim opisima, grbovi s opisima, detaljno razrađena lenta vremena i ostali materijali koje su učenici pripremili prema uputama na radnim listićima. Nakon svih aktivnosti, učenici će moći kreirati razrednu izložbu prema rezultatima grupnog rada, prosuditi kako je izgledao život zagorskog plemstva 18. stoljeća navodeći generalizacije iz analize izvora i izdvojiti najmanje tri opća obilježja baroka prema rezultatima analize izvora.

9.4. VREDNOVANJE I SAMOVREDNOVANJE GRUPNOG I PROJEKTOG RADA

Na kraju nastavnog procesa dolazi evaluacija učenika i nastave. Vrednovanje učenika izazovan je dio nastave za nastavnike, a često stresan za učenike. Uza sva moderna didaktička i pedagoška rješenja, još uvijek nije pronađeno univerzalno rješenje problema provjeravanja i ocjenjivanja učenika.¹⁷⁵ „Stoga se ocjenjivanju mora pristupati s mnogo pažnje, ozbiljnosti, pedagoškog takta i razumijevanja učenikovih poteškoća.“¹⁷⁶ Povratna informacija tijekom postupka evaluacije služi nastavniku kao orijentir za daljnji rad: *Jesu li zadaci bili preteški ili prejednostavni? Jesu li učenici stekli nova znanja i vještine? Na koji način se treba strukturirati daljnja nastava?*

Praćenjem, vođenjem evidencije o aktivnostima i uočavanjem ponašanja učenika, nastavnik uzima u obzir razne faktore koji doprinose razvoju učenika tijekom odgojno-obrazovnog procesa, a jednom riječju postupak nazivamo vrednovanje.¹⁷⁷ „Vrednovanje je sustavno prikupljanje podataka u procesu učenja i postignutoj razini ostvarenosti odgojno-obrazovnih ishoda, kompetencijama, znanjima, vještinama, sposobnostima, samostalnosti i

¹⁷⁵ Sandra Kadum Bošnjak, Davorin Brajković, „Praćenje, provjeravanje i ocjenjivanje učenika u nastavi,“ *Metodički obzori* 2 (2007), 37-38.

¹⁷⁶ Isto, 48.

¹⁷⁷ Isto, 47.

odgovornosti prema radu, u skladu s unaprijed definiranim i prihvaćenim metodama i elementima.“¹⁷⁸

U nastavi postoje tri elementa vrednovanja, a njih čine činjenično, konceptualno i proceduralno znanje. Činjenično znanje obuhvaća poznavanje osnovnih povijesne terminologije, događaja, procesa i slična znanja. Konceptualno znanje u nastavi Povijesti podrazumijeva poznavanje temeljnih povijesnih koncepata kao temelja za poznavanje i proučavanje povijesti. Proceduralno znanje obuhvaća poznavanje i primjenu metoda, postupaka i procedura za istraživanje prošlosti.¹⁷⁹

No vrednovanje ne podrazumijeva samo popunjavanje rubrika u imeniku brojčanim ocjenama, već je mnogo više od toga. U odgojno-obrazovnom procesu vrednovanju se pristupa na tri načina. Vrednovanje služi brojčanom ocjenjivanju učenika, nakon obrađene nastavne cjeline (vrednovanje naučenog), kontinuiranom praćenju aktivnosti učenika (vrednovanje za učenje) ili samovrednovanju (vrednovanje kao učenje).¹⁸⁰

Uz postupke vrednovanja, zadatak nastavnika je i pratiti i bilježiti aktivnosti i postignuća učenika tijekom nastave, provjeravati razinu ostvarenosti ishoda te ih ocijeniti brojčanom vrijednosti.¹⁸¹ No nastavnik ne bi trebao pratiti samo intelektualne sposobnosti učenika i njihovo znanje o činjenicama i terminologiji, već i druga znanja, vještine i sposobnosti. Učenici koji samostalno rješavaju problemske zadatke i primjenjuju znanje posjeduju stvaralačke sposobnosti, učenici koji dobro surađuju s drugima, spremni su pomoći i stvaraju radne navike posjeduju smisao za kolektivan rad.¹⁸² Takve i slične sposobnosti također su vrijedan faktor odgojno-obrazovnog procesa i vrijedni za život i razvoj čovjeka.

Grupna i projektna nastava omogućavaju nastavniku da osim kognitivnih sposobnosti svojih učenika uoči i procjenjuje i razvoj njihovih sposobnosti (npr. komunikacija, kooperativnost, samostalnost, tolerancija).¹⁸³ Umjesto traženja i vrednovanja stečenih informacija, odnosno činjenično znanja, u projektnoj nastavi može se pratiti i vrednovati

¹⁷⁸ „Pravilnik o načinima, postupcima i elementima vrednovanja učenika,“ (Zagreb: Narodne novine, br. 67/14, 81/15), čl. 2.

¹⁷⁹ *Kurikulum nastavnog predmeta Povijest*, 68.

¹⁸⁰ *Kurikulum nastavnog predmeta Povijest*, 68-69.

¹⁸¹ „Pravilnik o načinima, postupcima i elementima vrednovanja učenika,“ čl. 2.

¹⁸² Kadum-Bošnjak, Brajković, „Praćenje, provjeravanje i ocjenjivanje učenika u nastavi,“ 36-37.

¹⁸³ Matijević, Radovanović, *Nastava usmjerena na učenika*, 168.

metakognitivno i proceduralno znanje na način provjeravanja stečenih znanja o postavljanju i rješavanju zadataka i koje procedure pritom koristiti.¹⁸⁴

U ovom primjeru prije samog postavljanja izložbe, svaka grupa treba predstaviti svoj dio projekta pred nastavnikom i drugim grupama. Tijekom prezentacije nastavnik prosuđuje je li učenik dobro savladao nastavne sadržaje, kako je analizirao i interpretirao izvore, kako je to sve zajedno spojio (sistematizirao i generalizirao) te na koji način to prezentira. Nastavnik učenicima dijeli obrasce koje će popunjavati kako bi procijenili i vrednovali rad drugih skupina. Također, svaka skupina za sebe treba provesti samovrednovanje vlastitog rada.

Nastavnik vrednuje učenike prema kriterijima koji se njemu za određeni zadatak čine najznačajnijima, a provjeravaju i ostvarenost predviđenih odgojno-obrazovnih ishoda. U ovom primjeru kriteriji koje obuhvaća nastavnik bili bi koliko je detaljno učenik opisao materijalni/ slikovni izvor te nastavnik procjenjuje koliko je truda uloženo u opisivanje, koliko detalja je obuhvaćeno, jesu li u opis uključene sve važne značajke ili koliko dobro je učenik povezo građivo i došao do točnih zaključaka, koliko dobro je interpretirao izvore.

Nastavnik učenicima može pripremiti obrasce kojima će vrednovati vlastiti rad i rad svojih kolega. To može uključivati pitanja: *Kako je (određena grupa) prezentirala svoj rad (dobro strukturirano ili ne)? Čime ste zadovoljni? Čime niste zadovoljni? Imate li pitanja za grupu?*

Vlastiti rad učenici također trebaju detaljno opisati i istaknuti svoje dobre i lošije strane te na što bi se sljedeći puta više fokusirali, a što su dobro odradili (Obrazac 1). Kao primjer ocjenjivanja uradaka drugih grupa, može se koristiti drugi obrazac (Obrazac 2) koji mogu primijeniti i nastavnici i učenici.

Vrednovanje projektnih zadataka ne mora se privesti kraju brojčanom ocjenom. „Samo sudjelovanje dovoljno je jak motivacijski pokretač tako da uz to nije potrebna nikakva napisana ocjena, ponajmanje iskazana kao jedan broj.“¹⁸⁵ Učenicima bi dobro osmišljen projekt trebao predstavljati zabavnu aktivnost od koje proizlazi učenikova intrinzična motivacija da dobro odradi projekt.

¹⁸⁴ Trškan, *Provjera znanja i ocjenjivanje u nastavi povijesti*, 89.

¹⁸⁵ Matijević, Radovanović, *Nastava usmjerena na učenika*, 159.

Nastavnik prije svega učenicima govori što misli o njihovom projektu, koliko su ga dobro isplanirali, razradili i sastavili te koliko su truda, vremena i znanja uložili u njega. Vrednovanje u ovom slučaju služi kao praćenje učeničkog napretka što nastavnik može voditi kao vlastitu evidenciju koja mu na kraju godine kod zaključivanja ocjena može pomoći u procijeni koju brojčanu ocjenu učenik zaslužuje.

Samoocjenjivanje ostvarenja ili izlaganja	
Zamisli da netko iz škole želi nešto saznati o tvojem projektu. Kako bi ga opisao/la?	
Opiši tijek rada po etapama.	
Što misliš o rezultatima koje si postigao/la? Zašto?	
Jesi li surađivao/la s ostalima? Kako ste podijelili posao? Je li grupa radila zajedno?	
Što ti se u vezi s projektom činilo najboljim?	
Ako bi ponovno sudjelovao/la u projektu, što bi promijenio i zbog čega?	
Koji bi savjet dao/la učeniku koji bi planirao sličan projekt kao i ti?	

Obrazac 1: Pitanja za samoocjenjivanje. Izvor: Danijela Trškan, *Provjera znanja i ocjenjivanje u nastavi povijesti*, Zagreb: Srednja Europa, 2005, s. 160.

SLIKA 7.2.
JEDNOSTAVAN PREDLOŽAK ZA DAVANJE POVRATNIH INFORMACIJA UČENICIMA

IME _____ DATUM _____	
VREDNOVANJE _____	
Prednosti rada	
Nedostatci rada	Prijedlozi za poboljšanje

Obrazac 2: Jednostavan predložak za davanje povratnih informacija učenicima. Izvor: *Poučavanje za učenje. Priručnik za nastavnike usmjerene na postignuća*. Lorin W. Anderson ur. Beograd: Gama digital centar d. o. o., 2014, s. 181.

10. PODIZANJE SVIJEŠTI O OČUVANJU KULTURNE BAŠTINE U ŠKOLAMA

Jedna od najznačajnijih uloga koju zavičajna povijest pruža učenicima i nastavnicima unutar predmeta Povijest je upoznavanje s kulturnom baštinom zavičaja. Učenik treba razumjeti važnost očuvanja zavičajne baštine te postati „odgovoran i aktivan član lokalne zajednice, uz razumijevanje i uvažavanje nacionalnog i globalnog konteksta...“¹⁸⁶ Nastava o zavičaju i posjet nekoj baštinskoj ustanovi mogu pomoću učeniku u boljem razumijevanju cjelokupnih nastavnih sadržaja i jačanju temeljnih povijesnih kompetencija. Često učenici, ali ne samo oni, povijest zamišljaju kao redosljed određenih događaja. Može se dogoditi, zbog nedostatka komunikacije među nastavnicima i učenicima, manjku vremena za dobro i temeljito objašnjavanje nastavnih sadržaja i iz drugih razloga, da učenici ne percipiraju da su se povijesni događaji odvijali istovremeno. Odnosno, učenici još nemaju dobro razvijen koncept vremena.¹⁸⁷ Te procese najbolje shvaćamo danas, u doba globalnog i digitaliziranog društva. Jednako tako često nemamo percepciju o tome da se nešto događalo na prostoru na kojem danas živimo. Možda su na tlu po kojem svakodnevno hodamo jednom kročili vojnici spremni na bitku ili je potlačeni kmet danonoćno obrađivao zemlju.

Među temeljne kompetencije koje čovjek treba usvojiti i razvijati tijekom svog obrazovanja je i „kulturalna svijest i izražavanje“ u koju bismo ubrajamo djelatnost muzeja i prezentaciju izvora široj javnosti, upoznavanje i očuvanje dvoraca, spomenika i drugih tipičnih predstavnika materijalne kulture baštine te svakako i nematerijalnu baštinu kojom vrvi naša zemlja te smještanje baštine u kontekst zavičaja, zemlje, regije i svijeta.¹⁸⁸

Također, jedan od odgojno-obrazovnih ciljeva čije ostvarenje predviđa Nacionalni okvirni kurikulum je „razvijati svijest učenika o očuvanju materijalne i duhovne povijesno-kulturne baštine Republike Hrvatske i nacionalnoga identiteta.“¹⁸⁹ Stoga je dužnost nastavnika podizati svijest o postojanju, očuvanju i razvoju kulturne baštine. Također je predviđeno da škola i nastavnici surađuju sa svojom lokalnom zajednicom te roditeljima kako bi postigli predviđene ciljeve.

¹⁸⁶ Ishod je obuhvaćen *Kurikulumom nastavnog predmeta Povijest*, osobito se ističe u dodatnoj nastavi iz povijesti sa zavičajnom temom. Pešorda, „Usklađivanje kurikuluma zavičajne povijesti kao dodatne nastave u gimnazijama s kurikulumom Povijesti u gimnazijama,“ 10.

¹⁸⁷ Babić, „Nastava Povijesti u arheološkom muzeju u Zagrebu,“ 18.

¹⁸⁸ „Recommendation of the European Parliament and the Council of 18 December 2006 on key competences for lifelong learning,“ *Official Journal of the European Union* 49 (2006); Detling, „Izvanučionička nastava u Muzeju Slavonije,“ 259.

¹⁸⁹ *Nacionalni okvirni kurikulum*, 23.

Zavičajna povijest otvara nam vrata prema sasvim novoj povijesnoj perspektivi. Osim toga, pokazuje nam kako se danas odnosimo prema našoj povijesnoj ostavštini. Očuvanje baštine spominje se najviše u kontekstu turističke ponude nekog kraja. Kroz turističku ponudu i inovativne ideje za promoviranje, baština (kulturna, prirodna, materijalna, nematerijalna, zavičajna...) dobiva na popularnosti. Projektima kao što su „living castles“ se pomoću informacijsko-komunikacijske tehnologije široj javnosti približavaju dvorci i utvrde na sasvim nov način. Na taj se način kroz turizam i veće zanimanje za baštinu može ostvariti i veća briga o njoj.¹⁹⁰

No što sa spomenicima bogate i burne prošlosti koji su ostali zakinuti? „Jedan od osnovnih društvenih, a time i pedagoških ciljeva je upravo poticanje i njegovanje ljubavi prema kraju i mjestu, njegovoj prošlosti kako bismo sigurnije gradili budućnost, razvijali nacionalni i kulturni identitet učenika.“¹⁹¹

U Hrvatskom zagorju ladanjski dvorci i vile grade se od 17. stoljeća. Tada se pregrađuju srednjovjekovne utvrde ili se iz njih vlasnici iseljavaju kako bi na nekom boljem i pristupačnijem mjestu izgradili svoj novi ladanjski dom. Kada je nestala opasnost, poglavito Osmanlije, zatvorene, obrambene i za borbu spremne kule više nisu bile potrebne. U ovom kraju bogatom ladanjskim dvorcima, ali i srednjovjekovnim utverdama, možemo uočiti važnost očuvanja povijesno-kulturne baštine. Mnogi dvorci, kurije i perivoji dobro su očuvani, pod spomeničkom zaštitom te o njima brinu mnogi stručnjaci. S druge strane, mnogi su dvorci ostali zakinuti, što zbog problema s vlasništvom, što zbog nedostatka financijskih sredstava za njihovo održavanje. Također, ulaganja u obnovu i očuvanje izgleda dvorca ili kurije su velika te su potrebni mnogi stručnjaci kao što su restauratorske i konzervatorske službe te znanstvena zajednica, no uvelike mogu pomoći i nestručne zajednice volontera i ljubitelja kulture.¹⁹²

U kakvom god stanju dvorci bili, oni svjedoče o prošlosti nekog kraja, zavičaja, a često su značajni i u cjelokupnom hrvatskom kontekstu. Najsžetijim riječima: „Baština je naša obveza prema prošlim i budućim generacijama.“¹⁹³

¹⁹⁰ *Living castles*, <http://www.living-castles.eu/uloge-na-projektu/> (pristup 29.1.2021).

¹⁹¹ Rendić Miočević, *Učitelj istražitelj prošlosti*, 160.

¹⁹² Biserka Dumbović Bilušić, „Kulturna baština u Hrvatskoj pred novim izazovima“, *Kvartal : kronika povijesti umjetnosti u Hrvatskoj* 10/ 1-2 (2013), 6.

¹⁹³ Ivan Cifrić, „Očuvanje baštine u kontekstu Europske unije“, u: *Adrias : zbornik radova Zavoda za znanstveni i umjetnički rad Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Splitu* 20 (2014), 9.

Dvorac Oršić u Gornjoj Stubici pripada spomeničkoj kategoriji D2 te je jedan od dvoraca koji su konzervirani i rekonstruirani te mu je dana nova uloga kao prostoru Muzeja seljačkih buna. Okoliš oko dvorca pripada stupnju zaštite A.¹⁹⁴ U svrhu podizanja svijesti o očuvanju kulturno-povijesne baštine te promocije dvorca, u Muzej seljačkih buna provode se mnoga događanja kao što su: povremene izložbe, Viteški turnir u Gornjoj Stubici, Ljeto u dvorcu Oršić, Trijenale zagorskog suvenira, Noć muzeja i druga.¹⁹⁵ Sve u svemu, može se reći da je dvorac Oršić primjer dobre prakse očuvanja i promoviranja kulturne baštine u Hrvatskoj.

Cilj izvanučioničke terenske nastave te posjeta dvorcu i muzeju je upoznati učenike s građevinama i predmetima od povijesnog i kulturnog značaja. Učenici ujedno vide rad restauratora (pogotovo na materijalnim izvorima koji su dio izložbe), konzervatora (na primjer kod freska u kapeli) i radu kustosa, muzejskih pedagoga i drugih stručnjaka. Učenici će vidjeti koliko je stručnjaka s različitih područja potrebno za održavanje dvorca i njegove okoline. Sve te informacije koje učenici dobivaju mogu im pomoći u stvaranju slike o očuvanju materijalne kulturne baštine. Kao pojedinci ne mogu učiniti mnogo kako bi pomogli dvorcima Hrvatskog zagorja, no mogu se uključiti u udruge i druge organizacije koje podižu svijest o njima. To na neki način učenici čine u primjeru ove terenske nastave postavljanjem izložbe o dvorcu kojeg su posjetili. Također mogu istaknuti neke dvorce u svojoj blizini koje je zadesila sasvim drugačija sudbina i sada su u stanju raspadanja i nebrige.

¹⁹⁴ „Dvorac Oršić,“ *Registar kulturnih dobara RH*, <https://registar.kulturnadobra.hr/> (pristup 10. 12. 2020).

¹⁹⁵ *Muzej seljačkih buna*, <http://msb.mhz.hr/#> (posjet 29.1.2021).

11. ZAKLJUČAK

Nastava zavičajne povijesti predstavlja zanimljivu i jedinstvenu mogućnost bavljenja poviješću. Blizina i dostupnost dvoraca, muzeja ili kulturnih spomenika u zavičaju pruža nastavnicima mogućnost organizacije povoljne i kvalitetne izvanučioničke terenske nastave tijekom koje se učenici neposredno susreću s prošlošću u kontekstu sadašnjosti. Izvanučionička terenska nastava, ukoliko je dobro osmišljena, uvelike pomaže učenicima u predočavanju povijesti koja se odvila na nekom prostoru. Nastavnikova dužnost tijekom terenske nastave je učenike pripremiti za nju, pripremiti zadatke za rad na terenu te zadatke za rad nakon posjeta terenu. Izvanučionička terenska nastava uz organizirani grupni rad omogućava učenicima učenje otkrivanjem i istraživanjem, odnosno aktivno, samostalno i suradničko učenje. Također se nakon terenske nastave, kako je to zamišljeno u ovom radu, može pripremiti projektna nastava tijekom koje učenici trebaju predstaviti rezultate svog istraživanja te zajednički ih uklopiti u razrednu izložbu. Tijekom nastave takve vrste nastavnikova je dužnost biti mentor, voditelj, savjetnik i pomagač, no učenici trebaju preuzeti inicijativu, biti samostalni i raditi u grupama.

Za ovaj je rad odabrana plemićka obitelj Oršić kao primjer za proučavanje kulture življenja plemstva Hrvatskog zagorja. Obitelj Oršić, nekoć slavna, bogata i ugledna, pala je u zaborav. Njihova vojna i politička dostignuća naprosto su izbrisana iz sjećanja ljudi, čak i onih koji žive u istom kraju. Još ih se jedino pamti po arhitektonskim dostignućima u baroknom stilu. Zaboravljeni rod ponovno oživljavaju učenici 7. razreda osnovne škole u sklopu teme *Plemstvo 18. stoljeća u Hrvatskom zagorju: primjer obitelji Oršić*. Također, istraživanjem života plemstva 18. stoljeća učenici zaokružuju jednu cjelinu i započinju drugu. Razdoblje 19. stoljeća predstavlja kontrast u mnogim pogledima. Raskoš i sjaj baroka zamjenjuje profinjenost i jednostavnost klasicizma, mijenja se izgled i status plemstva, građana i seljaka, hrvatske zemlje obvlada plašt domoljublja i borbe protiv svega nametnutoga.

Učenicima povijest obitelji Oršić i njihova svakodnevnica poslužuje kao polazna točka u proučavanju plemstva i života na području Hrvatskog zagorja u vrijeme baroka i prosvjetiteljstva. Uspoređuju život i bogatstvo uglednog hrvatskog plemstva s europskim visokim plemstvom. Iz toga učenici trebaju zaključiti kako povijest ne stoji na mjestu dok oni uče o određenoj temi. Na taj način kroz terenski rad mogu uočiti i kako se u njihovom kraju odvijao dio te cjelokupne svjetske povijesti.

Svakodnevnica obitelji Oršić omogućuje učenicima ulazak u burno povijesno razdoblje 18. stoljeća. Zadatak učenika je u grupama podijeljenim prema različitim područjima istražiti jedan dio te svakodnevice te je povezati s općom slikom bogatog plemstva tog razdoblja, uzimajući u obzir kontekst vremena. Jedna skupina promatra i proučava sam dvorac u kojem je smješten Muzej seljačkih buna; druga skupina zadužena je za baroknu umjetnost te analizira portrete plemića i plemkinja kako bi zaključili kako izgleda odjeća u vrijeme baroka; treća zadužena je za heraldiku te analizira grbove obitelji Oršić; zadatak četvrte skupine je analiza predmetnih izvora u obliku „sitnica“ koje su se nalazile u domaćinstvima plemstva 18. stoljeća.

Osim smisla za povijest u zavičaju i smještanje Hrvatske u europski kontekst, terenska nastava u dvorac i posjet muzeju trebao bi kod učenika podići svijest o očuvanju materijalne (i nematerijalne) kulturno-povijesne baštine. Učenici mogu u svome kraju, u ovom slučaju Zagorju, uočiti kako se pojedinci, ali i cijela zajednica odnosi prema dvorcima kao spomenicima kulture i svjedocima povijesti.

Svaki nastavnik ima moć stvoriti aktivne, samopouzdanе i samostalne učenike koji neće imati problema s rješavanjem bilo kakvih zadataka u budućem obrazovanju te kroz život jer su naučili kako se postaviti prema problemskom zadatku te kako doći do kreativnih, inovativnih i jedinstvenih rješenja. Iako toga često uopće nismo svjesni, kao nastavnici nismo samo stručnjaci za neko područje, već puno više od toga. Ne utječemo samo na znanje učenika, već i na njihov način razmišljanja i promišljanja. Imamo moć stvoriti mlade umove koji će promijeniti svijet, jednako tako imamo moć represije njihove kreativnosti. Da u svoj svakodnevni rad dodamo dašak originalnosti, kritičnosti i inovativnosti, danas-sutra bismo mogli, iako nam sada zvuči poetski i kičeno, zaista promijeniti svijet.

12. SAŽETAK

Fokus rada je korištenje izvanučioničke terenske nastave tijekom nastave povijesti kao alata za uvođenje učenika u temu zavičajne povijesti. Kao primjer terenske nastave uzima se barokni ladanjski dvorac obitelji Oršić u Gornjoj Stubici. Rad je fokusiran na rad učenika prije, tijekom i nakon terenske nastave te daje primjere radnih listića za analizu slikovnih, materijalnih i pisanih izvora. Učenici mogu tijekom posjeta nekom poznatom kulturnom blagu njihovog kraja bolje upoznati svoj zavičaj, no ujedno se mogu upoznati i s načinima i oblicima očuvanja kulturne baštine. Tijekom svakog posjeta muzeju ili spomeniku od kulturnog značaja učenici trebaju shvatiti i uočiti njihovu neprocjenjivu vrijednost za kulturu u hrvatskom, a možda i europskom i svjetskom, kontekstu. Učenici su tijekom terenske nastave podijeljeni u četiri skupine, svaka skupina ima određene zadatke koje rješava jednim dijelom tijekom same terenske nastave, drugim dijelom kod kuće. Učenici korištenjem različitih nastavnih strategija, oblika i metoda proučavaju povijest u neposrednom povijesnom okruženju. Promatranjem i opisivanjem raznih pisanih, materijalnih i slikovnih izvora učenici mogu saznati mnogošto o svakodnevicu plemićke obitelji Oršić i njihovom ladanjskom imanju u Gornjoj Stubici. Nakon terenske nastave slijedi manji projektni rad izrade razredne izložbe na panou u učionici.

Ključne riječi: izvanučionička nastava, terenska nastava, dvorac Oršić u Gornjoj Stubici, obitelj Oršić, aktivno učenje, projektni rad, učenje otkrivanjem, povijesni izvori

SUMMARY

Local history in teaching history: Fieldwork in the Oršić castle in Gornja Stubica

The focus of the thesis is the use of fieldwork during history teaching as a tool for introducing students to the topic of local history. The Oršić castle in Gornja Stubica is an example of local history. The thesis focuses on the work of students before, during and after the fieldwork and provides examples of worksheets for the analysis of pictorial, material and written historical sources. During the visit to the castle, students can get to know their homeland better, but they can also get acquainted with the ways and forms of preserving their cultural heritage. During each visit to a museum or other places of cultural significance,

students should understand and notice their value for culture in the context of Croatia, Europe and maybe even the world. Students are divided into four groups during the fieldwork, each group has certain tasks they should solve. Students use a variety of teaching strategies, forms, and methods to study history in its historical setting. By observing and describing various written, material and pictorial historical sources, students can learn a lot about the everyday life of the Oršić family and their estate in Gornja Stubica. After the fieldwork, the students do a small project of making a class exhibition in the classroom.

Key words: fieldwork, field teaching, Oršić castle in Gornja Stubica, the Oršić family, active learning, project work, discovery learning, historical sources

13. IZVORI I LITERATURA

Izvori

1. Bojničić, Ivan. *Der Adel von Kroatien und Slavonien*. Nürnberg: Verlag von Bauer und Raspe, 1899. ([https://gdz.sub.uni-goettingen.de/id/PPN828669279?tify={%22pages%22:\[456,457\],%22panX%22:1.289,%22panY%22:0.574,%22view%22:%22toc%22,%22zoom%22:1.306}](https://gdz.sub.uni-goettingen.de/id/PPN828669279?tify={%22pages%22:[456,457],%22panX%22:1.289,%22panY%22:0.574,%22view%22:%22toc%22,%22zoom%22:1.306})). pristup 23.11.2020).
2. Erdelja, Krešimir. *Klio 7, radna bilježnica za povijest u sedmom razredu osnovne škole*. Zagreb: Školska knjiga, 2020.
3. *Kurikulum nastavnog predmeta Povijest za osnovne škole i gimnazije*. Zagreb: Ministarstvo znanosti i obrazovanja, 2019.
4. *Nacionalni okvirni kurikulum*. Zagreb: Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa, 2011.
5. Oršić Slavetički, Adam. *Rod Oršića*. Zagreb: Hrvatski izdavačko bibliografski zavod, 1943.
6. „Pravilnik o izvođenju izleta, ekskurzija i drugih odgojno-obrazovnih aktivnosti izvan škole.“ Zagreb: Narodne novine br. 67/14, 81/15. (<http://www.propisi.hr/print.php?id=13060>, 28.12.2020).
7. „Pravilnik o načinima, postupcima i elementima vrednovanja učenika.“ Zagreb: Narodne novine, br. 67/14, 81/15. (https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2010_09_112_2973.html, pristup 5.1.2021).
8. „Recommendation of the European Parliament and the Council of 18 December 2006 on key competences for lifelong learning“ *Official Journal of the European Union* 49 (2006). (https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv%3AOJ.L_.2006.394.01.0010.01.ENG&toc=OJ%3AL%3A2006%3A394%3ATOC, pristup 21.1.2021).
9. Szabo, Agneza ur. *Nastavni plan i program za gimnazije*. Zagreb: Ministarstvo prosvjete i športa, 1995. (http://dokumenti.ncvvo.hr/Nastavni_plan/gimnazije/obvezni/povijest.pdf, pristup 21. 11. 2020).
10. Vican, Dijana, Ivan Milanović Litre ur. *Nastavni plan i program za osnovnu školu*. Zagreb: Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa, 2006. (<https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/full/dodatni/129161.htm>, pristup 21.11.2020).

Literatura

1. „Arheološka istraživanja utvrde Samci – dvorac Oršić.“ *Muzeji Hrvatskog zagorja*. (http://www.mhz.hr/Doga%C4%91anja/Arheolo%C5%A1ka-istra%C5%BEivanja-utvrde-Samci-%E2%80%93-dvorac-Or%C5%A1i%C4%87_7845, pristup 11. 12. 2020).
2. Babić, Zorica. „Nastava Povijesti u Arheološkom muzeju u Zagrebu.“ *Povijest u nastavi* 1/31 (2020): 17-29.
3. Bognar, Ladislav, Milan Matijević. *Didaktika*. Zagreb: Školska knjiga, 2002.
4. Bregovac Pisk, Marina. „Barokni portreti sjeverozapadne Hrvatske.“ U: *Od svagdana do blagdana. Barok u Hrvatskoj*. Vladimir Maleković, ur., 148-163. Zagreb: Muzej za umjetnost i obrt, 1993.
5. Burke, Peter. *Očevid. Upotreba slike kao povijesnog dokaza*. Preveo Marko Gregorić. Zagreb: Antibarbarus, 2003.
6. Bušljeta, Rona, Vjera Brković. „Strategije za poticanje kreativnosti u nastavi povijesti“ *Nova prisutnost* 17 (2019): 611-622.
7. Chien Clerkin, Caitlin, Bradley. L. Taylor. „Online Encounters with Museum Antiquities.“ *American Journal of Archeology* 125/1 (2021): 165-175.
8. Cifrić, Ivan. „Očuvanje baštine u kontekstu Europske unije.“ *Adrias: zbornik radova Zavoda za znanstveni i umjetnički rad Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Splitu*, 20 (2014): 9-19.
9. Cindrić, Mijo, Dubravka Miljković i Vladimir Strugar. *Didaktika i kurikulum*. Zagreb: IEP-D2, 2010.
10. Cvetnić, Sanja. „Barokni trijumf Marije Snježne u Belcu“. *Čovjek i prostor* 52/ 11-12 (2005): 14-15.
11. Detling, Denis. „Izvanučionička nastava u Muzeju Slavonije“ *Povijest u nastavi* 8/16 (2010): 259-269.
12. Dilthey, Wilhelm. *Gesammelte Schriften VII*. Stuttgart: B.G. Teubner Verlagsgesellschaft mbH, 1958.
13. Dumbović Bilušić, Biserka. „Kulturna baština u Hrvatskoj pred novim izazovima“. *Kvartal : kronika povijesti umjetnosti u Hrvatskoj* 10/ 1-2 (2013): 6-11.
14. „Dvorac Oršić.“ *Registar kulturnih dobara RH*. (<https://registar.kulturnadobra.hr/>, pristup 10. 12. 2020).
15. Đurić, Aleksandra. „Utjecaj praktičnih radova na formiranje interesa za povijesne sadržaje.“ *Školski vjesnik* 58 (2009.): 399-409.

16. Farr Darling, Linda. "Using Artifacts to Foster Historical Inquiry." U: *The Anthology of Social Studies: Issues and Strategies for Elementary Teachers*. Vancouver. Roland Case i Penney Clark, ur., 283-289. BC: Pacific Educational Press, 2008.
17. Filipčić Malignec, Vlatka. „40 godina Muzeja seljačkih buna (1973-2013)“. *Informatica museologica* 44/ 1-4 (2013): 81-88.
18. Grau, Francois-Marie. *Povijest odijevanja*. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk: Kulturno informativni centar, 2008.
19. *Grofovi Oršić u Hrvatskom zagorju*. Gornja Stubica: Muzeji Hrvatskog zagorja, Muzej seljačkih buna, 1996.
20. „historia (est) magistra vitae.“ Proleksis enciklopedija, mrežno izdanje. (<https://proleksis.lzmk.hr/26673/>, pristup 20. 12. 2020).
21. Horvat, Anđela. *Barok u kontinentalnoj Hrvatskoj*. Zagreb : Sveučilišna naklada Liber, 1982.
22. Hotko, Jelena. „Nastava povijesti u muzeju i uloga muzejskog pedagoga – Hrvatski povijesni muzej.“ *Povijest u nastavi* 8/16 (2010.): 231-245.
23. Husanović-Pejnović, Dragica. *Održivi razvoj i izvanučionička nastava u zavičaju*. Zagreb: Školska knjiga, 2011.
24. „iluzionističko slikarstvo.“ *Hrvatska enciklopedija*, mrežno izdanje. (<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=27128>, pristup 19. 12. 2020).
25. Jagić, Suzana. „Izvanučionička nastava u muzeju Dvor Trakošćan.“ *Povijest u nastavi* 8/16 (2010.): 299-308.
26. Jukić, Ivana, Maja Katušić „Svakodnevlje.“ U: *U potrazi za mirom i blagostanjem. Hrvatske zemlje u XVIII. stoljeću*. Lovorka Čoralić ur, 233-254. Zagreb: Matica hrvatska, 2013.
27. Kadum Bošnjak, Sandra, Davorin Brajković. „Praćenje, provjeravanje i ocjenjivanje učenika u nastavi.“ *Metodički obzori* 2 (2007): 35-51.
28. Kapitanović, Vicko. *Povijesna vrela i pomoćne znanosti*. Split: Filozofski fakultet, Odsjek za povijesti, 2012.
29. „Katalog.“ U: *Od svagdana do blagdana. Barok u Hrvatskoj*. Vladimir Maleković, ur., 233-449. Zagreb: Muzej za umjetnost i obrt, 1993.
30. Katušić, Maja. „Pregled političkih zbivanja.“ U: *U potrazi za mirom i blagostanjem. Hrvatske zemlje u XVIII. stoljeću*. Lovorka Čoralić ur, 27-51. Zagreb: Matica hrvatska, 2013.

31. Koren, Snježana. „Regionalni aspekti interkulturalizma u nastavi povijesti.“ *Povijest u nastavi* 2/4 (2004): 337-343.
32. _____. *Čemu nas uči povijest? Nastava povijesti, ideje o učenju/ poučavanju i ishodi učenja*. Zagreb: Profil, 2014.
33. Kukuljević Sakcinski, Ivan. „Pleme grofova Oršićah.“ *Iskra. Zabavni sastavci od više domorodnih spisateljah*. Zagreb: Tisak k.p.h.s.d. tiskarnice Dra. Ljudevita Gaja, 1846. (<https://digitalnezbirke.kgz.hr/?object=view&hash=P4K3f3KgvA&pft=11>, posjet 20.11.2021).
34. *Living castles*. (<http://www.living-castles.eu/uloge-na-projektu/>, pristup 29.1.2021).
35. Maruševski, Olga. „Sadržaj i iskazi života hrvatskog društva u 17. i 18. stoljeću.“ *Od svagdana do blagdana. Barok u Hrvatskoj*. Vladimir Maleković, ur., 32-91. Zagreb: Muzej za umjetnost i obrt, 1993.
36. Matijević, Milan, Diana Radovanović. *Nastava usmjerena na učenika*. Zagreb, Školske novine d.o.o., 2011.
37. Metin Göksu, Meral, Tugba Somen. „History teachers' views od using local history.“ *European Journal of Education Studies* 6/2 (2019): 253-273.
38. *Ministarstvo znanosti i obrazovanja*. (<https://mzo.gov.hr/>, pristup 27.12.2020).
39. Mirković, Marija. „Barokna sakralna ikonografija na području Zagrebačke biskupije.“ *Radovi Instituta povijesti umjetnosti* 18 (1994): 129-151.
40. *Muzej seljačkih buna*. (<http://msb.mhz.hr/#>, posjet 29.1.2021).
41. Obad Šćitaroci, Mladen. *Dvorci i perivoji Hrvatskoga zagorja*. Zagreb: Školska knjiga, 1993.
42. Peacock, John. *Povijest odijevanja na Zapadu. Od antičkog doba do kasnoga dvadesetog stoljeća*. Prevela Ljiljana Šućur-Perišić. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga, 2007.
43. Pešorda, Suzana, Tvrtko Božić. „Strukturiranje samostalnih istraživačkih radova učenika iz povijesti.“ *Povijest u nastavi* 7/ 13 (2009): 5-14.
44. _____. „Usklađivanje kurikuluma zavičajne povijesti kao dodatne nastave u gimnazijama s kurikulumom Povijesti u gimnazijama.“ *Povijest u nastavi* 1/31 (2020): 5-15.
45. *Poučavanje za učenje. Priručnik za nastavnike usmjerene na postignuća*. Lorin W. Anderson ur. Beograd: Gama digital centar d. o. o., 2014.
46. Ratkajec, Tatjana. „Smrt sv. Franje Ksaverskoga.“ U: *Kapela sv. Barbare u Velikoj Mlaci*. Sanja Cvetnić, ur., 253-256. Zagreb: Leykam, 2008.

47. Rendić Miočević, Ivo. *Učenik istražitelj prošlosti. Novi smjerovi u nastavi povijesti*. Zagreb: Školska knjiga, 2000.
48. Rickert, Heinrich. *Kulturwissenschaft und Naturwissenschaft*. Stuttgart: Philipp Reclam jun., 1986.
49. Roksandić, Drago. „Zavičajna povijest: pojmovni izazovi.“ U: *Zavičajna povijest u interkulturalnom kontekstu*. Marijan Marinović, Drago Roksandić, ur., 25-32. Zagreb: FF Press, 2006.
50. Sarti, Raffaella. *Živjeti u kući: stanovanje, prehrana i odijevanje u novovjekovnoj Europi (1500.-1800.)*. Zagreb: Ibis grafika, 2006.
51. Šek Brnardić, Teodora. „Intelektualni razvoj“. U: *U potrazi za mirom i blagostanjem. Hrvatske zemlje u XVIII. stoljeću*. Lovorka Čoralić ur, 195-217. Zagreb: Matica hrvatska, 2013.
52. Skok, Pavao. *Izvanučionička nastava*. Zagreb: Pedagoški servis, 2002.
53. Štefanec, Nataša. „Plemstvo“. U: *U potrazi za mirom i blagostanjem. Hrvatske zemlje u XVIII. stoljeću*. Lovorka Čoralić ur, 91-109. Zagreb: Matica hrvatska, 2013.
54. _____. „Visoki vojni časnik iz redova hrvatskog plemstva: grof Ivan Krsto Oršić (1718.-1782.)“ U: *Ljudi 18. stoljeća na hrvatskom prostoru. Od plemića i crkvenih dostojanstvenika do težaka i ribara*, ur. Lovorka Čoralić et al., 156-165. Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2016.
55. Thiemeyer, Thomas. „Geschichtswissenschaft: Das Museum als Quelle.“ U: *Museumsanalyse: Methoden und Konturen eines neuen Forschungsfeldes*. Joachim Baur ur.73-94. Bielenfeld: transcript Verlag, 2010.
56. *Trogir, Lepoglava, Belec: priručnik za terensku nastavu*. Tanja Trškan Miklošić, Danko Šourek ur. Zagreb: Leykam international, 2011.
57. Trškan, Danijela. *Provjera znanja i ocjenjivanje u nastavi povijesti*. Zagreb: Srednja Europa, 2005.
58. _____. „Terenski rad u nastavi povijesti – učenje metodom otkrivanja.“ *Povijest u nastavi* 5/10 (2007.): 207-206.
59. Wish, Harvey. „The Historian and Science.“ *The Historian* 27/1 (1964): 37-47.
60. Zdjelar, Buga. „Izvanučionička nastava povijesti u Gradskom muzeju u Virovitici“. *Povijest u nastavi* 8/16 (2010.): 283-297.

14. POPIS PRILOGA

Slika 1: Unutarnje dvorište dvorca Oršić u Gornjoj Stubici, prikaz otvorene strukture baroknog dvorca. Izvor: fotografija autorice.

Slika 2: Iluzionistička freska u kapeli sv. Franje Ksaverskog u Gornjoj Stubici. Detalj s freske s prikazom alegorija Europe i Azije. Izvor: fotografija autorice.

Slika 3: Sv. Emerik, iz drvorezbarske radionice biskupa J. Branjuga. 1747. g. Zagreb, s oltara sv. Ladislava u Podgorju Bistričkom. Izvor: fotografija autorice.

Slika 4: (lijevo) Krsto II. Oršić. Fortunant Bergant, Hrvatska, 1748-50. Izvornik u Hrvatskom povijesnom muzeju.

Slika 5: (desno) Josipa Oršić rođ. Zichy. Fortunant Bergant, Hrvatska, 1748-50. Izvornik u Hrvatskom povijesnom muzeju.

Slika 6: Šalica za čokoladu. Berlin, 5. desetljeće 18. stoljeća. Izvor: fotografija autorice.

